

ЛОГІКО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА СПОЛУЧНИКІВ СУРЯДНОСТІ ЯК СКЛАДНИХ ПРЕДИКАТІВ ПЕРШОГО РАНГУ

Приходько А.М., канд. філол. наук (Запоріжжя)

І. Сполучники як лексико-семантичне угруповання слів являють собою функціональні релятиви, що слугують для генерування складного речення. В залежності від форми останнього розрізняють релятиви сурядності та підрядності. Як і всяку частину мови, сполучники-релятиви можна розглядати під кутом зору лексичної, синтаксичної та логічної семантики.

В граматиках природних мов прийнято розглядати сурядні релятиви з точки зору лексико-семантичної опозиції 'диференційність/недиференційність', розуміючи під недиференційністю (аморфністю) високу ступінь узагальнення "внутрішнього", лексичного значення сполучника, а під диференційністю - його спеціалізованість, однозначність кваліфікації ним того чи іншого відношення. Прийнято вважати, що релятиви з аморфним значенням *und, aber, oder, denn* покривають усі інші випадки вираження сурядних відношень - єднальних, розділових, протиставних, причинових [17; 29]. Такий підхід має давню традицію, оскільки базується на засадах формальної логіки, де зазначені сполучники повстають як логічні зв'язки (функтори, оператори).

Проте очевидним є той факт, що смислові відношення в складносурядному реченні формуються не тільки й не стільки за рахунок їх лексичної та логічної семантики, а й за рахунок чинників, обумовлених синтаксичними параметрами речення, оскільки саме синтаксична функція є їх головним "призначенням" у мові. На семантико-синтаксичному рівні ця функція отримує статус складного предикату - предиката предикатів [2: 73; 20: 159], концепт якого найбільш виразно формулює І.Р. Вихованець: "Виділення в семантичній структурі складного речення предиката предикатів як центрального компонента речення узгоджується з віднесенням у логіці до числа пропозиціональних зв'язок, використовуваних для з'єднання двох або більше висловлювань в нове, семантично складне утворення, операторів імплікації, еквівалентності, кон'юнкції і диз'юнкції" [2: 73].

Якщо в семантико-синтаксичній структурі речення розрізняти два яруси - власне-семантичний (загальномовний) та семантико-синтаксичний (конкретномовний) [2: 58], то доцільно розрізняти й складні предикати двох рівнів абстракції - предикати логіко-семантичного рівня (власне

предикат предикатів) та предикати функціонально-семантичного рівня (предикати-конектори). Виступаючи як семантико-синтаксичні одиниці першого рангу, предикати предикатів (ПП) встановлюють "соответствие состоянию мира" [1: 449] для двох позамовних ситуацій. Предикати-конектори як одиниці другого рангу являють собою певного роду проєкцію перших на етноспецифічний матеріал, відтворюючи, з одного боку, відношення копулятивності, протиставності, зіставності, розділовості та каузальності, а з другого, - диференціюючи ці відношення на підставі більш специфічних смислів.

Напевно, розуміння концепту 'складний предикат' І.Р.Вихованцем стоєть першого рівня абстракції - предикату предикатів як оператора координації денотативних ситуацій. Вдало поєднуючи лінгвістичне та логічне бачення цього феномену, воно видається все ж проблематичним в тій його частині, де річ заходить про подальшу субкатегоризацію складних предикатів. Фактично ототожнюючи ПП з логічною функцією, І.Р. Вихованець закладає основу для протиріччя. Якщо порівняти висловлювання 1/2, 3/7, 4/11 (табл. 1.), можна перекоонатися, що всі вони сигналізують логічну кон'юнкцію, однак така інтерпретація не вичерпує всієї палітри логіко-семантичних відношень в них. Гадається, що ситуації, які описуються сурядним способом, можуть бути диференційованими не тільки й не стільки через логічні функції. Більш вдалим видається їх тлумачення в контексті двох логіко-семантичних опозицій - 'обумовленість/необумовленість' та 'відповідність/невідповідність' (табл. 1).

Таблиця 1	Обумовленість (+cond)	Необумовленість (-cond)
Відповідність (+cor)	1 (1/1) <i>Der Urlaub war schön, <u>denn</u> das Wetter war gut.</i> [← (2/5)]. (1/2) <i>Ich halte es nicht mehr aus <u>und</u> laufe fort</i> [42: 2394]. (1/3) <i>Er ist schwer krank, <u>oder</u> er simuliert meisterhaft</i> [16: 744]. (1/4) <i>Er ist sehr tüchtig, <u>aber</u> ihm fehlt die Erfahrung</i> [27: 2678].	3 (3/7) <i>Die Sonne schien, <u>und</u> die Vögel zwitscherten</i> [18: 120]. 3/8) <i>Die Frau nickte <u>und</u> zuckte die Achseln</i> [21: 349]. (3/9) <i>Das Haus ist klein, <u>aber</u> hübsch gelegen</i> [22: 215]. (3/10) <i>Du kannst ihm schreiben, <u>oder</u> du kannst ihn anrufen</i> [13: 95].
Невідповідність (-cor)	2 (2/5) <i>Es regnete oft, <u>aber</u> der Urlaub war schön</i> [40: 3803]. (2/6) <i>Sie dürfen uns nicht im Stiche lassen, <u>oder</u> es fällt alles in den Brunnen</i> [26: 51].	4 (4/11) <i>Ich hörte Musik, <u>und</u> meine Freundin blätterte in einem Buch</i> [18: 121]. (4/12) <i>Hans lebt in Berlin, <u>aber</u> Peter in München</i> [12: 144].

Концепт 'обумовленість/необумовленість' ($\pm$ condition) передбачає залежність або незалежність ситуації в одному елементарному реченні від ситуації в другому. Зокрема, вдала відпустка поставлена в залежність від гарної погоди (1/1), від'їзд - від неможливості щось терпіти далі (1/2), соціальна поведінка - від зовнішніх проявів (1/3). У цьому випадку весь комплекс відношень передбачає такий зв'язок між ситуаціями, при якому одна слугує достатньою підставою для реалізації іншої. Проте така підстава не завжди може бути очевидною, а виходити за межі фонду знань мовця (1/4), знаходитись за межами його розуміння (2/5) або свідчити про тривіальне бажання чогось добитися (2/6). У цих випадках можна говорити про латентну обумовленість, яка при нагоді завжди може бути експлікованою.

З другого ж боку, семантичні відношення в складному реченні можуть бути розглянутими під кутом зору взаємної відповідності та взаємної невідповідності ((correspond), тобто коли ситуація в одному елементарному реченні не суперечить (1/1-1/4, 3/7-3/10) когнітивним стереотипам комунікантів про устрій реального світу або, навпаки, суперечить їм (2/5, 2/6, 4/11, 4/12). Концепт 'відповідність/невідповідність' має, таким чином, епістемічний характер, оскільки залежить від чинника 'знання'.

Фактор 'знання' виявляється пов'язаним з феноменами 'очікування' і 'норма', що в мовленнєвій практиці реалізується або як виправдане (відповідає епістемічним стереотипам, нормальний стан речей), або як невинуватене (не відповідає епістемічним стереотипам, ненормальний стан речей). В розрізі такої постановки проблеми видається можливим прийняти й концепцію Е.Ф.Троїцького про "загальне третє" кожної сурядної конструкції, яке є ні що інше як "загальна картина" [9: 18]; у цьому разі виправдане очікування ставить дві позамовні ситуації в тематичну (топікальну) приналежність до одної картини, описує події, явища, факти "односценарно". Невиправдане очікування має своїм наслідком 'не-норму', воно фіксує розведення ситуацій за різними сценаріями, порушення алгоритму взаємовідповідності певного стану речей, свого роду "збій" програми. У цьому разі мовець сигналізує порушення своїх епістемічних стереотипів - він або не знає і тому не може пояснити, чому відбувається саме так, а не інакше (2/5), або він просто не прикладає зусиль для осмислення того стану речей, що склався (2/6). Поєднання невідповідності з необумовленістю (4/11, 4/12) виявляє ще більш складні логіко-семантичні відношення, оскільки епістемічний чинник 'знаю' обтяжується волюнтативно-прагматичним фактором за схемою 'констатую, що..., але не волю давати цьому оцінку'.

Розрізнення складних предикатів на основі квадратної матриці з заду-ченням епістемічної ('відповідність/невідповідність') та логічної ('обу-мовленість/необумовленість') опозицій дає чотири їх види: 1 ПП_{++cond/+conf}, 2 ПП_{++cond/-conf}, 3 ПП_{-cond/+conf}, 4 ПП_{-cond/-conf}. Оскільки складні предикати по-встають операторами генерування складного висловлювання, а функто-ри кон'юнкції, диз'юнкції та імплікації являють собою логічні операції, за допомогою яких два й більш висловлювання об'єднуються в нове склад-не висловлювання [4: 45, 60, 80], то виникають по меншій мірі два пи-тання. Чи не є складні предикати та логічні функтори тотожними понят-тями? Чи не існує прямих кореляцій між логічною та синтаксичною се-мантиками сурядних слів-релятивів?

II.1. Логічним функтором кон'юнкції виступає сполучник *et* (&, $\wedge$), мовним аналогом якого є *und* і який, будучи "вузловим пунктом" всього німецького синтаксису [25: 257], належить до найчастіше вживаних форм [14: 320; 15: 250]. В формальній логіці сполучник *und* розглядається як оператор поєднання двох елементарних суджень в одне складне за ти-пом $p \wedge q$, у зв'язку з чим релевантним видається проблема істинності тверджень кон'юнкції. При цьому логіки зазначають, що кон'юнкція передбачає такий загальний опис, при якому здійснюється об'єднання його фрагментів в цілісний шмат інформації [4: 35].

Приблизно від такого узагальненого розуміння кон'юнкції відштов-хується й мовознавство, визначаючи сполучник *und* як експлікатор ко-пулятивного зв'язку. Пошуки інтегральної семи сполучника *und* вида-ються досить невдячним заняттям, а тому в германістиці залишається домінантною думка про те, що *und* є найбільш десемантизованою, неви-разною ("schwachtonig" [13: 85]) одиницею з "найпримітивнішим зна-ченням" [14: 320]), яка, будучи "пов'язаною із внутрішньою технікою мови, не відображає відношень позамовної дійсності" [2: 82], а тому мак-симально, на що вона може претендувати, – це статус оператора "функ-ціональної конвергенції" [29: 2391].

На фоні сказаного досить оптимістично звучить думка Г. Шуберта, який вбачає в значеннєвій пустоті ("Begriffsleere") сполучника *und* вод-ночас і певні переваги: саме завдяки цій пустоті комуніканти у змозі ви-ражати однією формою найрізноманітніші смисли [25: 259], чим не може похвалитися ніякий інший сполучник. У такому ж ключі звучить і думка В. Шнайдера: "Це бідненьке, здавалося б невинне словечко насправді є плутягою, здатним до різноманітних дивовижних справ" [24: 320].

Напевно, і Г. Шуберт, і В. Шнайдер мали рацію, говорячи про пряму залежність між десемантизованістю та поліфункціональністю сполуч-ника *und*. В граматиках і словниках наводиться якщо й не безліч, то вель-

ми солідний список смислових відношень, що може ним сигналізуватися. При більш пильнішому погляді можна переконалися, що всі вони фіксуються радше інтуїтивно, ніж науково обгрунтовано, що зайвий раз переконує в правоті застереження Р. Познера від “значеннєвого максималізму” [21: 361], основою якого може бути “ненадійність” того, що пропонує нам план вираження. На фоні кількісної експансії в значеннєвій палітрі und доцільним буде питання про оптимальне її упорядкування.

Як свідчать тести [7], перетворення зі сполучником *dabei* є відміченими для (3/7), з *dazu* - для (3/8), з *denn* - для (1/2), з *hingegen/dagegen* - для (4/11), що дозволяє говорити принаймні про чотири види єднального смислу - комітативний (und_1), адитивний (und_2), каузальний (und_3) та зіставний (und_4), серед яких тільки комітативність та адитивність можуть бути визнаними такими, що належать до кон'юнкції в її “чистому” вигляді, у той час як und_4 відноситься до кон'юнкції зіставності, а und_3 асоціюється з каузальністю. Як свідчить статистика, із кожних 10 вживань *und* в розмовних дискурсах 9 припадає на копулятивне [15: 252]. Зазначені види *und* корелюють з складними предикатами наступним чином: und_1 і und_2 - з $ПП_{[-cond/+cor]}$, und_3 - з $ПП_{[+cond/+cor]}$, а und_4 - з $ПП_{[-cond/-cor]}$.

II.2. Об'єднання в цілісний шмат інформації здійснюється й за допомогою іншого різновиду кон'юнкції - логічних сполучників “а”, “але” [4: 36], мовними еквівалентами яких є вже згадуваний und_4 та протиставний *aber*. Якщо перший із них практично невивчений в германістиці, то другий неодноразово ставав об'єктом як логічних, так і семантичних досліджень. Результат таких досліджень зводиться до твердження: висловлювання з *aber* являє собою таке поєднання двох елементарних висловлювань, при якому друге з них знаходиться у відношеннях заперечення до першого [11].

На прикладі *Der Gelehrte ist freundlich, aber ein Pedant* В. Абрагам міркує наступним чином: приязність імплікує позитивну оцінку (приємність), а педантичність - негативну (неприємність); якщо співвіднести приязність з пропозицією *p*, педантичність - з *q*, априємність з *z*, то формула істинності протиставного висловлювання матиме вигляд $(p, z) \wedge (q, -z)$ і зберігатиме істинність також при його тлумаченні як ‘подія *x* спричиняє подію *y*’ [10: 112]. Важливою ознакою протиставної кон'юнкції є те, що на фоні певної комунікативної ситуації ми маємо справу з не зовсім строгими логічними зв'язками, а радше з ментальними операціями на базі невідповідності прототиповим уявленням комунікантів про реальний світ (напр., приязність не сприймається поруч з педантичністю). Кон'юнкція протиставності є, таким чином, логікою девіантності - відхиленням від норми, від стереотипів, від звичних уявлень про устрій реального світу.

Речення з aber характеризуються певними особливостями стосовно ознак $|\pm\text{cond}|$ та $|\pm\text{cor}|$. Остання проглядається й у вже згадуваній інтерпретації протиставності В. Абрахамом як 'подія x спричиняє подію y ', оскільки може тлумачитись одночасно й як імплікація, хоч і зі знаком мінус. Наприклад, в (2/5) фіксується заперечення каузального стереотипу 'дощ $\rightarrow$ погана відпустка' та стверджується реальний стан речей - 'дощ $\rightarrow$ гарна відпустка'. Виходить, що каузальне висловлювання базується на двох, а протиставне - на чотирьох ситуаціях:

СИТ ⁰ (П - вихідна точка: дощ) $\rightarrow$	Гіпотетичний світ стереотипів (очікуваний)
СИЗ ⁰ (П, що діє: невідома) $\rightarrow$	СИТ ⁰ (Н, що не стався: погана відпустка)
	СИТ ⁰ (Н, що стався: гарна відпустка)
	<i>Світ реальний (неочікуваний)</i>

Із схеми наочно випливає, що кон'юнкція протиставності в (2/5) є такою обумовленістю, яка не відповідає загально прийнятим уявленням про устрій реального світу. Навпаки, в (1/4) вона сигналізує, що відсутність досвіду не суперечить, а відповідає прийнятим в мовному колективі стереотипам про сумлінність, не дивлячись на те, що ці якості бажані в контексті обумовленості. Інший вигляд має співвідношення зазначених чинників в (3/9) та (4/12): обоє вони сигналізують необумовленість двох ситуацій причиново-наслідковими зв'язками, але якщо в (3/9) СИТ⁰ відповідає певними стереотипним уявленням про те, що можна очікувати від СИТ⁰, то в (4/12) такої відповідності не передбачається, тут має місце дещо раптово-негадане.

Таким чином, ми можемо говорити про чотири різних aber - aber₁ (2/5), aber₂ (1/4), aber₃ (3/9) та aber₄ (4/12). Ідея протиставності як протиріччя між очікуваним та реальним може бути співвіднесеною, мабуть, тільки з aber₁ і aber₂; для aber₃ вона трансформується в ідею відшкодування, а aber₄ виступає як антипод подібності, протилежного результату співставлення. Сказане дозволяє стверджувати, що на рівні семантико-синтаксичної структури зазначені сполучники корелюють з складними предикатами наступним чином: aber₁ з $\text{ПП}_{|\text{-cor}/+\text{cond}|}$, aber₂ - з $\text{ПП}_{|+\text{cor}/+\text{cond}|}$, aber₃ - з $\text{ПП}_{|+\text{cor}/-\text{cond}|}$, а aber₄ - з $\text{ПП}_{|-\text{cor}/-\text{cond}|}$.

П.3. Третім різновидом кон'юнкції є зіставність, яка в слов'янських мовах оформлюється за допомогою сполучника *a*, а в германських - за відсутністю спеціального маркера - за допомогою недиференційних *und*₁ і aber₄, взаємозамінюваність яких виявляється настільки натуральною, що напрошується тлумачення сполучників *und*₁ та aber₄ як абсолютних синонімів. Більш-менш експліцитно зіставні відношення можна підкреслити й за допомогою сурядних релятивів *hingegen* і *dagegen*, а також

підрядних *wogegen* та *während*. Дві позамовні ситуації, що поєднуються шляхом зіставної кон'юнкції, виявляються каузально необумовленими ($\{-cond\}$) і в той же час невідповідними ($\{-corr\}$), оскільки одна із них не узгоджується з стереотипними уявленнями про устрій навколишнього світу та про норми людської поведінки в ньому. Отже, на семантико-синтаксичному рівні відношення між такими двома ситуаціями буде сигналізувати складний предикат $ПП_{\{-cond/-corr\}}$, який матиме чинність й в заперечних зіставних паратаксисах з *nicht-sondern*.

II.3. Іншим видом логічних відношень в складносурядному реченні є розділовість (*oder*). Формальна логіка розглядає розділові відношення як феномен диз'юнкції [5; 18], який використовується для вираження альтернативності - "деякої комбінаторної можливості" [4: 38]. Класична логіка розрізняє два види диз'юнкції - інклюзивну (нестрогу - $\vee$) та ексклюзивну (строгу - $\underline{\vee}$). У своєму аналізі лінгвістика слідує за цим логічним постулатом, розрізняючи відповідно два види розділових речень¹ - нестрогої та строгої диз'юнкції, де перші мають відповідати формулі 'р або q або обоє разом' (9), а другі - 'або р, або q, але не обоє разом' (10, 11). Проте ні одне з речень (1/3, 2/6, 3/10) не відповідає зі всією очевидністю зазначеним формулам, і ні одна формула не знаходиться в повній відповідності до мовної інтуїції.

Серед всього корпусу сурядних речень саме розділові паратаксиси є об'єктом гострих мовознавчих дискусій, в яких річ йде, в першу чергу, про наявність в природних мовах речень з інклюзивною диз'юнкцією. В результаті таких дискусій вималювались дві точки зору: а) інклюзивна диз'юнкція зустрічається рідко [5], б) речень інклюзивної диз'юнкції в природних мовах не існує [6]. На цьому фоні компромісно звучить думка В.З. Саннікова, який вважає, що в мовній картині світу немає місця ні для компоненту 'або обоє разом', ні для 'але не обоє разом': "<...> в наивной картине мира, которая отражена в языке, совмещение компонентов X и Y вообще не учтено: оно не разрешено и не запрещено, говорящий вообще о нем не думает" [8: 58]. Але все таки важко собі уявити, що в своїй повсякденній мовленнєвій діяльності ми обходимося без потреби в вираженні суміщених або несуміщених альтернатив. Сам В.З. Санніков у цьому зв'язку пише: "А если это все-таки происходит, говорящий использует не конструкцию с или, а более сложные конструкции, включающие специальные дополнительные средства, эксплицитно указывающие на возможность или невозможность совмещения компонентов X и Y" [8: 59].

¹ Вважається, що існують мови, в яких різниця між інклюзивною та ексклюзивною диз'юнкціями розводиться лексично, зокрема латинь, де перша виражається сполучником *vel*, а друга - *aut*.

Такими додатковими засобами будуть для нас релятиви з диференційним вираженням розділових відношень - *beziehungsweise* та *sonst.*, які обрані в якості експлікаторів зазначених смислів саме тому, що перший із них виявляє "сильну домінанту інклюзивності" [29: 2427]), а другий - "прагматику опозитивності" [28: 378]. Тести показують, що корпус німецьких диз'юнктивних речень оптимально конститується трьома його різновидами: до першого мають належати ті з них, які не допускають перетворень в конструкції з *beziehungsweise* та *sonst* (1/3), до другого - тільки з *beziehungsweise* (3/10), до третього - тільки з *sonst* (2/6). У відповідності до цього сполучні засоби виступають в (3/10) як власне- (oder₁), в (1/3) - як селективно- (oder₂), а в (2/6) - як опозиційно-розділові (oder₃).

Застосування проб на відміченість перетворень з *denn* та *wenn-dann* показує, що речення з oder₁ (3/10) не мають каузальних імплікацій; речення з oder₂ (1/3) та oder₃ (2/6), навпаки, сигналізують взаємозумовленість ситуацій: обоє вони корелюють з гіпотетичним світом стереотипів, але до реального світу має належати тільки одна із них ('якщо не СИТ^Q, тоді СИТ^Q' / 'якщо СИТ^Q, тоді не СИТ^Q'), отже, одна з них має бути виключеною із системи міркування як хибна. Проте якщо обидві ситуації в (1/3, 3/10) відповідають стереотипним уявленням про можливості розвитку одного сценарію, то ситуації в (2/6) такої відповідності не мають - кожна з них є започаткуванням іншого сценарію. Таким чином, сполучники диз'юнкції корелюють зі складними предикатами наступним чином: oder₁ з $\Pi \Pi_{+cor/+cond}^?$, oder₂ - з $\Pi \Pi_{+cor/+cond}^?$ а oder₃ - з $\Pi \Pi_{-cor/+cond}^?$.

П.4. Якщо лінгвістична думка вбачає в кон'юнкції протиставності семантику "невиправданого" очікування, то семантику "виправданого" очікування ми вправі пов'язувати з феноменом каузальності, оскільки він не передбачає порушення епістемічних стереотипів, а, навпаки, слугує їх підтримці як з логіко-філософської, так і з мовної точок зору. Наскільки інтенсивно проблемою каузальності займається філософія, настільки логіка відхрещується від визнання її об'єктом своїх інтересів, включаючи каузальність в контекст (матеріальної) імплікації. Цей факт є досить дивним, особливо якщо задатись питанням, чому імплікація з її перекладом на звичайну мову 'якщо *p*, то *q*' не може розглядатись як звична нам формалізація причиново-наслідкового ланцюгу $\Pi \rightarrow \Pi$ ('*p* спричиняє *q*'). Логіка ж дотримується думки, що каузальне відношення стосується онтологічної сфери: "причинная связь не является логической, следствие вытекает из причины не в силу законов логики, а на основании законов природы" [3: 159]. Необхідність, з якою із одного судження (Π) випливає інше (Π), вважається загальноприйнятим. Разом з тим логіка небезпідставно вважає, що, відображуючи хронологію

здійснення подій, формула $P \rightarrow H$ виступає тим самим і як “істинний” порядок слідування антецедента та консеквента [19: 108].

Суттєвим для логіки є не фіксація об’єктивно існуючих причиново-наслідкових відношень, а схема доведення умовиводу - силогізм. Але силогізм не може бути надбанням тільки класичної логіки, а є елементарною складовою нашого мислення. Через імплікацію до сфери каузальності потрапляють такі форми мислення, як дедукція та індукція. Відповідаючи логічній імплікації, обумовленість може виступати у вигляді власне-умови, причини, наслідку, уступки, мети.

Висловлювання (2/5) в ракурсі каузальної інтерпретації може бути трансформованим в (1/1) або в (1/1a) *Das Wetter war gut, deswegen war der Urlaub schön*. Спільним для обох паратаксисів є вербалізація одного й того ж стану речей, а також одного й того ж стереотипу - ‘гарна погода $\rightarrow$ вдала відпустка’ ($[+cor]$) - і тим самим своєї причетності до ідеї обумовленості одної ситуації іншою ($[+cond]$). Проте їх поверхневі репрезентації суттєво відрізняються як порядком слів, так і сполучними засобами. Ця різниця, здається, пов’язана з комунікативним фокусом висловлювання: фіксуючи в (1/1a) “істинний” порядок слідування антецедента та консеквента $P \rightarrow H$ та зворотний $H \leftarrow P$ в (1/1), мовець тим самим акцентує спочатку наслідок, а потім причину. Таке акцентування віддзеркалює не що інше як кут зору, під яким він бачить причиново-наслідкове відношення між двома денотативними ситуаціями.

Кут зору видається для комунікативної діяльності дуже важливим параметром, не випадково мова виробила цілу низку спеціальних сполучних засобів для маркування як причини, так і наслідку. Безвідносно до засобів вираження — у т. ч. й за допомогою und_4 (1/2) (та до ступеню складності явищ, усі прояви каузальності, як справедливо вважає Е.Рудольф [23: 204], зводяться до одної-єдиної логіко-семантичної схеми $P \rightarrow H$. У цьому зв’язку не підлягає сумніву, що центральним компонентом семантико-синтаксичної структури каузального речення буде складний предикат $ПП_{[+cond/+cor]}$.

Таблиця 2.	Обумовленість	Необумовленість
Відповідність	1 $PK_{[+cond/+cor]}$ імплікація (<i>denn, und₃</i>) диз’юнкція (<i>oder₂</i>) кон’юнкція (<i>aber₂</i>)	3 $PK_{[-cond/+cor]}$ кон’юнкція (<i>und₁, und₂, aber₃</i>) диз’юнкція (<i>oder₁</i>)
Невідповідність	2 $PK_{[+cond/-cor]}$ кон’юнкція (<i>aber₁</i>) диз’юнкція (<i>oder₃</i>)	4 $PK_{[-cond/-cor]}$ кон’юнкція (<i>und₄, aber₄</i>)

III. Проведений аналіз логіко-семантичних особливостей сурядних сполучників дозволяє стверджувати, що, існуючи для фіксації певних відношень між денотативними ситуаціями і тим самим для передачі відповідних синтаксичних зв'язків, вони виступають на рівні семантико-синтаксичної організації речення як предикати предикатів, які можуть бути субкатегоризованими в залежності від чинників 'обумовленість/необумовленість' та 'відповідність/невідповідність' у вигляді чотирьох своїх різновидів (табл. 2). Якщо формальна логіка оперує чотирма сполучниками-функторами - кон'юнкції (*und*, *aber*), диз'юнкції (*oder*), імплікації (*denn*) -, то на рівні першого наближення до мовної дійсності їх кількість зростає до 12, а з урахуванням лексичної семантики, де до їх інтерпретації приєднується фактор 'диференційність/недиференційність', вона може бути ще вищою. Отже, між формально-логічною та семантико-синтаксичною типологією сполучників сурядності не існує однозначних кореляцій, як не існує їх і між логічними сполучниками та сполучниками природної мови. Природна мова живе палітрою форм, різноманіттям значень, багатством відтінків, а тому вона не може бути загнаною в жорсткі рамки математичної логіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. - М.: Школа „Языки русской культуры“, 1999. - 896 с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. - К.: Наук. думка, 1983. - 220 с.
3. Горский Д.П., Ивин А.А., Никифоров А.Л. Краткий словарь по логике. - М.: Просвещение, 1991. - 208 с.
4. Ішмуратов А.Т. Вступ до філософської логіки. - К.: Абрис, 1997. - 350 с.
5. Падучева Е.В. Опыт логического анализа союза "или" // НДВШ Филос. науки, 1964, № 6. - С. 145-148.
6. Пеллетье Ф. Дж. Или // НЗЛ, вып. 18. - М.: Прогресс, 1986. - С. 318 - 335.
7. Приходько А.М. Семантико-синтаксична організація копулятивного речення // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки, 2000, № 1. - С. 151-156.
8. Санников В.З. Конъюнкция и дизъюнкция в естественном языке (на материале русских сочинительных конструкций) // Вопр. языкознания, 1990, № 5. - С. 50-61.
9. Троицкий Е.Ф. Компоненты сочинительной конструкции и их отношения. - Смоленск: СГПИ им. К. Маркса, 1987. - 81 с.
10. Abraham W. Deutsch *aber*, *sondern* und *dafür* und ihre Äquivalenten im Niederländischen und Englischen // Syntaktische und semantische Studien zur Koordination. - Tübingen: Gunter Narr, 1975. - S. 105-136.
11. Blakemore D. Denial and Contrast: a relevance theoretic analysis of *but* // Linguistics and Philosophy, 1989, vol. 12. - P. 15-37.
12. Brauße U. Was ist Adversativität? *Aber* oder *und*? // Deutsche Sprache, 1998, H. 26. - S. 138-159.
13. Buscha J. Lexikon deutscher Konjunktionen. - Leipzig: Enzyklopädie, 1989. - 159 S.
14. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. - Stuttgart & Weimar: Metzler, 1994. - 581 S.
15. Eisenmann F. Die Satzkonjunktionen in gesprochener Sprache. Vorkommen und Funktion. - Tübingen: Max Niemeyer, 1973. - 417 S.
16. Engel U. Deutsche Grammatik. - Heidelberg: Julius Groos; Tokyo: Sansyusya Publ., 1988. - 888 S.
17. Götze L., Hess-Lüttich E. W.B. Knaurs Grammatik der deutschen Sprache. Sprachsystem und Sprachgebrauch - München: Lexikographisches Institut, 1992. - 624 S.
18. Hesse H., Küstner

- A. Syntax der koordinativen Verknüpfung. - Berlin: Akademie, 1985. - 356 S. 19. Krivonossov A. Zum logischen Wesen der kausalen Konjunktionen // Linguistische Arbeiten: Neue Fragen der Linguistik. - Tübingen: Max Niemeyer, 1991. - S. 105-108. 20. Polenz P., von. Deutsche Satzsemantik: Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens. - Berlin & New York: de Gruyter, 1985. - 389 S. 21. Posner R. Bedeutung und Gebrauch der Satzverknüpfen in den natürlichen Sprachen // Sprechaktheorie und Semantik. - Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1979. - S. 345-385. 22. Rosengren I. ABER als Indikator des Widerspruchs // Göppinger Arbeiten zur Linguistik, Nr. 423. - Göppinger: Kümmerle, 1984. - S. 209-232. 23. Rudolph E. Contrast, Adversative and Concessive Relations and their Explication in English, German, Spanish, Portuguese on Sentence and Text Level. - Berlin: de Gruyter, 1996. - 206 p. 24. Schneider W. Stilistische deutsche Grammatik. - Freiburg, Basel, Wien: Herder, 1969. - 523 S. 25. Schubert G. Über das Wort und // Wirkendes Wort, 1954/55, H. 5. - S. 257-265. 26. Vuillaume M. Asymmetrische Koordination in subordinierten Strukturen // Subordination in Syntax, Semantik und Textlinguistik. - Tübingen: Stauffenburg, 2000. - S. 45-54. 27. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache /Hrsg. R. Klappenbach, W. Steinitz. - Berlin: Akademie, 1978. - 4579 S. 28. Wunderlich D. Analyse einiger Funktionen von *sonst* // Sprache und Pragmatik: Lunder Symposium 1978. - CWK Gleerup, 1979. - S. 371-390. 29. Zifonun G. u.a. Grammatik der deutschen Sprache. - Berlin & New York: de Gruyter, 1997. - 2569 S.

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПАРЦЕЛЯЦІЇ ТА ПРИЄДНАННЯ

Богдан В.В. (Бердянськ)

Незважаючи на чисельні дослідження, присвячені з'ясуванню статусу різних видів приєднання та парцеляції, крапку у цьому питанні ставити ще рано: в останніх солідних теоретичних працях і навчальних посібниках констатується, що в українському мовознавстві (і не тільки в українському – В.Б.) навіть в академічних виданнях, продовжується ототожнення двох діаметрально протилежних процесів у синтаксисі – приєднання та парцеляції (9: 179). Тому видається необхідним знов повернутися до питання про роль і місце приєднувальної конструкції (ПК) в системі приєднання та поставити бар'єр між ПК та парцельованими структурами.

В основі такого ототожнення лежать деякі спільні риси, притаманні обома конструкціям: 1) двоконпонентний склад і фіксоване розташування частин (спочатку автосемантична частина, за нею – синсемантична); 2) інтонаційна розірваність; 3) значуща пауза; 4) експресивне виділення другої частини (приєднаної або відділеної). Але ці дві синтаксичні структури принципово відрізняються одна від одної. Парцеляція – це зворотний процес по відношенню до приєднання (це розділення, розчленування висловлення). Але, хоча формально парцелят стає окремим реченням, фактично він залишається членом попереднього речення.

Парцеляція вважається явищем оборотним: достатньо усунути паузу (замінити відокремлюючий речення розділовий знак на “нульовий” або на кому) – і відособлений компонент відновлюється як член речення або предикативної одиниці ПО. А приєднувальній конструкції традиційно відмовляли в праві злиття її складових на тій підставі, що приєднальна частина (ПЧ) не може бути ні членом речення, ні предикативною одиницею, оскільки вона семантично (на відміну від парцелята) не укладається в попереднє речення (13:3-4; 14:36-37; 19:42-43).

На нашу думку критерій укладання/неукладання дуже суб'єктивний, і базується, головним чином, на інтуїції дослідника. Одній людині підкреслені частини у нижче наведених прикладах здаються такими, що укладаються в зміст попереднього речення з урахуванням контексту), іншій – ні. Наприклад:

1. “Mercy! *If he did stay here...*” (Chase, p. 32).

2. *A million lives, Pol had said. And mine. A million and one. Because I was going to survive* (Hall, p. 139).

3. *Being slow-smoked with mesquite is the best thing to happen to turkey. (Though they might disagree.)* (SELF, p. 167).

Тобто нам потрібні більш “вагомі” аргументи при порівнянні парцеляції та ПК. І таким вагомих, формально вираженим індикатором ми вважаємо сполучний засіб.

На протязі довгого часу більшість дослідників визнавала тільки непередбачуване приєднання, частини якого В.В.Виноградов називав “сдвинутими” в семантичному плані відносно одна одної (1:576-577). Сполучникові моделі такого плану можна умовно прирівняти до складно-підрядного речення (СПР) з непередбачуванним, не обов’язковим зв’язком. Але існують і такі СПР, у яких поєднання частин передбачуване (обов’язкове або факультативне). Тому було б цілком виправданим спробувати знайти подібні моделі на більш високому ієрархічному рівні – складних синтаксичних одиниць. І спостереження показали, що такі моделі існують. Ще в середині 20 сторіччя І.О.Попова рішуче виступила проти традиційного підходу до визначення приєднання (16: 377). Тому не дивно, що цілим рядом мовознавців визнана можливість існування не тільки вільного (непередбачуваного) приєднання (характерного для розмовного стилю), але й передбачуваного (більш характерного для публіцистичного та наукового стилів) і двох відповідних класів ПК (5:5; 6:71; 8:8-9; 19:48-49; 20:120).

У нас є всі підстави стверджувати, що всі наведені вище висловлення – приклади приєднувальних конструкцій, а не парцеляції. Оскільки ми розглядаємо тільки сполучникове приєднання (ПК), цілком природно виникає питання: чи може взагалі парцелят починатися сполучником? Наша відповідь – ні. При аргументації нашої точки зору найбільш прийнятним для нас є підхід до цієї проблеми, викладений у кандидатській дисертації В.А.Дмитренко, який ми і наводимо нижче (7:24-25).

1. Парцеляція розуміється тільки як безсполучникове (підкреслено нами. - В.Б.) членування речення.

2. Критерій укладання/неукладання в зміст попереднього речення не можна визнавати через його суб’єктивність провідним, щоб тільки на його основі розпізнавати приєднану або відділену частину. Саме цей фактор і призводить до плутанини в дефінуванні залежного компонента складних структур.

3. Ще одним аргументом проти можливості вживання сполучника на початку парцельованого сегмента є сильні приєднувальні властивості сполучника в тексті: він не парцелює висловлення на частини, а приєднує їх до попереднього контексту. З цього приводу Л.В.Щерба відзначає: “Союзы могут употребляться и в другой функции: тогда они ... лишь

приєднують к предшествующему” (22:96). Ці анафоричні сполучні засоби не мають членувальних властивостей у рамках складного речення (СР), оскільки на предикативні відносини нерідко накладається приєднання або збігається з ним (18:95; 20:123).

4. При розмежуванні ПК і парцельованого речення перш за все до уваги треба брати не трансформаційні можливості цих конструкцій, а комунікативне завдання відправника повідомлення, яке може бути визначено тільки в контексті та акті мовленнєвої комунікації.

5. У формальному плані структура ПК більш тяжіє до ПО, а парцельована одиниця - до членів речення.

6. При парцеляції речення членується формально та семантично, а при ПК розділення на частини тільки формальне, а семантично ми маємо приєднання.

Крім академіка Л.В.Щерби на приєднуючу, а не роз'єднуючу функцію сполучників у тексті вказували й інші авторитети в мовознавстві. М.В.Ломоносов, порівнював їх з цвяхами та клеєм, без яких ідеї можуть “развалиться” (15:438). В.В.Виноградов у своєму “Грамматичному ученні про слово” так писав про об'єднуючі властивості сполучників на різних синтаксичних рівнях: “Союзы – частицы речи, которые обозначают логико-грамматические отношения и связи не только между однородными словами и сочетаниями в составе синтагмы или предложения, но и между группами слов, между синтагмами, предложениями, фразами в структуре сложных синтаксических единств...вдвигают их в структуру более крупного целого как связное единство” (2:552). Далі він цитує А.М.Пешковського, який порівнював сполучник з “коромыслом”, а на наступній сторінці, говорячи про “сцепление предложений”, наводить цитату О.О.Шахматова: “Союз имеет значение не сам по себе, а как выразитель того или иного сочетания, как словесное обнаружение такого сочетания” (усі слова в цитатах підкреслені нами – В.Б.) (там же: 552-553).

Крім того, у всій без винятку навчальній літературі також дається визначення сполучника як службової частини мови, яка посєднує (підкреслено нами – В.Б.) члени речення або предикативні центри речень. Звичайно, сполучники можуть виражати й відносини протиставлення (наприклад, сурядний *but*), але ми не можемо і в цьому випадку говорити про розчленування сполучником висловлення, а тільки про мікроопозицію відносин між частинами СР або ПК. Анафоричність сполучних засобів зв'язку (яка є ознакою когезії тексту) також не викликає суперечок серед граматистів і вона увійшла як до теоретичної літератури, так і до навчальної (3:340; 10:108; 19:24). Тим більше, що в лінгвістичній науці не нова думка про міцніший інтегруючий потенціал

підрядного сполучника порівняно з сурядним (4:181; 12:122; 20:122). Тому, навіть якщо підрядна частина у складі ОВ і ПЧ або кілька частин ПЧ у ПК знаходяться між собою в сурядних відносинах, це не змінює граматичний профіль приєднуваної частини і нема підстав називати її парцелятом.

Наша вихідна концепція розглядання парцеляції полягає у тому, що услід Е.А. Реферовській ми виступаємо проти того, що “задуманное первоначально целое, еще не будучи облеченным в слова, разделяется на отдельные отрезки, часть которых помещается после точки, по частичном окончании высказывания” (17:23). Ми підтримуємо думку про те, що “парцеляція ... покликана виражати особливості процесу спілкування, зокрема цілепокладання мовця, смисл його мовлення, його психічний стан тощо”, але не можемо погодитись з тим, що вона “... виникає тільки під час мовлення” (21:256). І дійсно, як можна ділити те, чого ще нема? Коли адресант ще не знає, що він скаже у наступну мить. Л.В.Щерба, говорячи про ПЧ, зауважував: “...второй элемент появляется в сознании лишь после первого или во время его высказывания” (22:96). Тому подальші повідомлення, які тільки виникають у голові промовця, надсилаються навздогін до попередніх, тобто приєднуються до них.

Ми зовсім не відкидаємо ідею про існування парцеляції як мовленнєвого факту, але вважаємо, що спочатку висловлення завжди утворюється у вигляді приєднання, оскільки комунікант напружено мислить і поступово додає щось нове до попереднього повідомлення або робить з нього висновок. “Несомненно, что хотя внешне парцелляция во многих случаях может выглядеть как расчленение предложения на части, — вказував В.Г.Гак, — в основе ее лежит присоединение элементов высказывания в результате развития сообщаемой мысли” (4:201). І тільки потім, виходячи з свого комунікативного завдання, маючи на руках готовий текст (або ретельно обміркувавши в голові, яким чином висловити свою думку), відправник інформації членує текст свого повідомлення. Наведемо приклади:

1. “Ты?! На этом?! Ездишь?!” (“Комсомольская правда”, с. 14).
2. BABY DOLL: *Five complete sets of furniture hauled away! By the Ideal Pay As You Go Plan Furniture Company* (Williams, p. 41).
3. SILVA: *Mrs Meighan... May I ask you something? Of a personal nature?* (Williams, p. 58).

У першому прикладі газета наводить слова російського міністра Г. Кулика, який був вкрай здивований, побачивши, як інший міністр приїхав на засідання Державної Думи не на іномарці, а на мотоциклі

“Ява” (розділові знаки яскраво свідчать про його емоційну реакцію на побачення). У другому (також достатньо емоційному) – жінка у розпачі через зникнення меблі. Третій приклад – дещо іншого плану. Як вказують дослідники функцій парцеляції, вона може служити засобом уповільнення дії (11: 23), коли, наприклад, мовець не впевнений і напружено думає, що сказати далі.

Слід зауважити, що запропонована концепція відокремлення парцеляції від приєднання не претендує на остаточність і вичерпність. Іноді дуже важко визначитись з дефінуванням другої, синсемантичної частини, оскільки “выделяются в этой сфере так называемые гибриды или синкретические единицы, параметры которых раздваиваются - то в сторону парцелляции, то в сторону присоединения ... без какого-либо перевеса в одну из них” (19:71). Але, якщо такі частини починаються сполучником, то це приєднані, а не відчленовані сегменти в силу притаманних цьому формальному засобу конекторних властивостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Пушкин и русский литературный язык XIX века // В кн.: Пушкин – родоначальник новой русской литературы. – М., Л., 1941. – С. 543 – 605.
2. Виноградов В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове). – М.: Высш. школа, 1972. – 614 с.
3. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наукова думка, 1992. – 222 с.
4. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис. – М.: Высш. школа, 1986. – 220 с.
5. Гаибова М.Т. Присоединительные конструкции и их стилистические функции в художественной прозе (на материале английского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1973. – 21 с.
6. Гепнер Ю.Р. Сложное предложение и принципы его изучения. – Харьков, 1963. – 91 с.
7. Дмитренко В.А. Структурно-семантические особенности и функции сложных предложений и присоединительных конструкций с сочинительной связью (на материале английских диалогических текстов): Дисс. ... канд. филол. наук. – Одесса, 1989. – 181 с.
8. Дмитренко В.А. Структурно-семантические особенности и функции сложных предложений и присоединительных конструкций с сочинительной связью (на материале английских диалогических текстов): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Одесса, 1989. – 17 с.
9. Загнітко А.П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс): Навч. посібник - К.: ІЗМН, 1996. – Ч. 1 - 202 с.
10. Загнітко А.П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс): Навч. посібник - К.: ІЗМН, 1996. – Ч. 2 - 240 с.
11. Зверева Е.С. Функции парцелированных конструкций // Проблемы анализа текста: Сборник научных статей. – Харьков: ХГПУ, 1994. С. 20 - 23.
12. Крючков С.Е., Максимов Л.Ю. Современный русский язык. Синтаксис сложного предложения. – М.: Просвещение, 1977. – 191 с.
13. Литвиненко Е.В. Из истории становления синтаксиса испанского языка (явление парцелляции). – Киев: Вища школа, 1981. – 112 с.
14. Литвиненко Е.В. Обособление и парцелляция как единый процесс осложнения структуры предложения-высказывания // Вестник Киев. ун-та. Романо-германская филология. – 1983. – Вып. 17. – С. 35 - 40.
15. Ломоносов М.В. Краткое руководство к красноречию. // Ломоносов М.В. Сочинения. – М., Л.,

1961. С. 275 - 439. 16. Попова И.А. Сложносочиненное предложение в современном русском языке // Вопросы синтаксиса современного русского языка. - М., 1950. - С. 355-395. 17. Реферовская Е.А. Лингвистические исследования структуры текста. - Л.: Наука, 1983. - 216 с. 18. Ринберг В.Л. О приемах диалогизации авторской речи в произведениях В.И.Ленина // Республиканский научно-методич. сб. - Киев, 1974. - С. 93 - 103. 19. Ринберг В.Л. Конструкции связного текста в современном русском языке. - Львов: Вища школа, 1987. - 168 с. 20. Современный русский язык. Синтаксис. Ч. 2. / Под ред. Д.Э. Розенталя. - М.: Высш. школа, 1976. - 221с. 21. Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова: Довідник. / За ред. О.Д. Пономаріва. - К.: Либідь, 1993. - 336 с. 22. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. - Л.: Наука, 1974. - 428 с.

НЕКОТОРЫЕ СИНТАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ С СЕМОЙ “ВОЛЕВЫЕ КАЧЕСТВА ЧЕЛОВЕКА”

Бабенко М.Ю. (Харьков)

В лингвистике под синтагматическими отношениями понимают отношения единиц в речевой цепи и традиционно истолковывают как сочетаемость лексических данных. Д.Н.Шмелев подчеркивал, что синтагматические отношения принадлежат как области речи, так и языка (1:214).

Основной закон семантического сочетания слов был сформулирован В.Г.Гаком и гласит, что “для того, чтобы два слова составили правильное сочетание, они должны иметь, помимо специфических, различающих их сем, одну общую сему” (2:375). Сочетаемость слов зависит не только от внутриязыковых факторов, но и является специфическим отражением картины мира в языке с помощью синтагматических связей слова. Именно связи такого рода указывают на то, с каким объектом реальной действительности может связываться тот или иной признак, обозначенный данным словом.

В.В.Виноградов впервые поставил вопрос о сочетаемости слов (на материале русского языка) и выделил свободные и связанные (фразеологически связанные, синтаксически обусловленные, конструктивно обусловленные) сочетания (3). В дальнейшем этим вопросом занимались многие лингвисты, пытаясь решить ряд противоречий, имеющихся в классификации В.В.Виноградова. Л.Н.Пелпейченко, в русле концепции которой ведется анализ специфики отражения мира с помощью синтагматических связей в настоящей работе, выделяет в качестве основных признаков, относящихся к условиям употребления слова, следующие: лексическая и семантическая сочетаемость, грамматическая конструкция, парадигма грамматических форм (4).

Лексическая сочетаемость бывает широкой или узкой, а также ограниченной или неограниченной и отражает связи предметов действительности. Широта или узость сочетаемости зависит от экстралингвистических факторов (особенностей референции). Ограничение же сочетаемости происходит при нарушении предметно-логических связей, причем между абсолютно свободными и максимально ограниченными значениями существуют и так называемые переходные.

Несоответствия между лексической и семантической сочетаемостью обусловлены исключительно языковыми ограничениями. Семантическая сочетаемость отражает потенциальные связи предметов действительности. Связи эти, в свою очередь, находят реализацию в лексической сочетаемости. Возможность семантической сочетаемости непосредственно связана с так называемой глубинной или семантической моделью слова. Глубинная семантическая модель отражает наиболее существенные черты семантики слова и определяет его синтагматику. Понятие это разработано в трудах Ю.Д.Апресяна (5) и рассматривается как совокупность эксплицируемых сем слова, которые, в свою очередь, определяют его синтаксическую сочетаемость и оказывают влияние на лексическую сочетаемость.

Грамматическая конструкция определяется как лингвистическими, так и экстралингвистическими факторами. При этом, логические отношения (объект - атрибут) обуславливают значение грамматической конструкции, а законы языка определяют форму его выражения.

Вопрос о том, как именно отражается картина мира в условиях употребления тех или иных слов требует подробного анализа на материале отдельной группы слов. В качестве объекта исследования выступают прилагательные английского языка с семой "волевые качества человека". Характерным признаком имени прилагательного в области синтаксиса (грамматической конструкции) являются его синтаксические функции - способность выступать в качестве определения (атрибута) и предиката. Ограниченные рамки данной статьи не позволяют подробно остановиться на обеих функциях, поэтому будет рассмотрена лишь первая из них.

Согласно правилу семантической сочетаемости, сформулированному В.Г.Гаком, прилагательные избранной группы могут определять любое существительное (выступать в качестве атрибута), в значении которого можно выделить сему "волевое качество". Анализ существительных, с которыми исследуемые прилагательные могут вступать в синтаксические отношения, показал, что слова эти принадлежат трем лексико-семантическим группам (ЛСГ), различающимся по качественному и количественному составу.

Первая ЛСГ объединяет слова, обозначающие человека или группу людей как выразителей воли (ЛСГ "Человек"). Это самая многочисленная ЛСГ из всех выделенных, что обуславливает широту сочетаемости для прилагательных со свободными значениями, поскольку все они могут употребляться с компонентами данной ЛСГ. Эту группу слов можно подразделить на четыре подгруппы, в зависимости от видовых сем, уточняющих понятие о человеке.

Подгруппа 1 - слова, конкретизирующие понятие о человеке по половозрастным признакам (boy, girl, man, woman, child/children):

A wilful/brave child; a timid woman; an obedient/hesitant girl

Подгруппа 2 - слова, уточняющие понятие о человеке по родственным связям (brother, son). Эта группа немногочисленная:

A dutiful son, hard-headed brothers

Наиболее многочисленная Подгруппа 3, в которой происходит конкретизация по роду деятельности человека (customer, servant, manager, writer, enemy, murderer, slave, Tory (politician), poet, debater, cowboy, farmer, colonel, leader, charger, knight, companion, agent):

A bold leader, a brave knight, a perverse agent, a dauntless colonel, a reckless farmer, a courageous writer, a complacent manager; a mettlesome poet

Подгруппа 4 объединяет существительные, обозначающие манеру поведения человека, отношение к другим людям, внешний вид (drooper, ear-biter, snob, fellow, enemy, gentleman):

A fearful gentleman, a determined fellow/ear-biter, the bravest enemy, a timid drooper/snob

Подгруппа 5 включает в себя слова, обозначающие группу людей (people, manhood), отдельного индивида (person) Stiff-necked people; brave manhood; a timid person

Подгруппа 6 состоит из существительных, определяющих человека по имени и национальному признаку (3 случая употребления в примерах), а также обозначающих человека в переносном значении (mule, worm):

The brave Kate; weak-kneed Swede; bold Bart; the stubborn mule; a fearsome worm, Sir Knight

При выделении второй ЛСГ следует упомянуть о так называемой регулярной (повторяющейся) многозначности (термин Ю.Д.Апресяна). Исследователь отмечает, что ряд прилагательных английского языка "обнаруживают комбинацию двух типов: 1) "имеющий некоторое свойство"/"находящийся в некотором состоянии" - 2) "выражающий это свойство"/"состояние", "свидетельствующий об этом свойстве"/"состоянии" (5:257). Значение первого типа реализуются именно в сочетании со словами первой рассмотренной нами группы существительных, то есть с существительными, обозначающими человека, а также тот орган, который является носителем данного свойства, например: hand, eye, mind. Значения же второго типа реализуются в сочетании с существительными, которые обозначают слова, мимику, жесты, поступки (5:257). Все выше сказанное дает нам основание для выделения второй ЛСГ, сочетающейся с исследуемыми прилагательными, - слов, обозначающих части тела, мимику, взгляд, выражение лица, характер человека. Прилагательные при этом

реализуют оттеночное значение "выражающий соответствующий признак". Данная группа довольно многочисленная (chin, look, gaze, stare, eyes, lips, manner, words, heart, smile, voice, move):

Defiant face; complacent smile; obedient move; determined chin; unflinching eyes; timorous voice; stout heart; wilful manner

Третья ЛСГ объединяет слова, обозначающие как бы "способ" волеизъявления (support, mood, opinion, effort, assurance, attitude, outlook, dreams, being, splendor, fashion, self-possession). В некоторых из них (determination, courage, submission) сема "волеизъявление" является ядерной. При сочетании со словами этой группы у прилагательных происходит актуализация оттеночного значения "свидетельствующий о наличии соответствующего признака":

Dogged/mulish determination; unflinching/dauntless courage; wilful submission; daring/tenacious/indomitable spirit; slavish dependence; obsequious attitude; audacious assurance; heroic effort; frightful self-possession; timorous being

Анализируемые прилагательные, обозначающие волевые качества человека, могут употребляться как со словами всех выделенных ЛСГ, так и только с некоторыми существительными. По результатам исследования лишь четыре прилагательных могут сочетаться со словами всех трех групп:

Bold (leader/man - eyes/stare - fashion); brave (children/knight/enemy/murderer/slave/manhood - voice/eyes - discontent); complacent (manager - smile - melancholy); wilful (child - manner - submission)

Пять прилагательных могут одновременно сочетаться со словами 1 и 2 групп:

Determined (ear-biter/fellow/man/person - voice/eyes/chin); doubtful (customers - voice); hesitant (girl - voice/face); obedient (servant/girl - move); shy (man/boy - smile)

Сочетание со словами одновременно 1 и 3 групп наблюдается у шести прилагательных:

Dauntless (colonel - courage); daring (man - spirit); fearful (gentleman - ecstasy); perverse (agent - pleasure); rebellious (cowboy - discontent); tenacious (person - spirit)

Наконец, сочетаемость со словами 2 и 3 групп одновременно установлена в шести случаях:

Decided (voice - views); timorous (voice - being); purposeless (expression of face - splendor); unflinching (eyes - courage); dogged (character - determination); frightful (words - self-possession)

Подведем некоторые итоги. Исследование показало, что синтагматические связи исследуемой группы слов в функции атрибута отражают связи между признаками и их носителями. Несмотря на то, что круг носителей признака "волевые качества" предопределен самой семантикой группы исследуемых прилагательных, следует отметить, что в синтагматических связях происходит дифференциация группы носителей признаков, которая была задана изначально. Выделено три группы существительных, с которыми могут сочетаться исследуемые прилагательные в структурной модели "атрибут - объект". Прилагательные со свободными значениями (30 слов) сочетаются со словами ЛСГ "Человек, группа людей" на основе общей родовой семы "волевое качество". Со словами ЛСГ "Лицо, мимика, характер человека" сочетается меньшее количество прилагательных (24 слова), реализующих оттеночное значение "выражающий определенный признак". При этом, не возможно с точки зрения логики объяснить причины реализации или нереализации указанного значения, поскольку они обусловлены языковыми традициями. Для сочетания со словами третьей ЛСГ "Способ волеизъявления" необходимо наличие у существительного и прилагательного (28 слов) общей видовой семы "способ волеизъявления".

ЛИТЕРАТУРА

1. Шмелев Д.Н. Современный русский язык. Лексика.- М.: Просвещение, 1977. - 423 с.
2. Гак В.Г. К проблеме семантической синтагматики // Проблемы структурной лингвистики. 1971.- М.: Наука, 1972. - С.367-395.
3. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова // Вопросы языкознания. - 1953. - № 5. - С.3-29.
4. Пелепейченко Л.Н. Переходные типы значений слов (на материале русского языка). - Харьков: Изд-во Харьков. гос. пед. ун-та им. Г.Сковороды, 1994.- 121с.
5. Апресян Ю.Д. Избранные труды. - Т.1.- Лексическая семантика (синонимические средства языка). - 2-е изд. - М.: Языки русской культуры, 1995. - 472с.

ДИХОТОМІЧНА СИСТЕМА ТИПІВ КОННОТАЦІЇ

Євтушенко В.М. (Харків)

Характеристика слова у словнику визначається "стилістичним рівнем" та "стилістичним окрасом". Вони є різними у словниках, одже одне і те ж слово виходить по-різному маркованим у кожному словнику. Але різноманіття маркування слів всеж дозволяє знаходити спільний знаменник, що і відображується у типі коннотації. Так, лексема „mollig” маркована у Синонімічному словнику (Дуден) як “австрійське”; “hiez” - “верхньо-нім.”; “herüben” - “північн.-нім.”; “Goder” - “бавар., австр.” Очевидно, всі вище згадані маркування мають регіональний характер, одже, несуть в собі коннотацію регіональності. Лексема “begaffen” маркована у тому ж словнику як “зухвале, зневажливе”; “anmachen” - “зухв.”; “Maulheld” - “грубе”; “Kurpfuscher” - “принизл.”. Значення слова у цих прикладах “принижується”, одже мова іде про коннотацію пейоративності. Таким чином, аналізуючи маркування слів у різних словниках, можна виділити певні типи коннотації: регіональності, часу, термінологічності, іншомовності, розмовності, культури, іронічності, пейоративності, меліоративності, евфемістичності.

Така багата чисельність типів коннотації утворює дихотомічну систему. Так, всі види коннотації можна розмежувати за наявністю в них первісного емоційно-стилістичного окрасу. Тобто, з одного боку всі типи коннотації, що його мають, а з іншого - ті, де цей окрас відсутній; з одного боку - афективний тип, з іншого - неафективний.

До неафективного типу належать коннотації регіональності, часу, термінологічності, іншомовності, розмовності, культури та ідеологічності.

До афективного типу належать коннотації пейоративності, меліоративності, іронічності, евфемістичності.

Неафективний тип коннотації:

До цього типу належать всі види коннотації, що відображують соціальну природу слова.

Коннотація регіональності:

Коннотацію регіональності несуть в собі слова, які вживаються в певній місцевості, діалекти, регіоналізми, тощо.

Роздивимось цей тип коннотації на прикладах. Спочатку ми називаємо лексему, потім, як вона маркована у Синонімічному словнику та в Німецькому Універсальному словнику Дуден.

Так, лексема „absprengen” маркована у Синонімічному словнику як „місц.”, а в Німецькому Універсальному словнику Дуден як „австр.”, „місц.”; „sprengen” - „місц.” — „австр., півд.-нім.”; „Zabig” - „швейц.”; „Nachtmahl” - „австр.” - „австр., півд. - нім.”; „Dranktonne” - „півд.-нім” - „місц.”; „Kutterfass” - „півд.-нім” — „місц.”; „einlegen” - „швейц.” - „швейц.”; „Sendling” - „швейц.” “швейц.”; „Matur” - „австр.” - „австр., швейц.”; „Aas” - „діал.” - „діал.”; „Alm Schweigen” - „бав., тірол.” - „бав., австр.”; „Gojim” - „їуд.” - „їуд.”: „administrieren” - „місц.” - „мова ГДР”; „schaffen” - „бав.” - „півд.-нім., австр.”; „Anwaltskanzlei” - „верх.-нім.” - „півд.-нім.”; „schnuddelig” - „берл.” - „берл.”; „Schinakel” - „австр.” - „австр., розм.”; „Zille” - „місц.” - „австр.”; „Fenn” - „нижньо-нім.- півн.-нім.”; „Au.”; „maustot” - „розм.” - „австр.”; „knorke” - „зухв., берл.” - „берл., застар.”; „leinwand” - „віденськ.” - „австр.”; „Schlotzer” - „півд.-нім.” - „місц., шваб.”; „Piccolo” - „австр.” - „італ.”; „Zuckerbäcker” - „місц.” - „півд.-нім., австр.”; „Zelteer” - „австр.” - „зах.-нім.”; „Mutz” - „швейц.” - „місц.”; „atzeln” - „місц.” - „місц.”; „fladern” - „зухв.” - „австр.” - „австр.”; „Strabanzer” - „австр.” - „бав., діал.”; „verschleifen” - „австр.”; „Pflotsch” - „швейц.” - „місц., швейц.”; „Mudd” - „півн.-нім.” - „півн.-нім.”; „Köm” - „нижньо-нім.” - „півн.-нім.”; „Schabau” - „рейн.” - „місц., рейн.”; „dasig” - „півд.-нім., австр.” - „діал.”; „Knorz” - „швейц.” - „півд.-нім., швейц.”; „Zinshaus” - „верхньо-нім.” - „півд.-австр.”; „mit Fleierschleiß” - „верхньо-нім.” - „місц.”

Коннотація часу

Коннотація часу вказує на дихотомічний характер слова, відображає приналежність слова до певного відрізка часу.

Так, лексема „Abendmahl” маркована у Синонімічному словнику як „застар.”, як і у словнику Дудена, „allgemach” - „застаріле” - „застаріваюче”; „Marienfaden” - „застаріле”; „Reichsadel” - „істор.”; „Standesherr” - „істор.”; „Provisor” - „застаріле” - „застаріле”; „Epigraph” - „античне”; „abolieren” - „застаріле” - „застаріле”; „Herold” - „істор.” - „застаріле”; „Tabak” - „застаріваюче” - „застаріваюче”; „Schluß” як „засіле” - „застаріваюче”; „Wasseruhr” - „істор.”; „Bettelmann” - „застаріваюче” - „застаріле”; „Physikus” - „застаріле” - „застаріле”; „Bader” - „істор.”; „Landsknecht” - „істор.”; „Dragoner” - „істор.” - „істор.”; „Vagant” - „істор.” - „застаріле”; „Gesell” - „істор.” - „вжите в минулому”; „Edeling” - „істор.” - „істор.”

Коннотація термінологічності

Коннотація термінологічності відображає приналежність слова до певного кола користувачів.

Так, лексема „absteifen” маркована у Синонімічному словнику як „фах.”, а у Словнику Дуден як „будівн.”; „Luder” - „мисл.” — „мисл.”; „Kanalarbeiter” - „жарг.” - „жарг.”; „kassieren” - „судейськ.” — „судейськ.”; „wagen” - „фах.” — „фах.”; „mit dem dritten Ohr hören” - „псих.”;

„Krambambuli” - „студ” - „студ”; „null Bock haben” - „жарг.” - „молод”; „Casus Belli” - „освітн.” - „освітн.”; „interpretieren” - „освітн.” - „освітн.”; „Zottelbär” - „дит.” - „дит”; „Bedingnis” - „служб.”; „belegen” - „юрид.” - „юрид.”; „enthusiasmieren” - „освітн.” - „освітн.”; „Einsegnung” - „катол.” - „катол.”; „Auslobung” - „юрид.”; „belichten” - „факх.” - „жарг.”; „Gorilla” (Bewacher) - „жарг.” - „розм.”; „Bien” - „пасічн.”; „Kavernom” - „мед” - „мед”; „Ritus” - „церк.”; „Komment” - „студ.” - „студ.”; „brunfftig” - „мисл.” - „мисл.”; „Macker” - „жарг.” - „молод.”; „Einlassungen” - „юрид.” - „юрид.”; „sich einen Kopf machen” - „жарг.”; „Bedürfnisanstalt” - „освітньє” - „освітньє”; „Schimmel” - „юрид.” - „розм.”; „Tutor” - „юрид.” - „юрид.”; „Krambambuli” - „студ.” - „студ.”; „Urodochium” - „факх.”; „absteifen” - „факх.” - „будівничє”; „konfabulieren” - „психологічн.” - „психологічн.”

Коннотація іншомовності

Кожна мова має запозичення, що характеризуються цим типом коннотації.

Синонімічний словник : „nomen nescis” - лат.; „Astronaut” - амер.; „Selenonaut” - польськ.; „Kosmonaut” - рос.; „Cherem” - іуд.; „Topstar” - англ.; „Peschitta” - сир.; „Karambolagebillard” - франц.; „Piz” - ретором.; „Ras” - араб.; „Conceierge” - франц.; „Inn” - англ.; „Menora” - іуд.; „Fado” - португ.; „Patois” - франц.; „Zore” - євр.; „Creme de la creme” - франц.; „Inn” - англ.; „Nomenklatura” - рос. - рос.; „Flic” - франц. - франц.; „Bobby” - англ. - англ.; „Highnoon” - англ. - англ.; „Machorka” - рос. - рос.

Коннотація розмовності

Цей тип коннотації вказує на приналежність слова до розмовного стилю. „Rausrücken” - розм. - розм.; „Abi” - розм. - шкільн.; „abknipsen” - розм. - розм.; „ausspannen” - розм. - зухв.; „Animus” - розм. - розм. (шутл.); „klangmäßig” - розм.; „zöpfig” - розм. - принизл.; „einmummeln” - фам. - фам.; „Rage” - розм. - розм.; „raucht es!” - розм. - розм.; „pyramidal” - розм. - розм.; „Ami” - розм. - розм.; „bepinseln” - розм. - розм.; „einnicken” - фам. - розм.; „groß” - фам. - розм.; „Plauscherl” - розм.; „groß und stark werden” - фам. - фам.; „Goldjunge” - фам. - пестл.; „Miez” - фам. - пестл.; „das große Licht” - фам. - розм.; „käseweiß” - розм. - розм.; „Lokus” - розм. - шкільн., розм.; „astrein” - розм. - молод.; „Knappe” - розм. - зухв.

Коннотація культури

Цей тип коннотації відображує певні культурно-історичні реалії.

Так, „Miss, Fräulein, Mademoiselle, Senorita” визначення для незаміжньої дівчини в різних державах. Свід законів також має свою назву в кожній державі: Bürgerliches Gesetzbuch (Німеччина), ABGB (Австрія), Code Napoleon (Франція), Blue laws (Америка). Bundesverdienstkreuz

(Німеччина), Hosenbandorden (Англія) - орден; Bundesrat (Німеччина), Mitglied des Bundestags (Австрія) - депутат; Subbotnik (ГДР), Frondienst (швейц.) - робота, demokratischer Sektor (ГДР) - Берлін, „Bausoldat“- колишн. ГДР - колишн. ГДР ; „Aktivist“- колишн. ГДР - колишн. ГДР ; „Volkspolizist“- колишн. ГДР - колишн. ГДР ; „Endlösung“- нацистське - нацистське, прих.

Афективний тип коннотації

Коннотація іронічності

До цього типу коннотації належать лексеми, вживання яких відображає іронічне ставлення особи до предмета або до іншої людини.

„Durch Abwesenheit glänzen“ - ірон., - ірон.; „Gelahrtheit“ - шутл. - ірон.; „Mops“ - шутл. - зухв.; „Schönlings“ - ірон. - принизл., „Jankee“ - ірон. - принизл.; „beäugen“ - шутл. - шутл.; „nicht salonfähig“ - шутл.; „Medikus“ - шутл. - шутл.; „Kostverächter“ - шутл. - шутл.; „Benzinkutsche“ - шутл. - шутл.; „befrackt“ - шутл.; „Spree-Athen“ - шутл. - шутл.; „Gerstensaft“ шутл. - шутл.; „hoch hinauswollen“ - ірон.; „der gallische Hahn“ - ірон.; „die Herren der Schöpfung“ - ірон. - шутл., розм.; „Saubermann“ ірон. - шутл.; „Spitzen“ - ірон.; „Chamäleon“ - ірон. - принизл.; „Friede, Freude, Eierkuchen“ - ірон., „Bierbauch“- шутл., берл. - розм., ірон; „Nobelherberge“- ірон. - ірон. .

Коннотація пейоративності

Цей тип коннотації відображає негативне ставлення до особи чи предмета. „Fettsack“ - принизл. - грубо, принизл.; „Bandit“ - принизл.; „Dings“ - зухвале - розм.; „nuddeln“ - зухв.; „Fetzenschädel“ - грубе; „zum Kotzen“ - грубе - грубе; „in allen Gassen sein“ - принизл.; „verknöchert“ - принизл.; „veräppeln“ зухв. - розм.; „Maulheld“ - грубе - розм., принизл.; „Pusch haben“ - зухв. - жарг.; „Schiss haben“ - грубе - грубе; „rückgratlos“ - принизл. - принизл.; „verzapfen“ - зухв. - розм., принизл.; „lahmarschig sein“ - грубе - грубе; „Sauarbeit“ - грубе - грубе; „doll“ зухв. - розм.; „hochbringen“ - зухв. - розм.; „Hinterfotzigkeit“ грубе-грубе; „Finte“ - принизл.; „Aule“ - вульг. - грубе; „Qualster“ грубе - зухв. принизл.; „Wanst“ - грубе - зухв. принизл.; „anmachen“ - зухв. - зухв.; „Schmock“ - принизл. - принизл.; „versauen“ - грубе-грубе; „Mondkalb“ грубе - зухв., „Fettsack“- принизл. - принизл., грубе; „Bock“- грубе - бранне слово; „Nuckelpinne“- принизл. - зухвале; „abkratzen“- зухвале - грубе; „Mansch“- зухвале - принизл.; „Wisch“- принизл. - зухв., принизл.; „Puste“- зухв. - жарг. .

Коннотація меліоративності

Цей тип коннотації „покрашує“ значення слова.

„Nachten“ - поет. - поет.; „Abendmahl“ підвищ.; „des Abends“ підвищ.; „zur Rüste gehen“ - поет. - підв.; „durchstreichen“ - підв. - підв.; „adonieren“

- підв.; “Aar” - поет. - поет.; “Gauckler” - поет. - підв.; “Jeglicher” - підв.; “auf dem Pfad der Tugend wandeln” - підв. - підв.; “anlegen” - підв. - підв.; “Odem” - поет. - поет.; “erwecken” підв. - підв.; “sich verkünsteln” - ніжн.; “die Zeit bieten” - підв.; “Blumengewinde” - підв.; “Lebenssaft” - підв. - поет.; “Barke” - поет.; “Neige” - поет. - підв.; “Notabeln” - підвищ. - істор.; “friedsam” - підвищ.; “friedvoll” - підвищ. - підвищ.; “erblassen” - підвищ. - підвищ.; “Aue” - поет.; “die Stunde des Pau” - поет. - поет.; “das Auge bricht” - поет. - підвищ.

Коннотація евфемістичності

Цей тип коннотації завуальовує значення слова.

“Eine hohe Stirn haben”(Glatze) - приховане.; “Massageinstitut” (Bordell) - прих.; “Vorneverteidigung” (Angriff) - прих.; “Umwegfinanzierung” (Betrug) - прих.; „freisetzen” - прих. - прих.; „Retirade” - прих.; „nicht mehr sein” - прих. - прих.; „jemandem stößt etwas zu” - прих. - прих.; „Saufloch” - грубе, прих.

Застосовуючи коннотативний аналіз, ми бачимо, як він дозволяє фіксувати у слові наявність певних коннотатів (пейоративності, іронічності, тощо), враховує діхронічну точку зору на мову взагалі. Надалі, при дослідженні синонімічного ряду, цей тип аналізу надасть можливість визначити синоніми як близькі за змістом слова з різним складом коннотатів. А це, в свою чергу, підкреслить можливість синонімів диференціювати тонкіші відтінки значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Deutsches Universalwörterbuch. - Mannheim. Leipzig. Zürich. Wien.: Dudenverlag, 1996. - 816 S. 2. Sinn - und Sachverwandte Wörter - Mannheim. Leipzig. Zürich. Wien.: Dudenverlag, 1997. - 858 S.

ЭМОТИВНЫЙ АСПЕКТ СЕМАНТИКИ ВЫСКАЗЫВАНИЙ, ВЫРАЖАЮЩИХ УДИВЛЕНИЕ

Ершова Е.П., канд. филол. наук (Черкассы)

Высказывания, выражающие удивление (ВВУ) различаются между собой не только выполняемыми ими функциями, семантико-структурной организацией, но и объемом реализуемого ими значения. Это отличие проявляется в том, что ВВУ одного семантико-функционального подкласса и даже одинаковой семантической структуры могут быть *моносемантическими*, если реализуют одну эмотивную доминанту, или *полисемантическими*, если кроме эмотивной доминанты они реализуют смысловые субдоминанты эмотивного, перцептивного, ментального или другого плана (1:109), и передают целую гамму смысловых оттенков удивления. Семантические различия ВВУ зависят от качества реализуемого ими эмотивного значения.

Нелингвистическими основаниями различия значений выступают эволюция процесса познания в ходе человеческого развития и эволюция самой эмоции удивления, отражающей этот процесс расширением своего семантического объема.

Лингвистические основания различия значений связаны с местом реализуемого значения в системе синтаксических значений, как она представлена В.Г.Адмони (2:25). Организация значимой стороны высказывания сложна и включает в себе несколько значений, которые образуют систему систем значений — комплексную и внутриаспектную. **Комплексная** система включает подсистему *постоянных* значений, т.е. таких, которые складываются у синтаксических единств, взятых в отвлечении от их воплощений в речи, и *переменных* — таких, которые возникают у синтаксических единств в процессе их конкретного функционирования в речевой цепи. **Внутриаспектную** систему образуют одноаспектные или одномерные значения синтаксических единств. Информация, заключенная в диктуме высказывания, может подвергаться обработке в двух аспектах: аспекте психической обработки (эмотивном) и модальном. Значения каждого из аспектов входят во внутриаспектную систему значений. В этой системе возможны случаи, когда значения, свойственные одному аспекту, сливаются со значениями, свойственными другому аспекту и имеют место т.н. пограничные случаи — *смешанные* значения. Такие случаи обусловлены общностью этих значений — их принадлежностью к субъективным, т.е. связанным с отношением человека к тому

или иному явлению, событию, факту. Внутриаспектные значения (как одномерные так и смешанные) соприсутствуют в одном едином аккорде речевой цепи и взаимодействуют с постоянными и переменными значениями комплексной системы, проявляя способность к интерференции. В результате этого образуются различные типы значений:

эмотивные постоянные модальные постоянные смешанные постоянные
эмотивные переменные модальные переменные смешанные переменные

Под *постоянным эмотивным* значением понимаем значение эмотивов — языковых единиц, в семантической структуре которых имеется эмоциональная доля в виде семантического признака, семы, семного конкретизатора значения, благодаря чему эта единица адекватно употребляется всеми носителями языка для выражения эмоционального отношения/состояния говорящего, и которая может быть актуальной в двух разновидностях: аффективной и коннотативной (3:25). Постоянное эмотивное значение (аффективное и коннотативное) реализуют узувальные эмотивные реактивы.

Переменным эмотивным значением, т.е. таким, которое возникает в процессе функционирования, могут обладать все языковые единицы, которые реализуют свои потенциальные возможности в благоприятном контексте. Значения такого типа реализуют окказиональные эмотивные реактивы и эмотивные рассуждения.

Качественные различия в реализуемых ВВУ значениях, влияют на вид модуса. Он *простой*, если ВВУ реализует одну эмотивную доминанту, и *контаминированный*, если кроме доминанты в него входят смысловые субдоминанты. Если субдоминанты относятся к тому же плану, что и доминанта, то модус *контаминированный гомогенный*. Если доминанта и субдоминанта относятся к разным планам, то модус *контаминированный гетерогенный*.

Простым гомогенным модусом характеризуются ВВУ, которые реализуют эмоцию удивления в “чистом” виде. В таких ВВУ значение удивления является доминирующим в эмотивной семантике высказывания и отличается от значений изумления, недоумения, восхищения, шока. Это отличие подтверждается анализом семантического объема понятия “удивление”, отраженного лексикографически в семантических матрицах словарей (4,5,6). На основании такого анализа в семантическом пространстве удивления можно выделить семантическое ядро — интенционал (7), включающее следующие семантические признаки: *unexpected(ness)*, *sudden(ness)*, *unaware(ness)*, *startling(ness)*. Все эти признаки входят также в семантическую структуру лексем, обозначающих родственные понятия, но в качестве гиперсемы *surprise* с дополнительным признаком

great. Видовую часті інтенціонала цих понять (кожного з них) — гіпосему образують диференціальні ознаки, які відносять одне поняття від другого і від поняття удивлення в тому числі. Ці ознаки інтенсифіковані, т.є. мають різну ступінь свого проявлення, і образують ієрархічний ряд, де варіювання одного і того ж признака дано по нарастаючій: від меншої в *surprise* до більшої ступені його наявності в *astonishment (incredible)*, ще більшої в *amazement (bewilderment, perplexity)*, і до самої високої в *astound (stunning, unprecedented)*. Такі ієрархічні ряди прослідковуються на різних ділянках внутрішнього лексикуна як проіменованого концептуального простору, що знаходить вираження в існуванні різноуровневих мовних одиниць, в семантиці яких актуалізується ідея упорядкованості фактів проявленості даного признака (колір, звук, емоційна оцінка предмета мовлячим) (8:103).

Таким чином, *моносемантичними* є ВВУ з простим гомогенним модусом, представленим в поверхнісній структурі емотивом з постійним або змінним значенням удивлення, в семантичній структурі якого існує емоційна часті в вигляді одного з семантичних ознак (входящих в семантичний об'єм поняття удивлення), семі удивлення, значення удивлення, крім відповідних родичним станам і входящих в їх семантичний об'єм.

Здатність мови відображати різні відтінки емоцій передбачає наявність відповідних вербальних і невербальних засобів.

Значення "простого" удивлення реалізують узуальні емотивні реактивні ВВУ, представлені:

- однозначними первичними і вторичними (однословними, реж двох-словними) междометтями: *Wow! Banzai! Hey! Behold! Hey presto! Wel, well; Hello, hello; Lo and behold;*

- клиширваними сполученнями: *by the holy poker! no joking matter;*
- стаціонарними предложенськими структурами, по формі збігаючими з:

побудительними: *Blow me down! Hang on! Look who's here;*

повествовательними: *It's not so easy; That's no joke; It's quite something; Well I never did; Well, I declare;*

вопросительными: *What fates bring you here? What chance brings you here? What wind has brought you here?* предложениями, а также предложениями, содержащими эмфатические конструкции: *I do declare! That's the crux of the matter; that's where the trouble lies; that's the long and the short of it; that's the key; that's the rub; that's where the shoe galls/pinches.*

ВВУ реализует **комплекс эмотивных значений** тогда, когда имеет место столь характерное и более частое "соединение в одном психическом, а стало быть и речевом факте нескольких эмоциональных импульсов" (9:161).

Удивление сохраняет свой нейтральный характер до тех пор, пока не произведена оценка, т.е. сопоставление поступившей информации с прогностически необходимой. После выполнения функции оценки удивление может сохранить чувственно-нейтральный характер и угаснуть, если изменение ситуации не затрагивает интересов человека. Если же изменение не безразлично, то удивление приобретает положительную окраску и порождает положительные эмоции. Низкая вероятность удовлетворения потребности достижения цели ведет к возникновению отрицательных эмоций.

Все многообразие сопутствующих значений объединим в две группы: положительных (передающих состояния удовлетворенности) и отрицательных (передающих состояния неудовлетворенности). Разграничением между речевыми эмотивными фактами, употребляемыми в положительном или отрицательном значении, является принцип удовольствия/неудовольствия по отношению к моему "я" (мораль, догмы и т.п.) (9:208).

Под значением эмотивной доминанты понимаем значение самих эмоций и отграничиваем его от эмотивно-оценочного, реализуемого эмотивными реактивными ВВУ, выраженными вторичными междометиями (т.е. интеръективированными качественными прилагательными) и эмотивно-оценочными рассуждениями.

Руководствуясь принципом системности при изучении семантики ВВУ, соотнесем значения, реализуемые ими, с системой эмотивных значений. Для этого используем составленный Н.Е.Юдиной (10) посредством дескрипторного анализа и системно представленный перечень 38 собственно эмоциональных состояний, организованных в 12 рядов, каждый из которых включает родственные эмоции, расположенные по степени нарастания их напряжения.

Из группы удовлетворения удивление сочетается с радостью, восторгом, восхищением, а из эмоций неудовлетворения с неудовольствием, раздражением, досадой, возмущением, негодованием, гневом, страхом, яростью, недоумением, изумлением.

В комплекс может входить два, три и более значений.

В **диадных комплексах** носителями значения выступают **узальные эмотивы**:

- многозначные междометия с такими постоянными контаминированными значениями:

удивление, восторг: *gee, whizz! joicks! wacko! hubba-hub-ba! zool! keeno!;*
 удивление, восхищение: *gee! who! heigh-ho! whoppee!;*
 удивление, изумление: *hey!;*
 удивление, недоумение: *what! why!;*

- клишированные сочетания различной степени устойчивости, передающие:

удивление, восхищение: *My word! Jeepers! It beats the band/cockfighting creation, the devil, the Dutch;*

удивление, неудовольствие: *of all things! Well, I never! think of that! how do you like it! that's a fine question! that's the idea! God knows what!;*

удивление, раздражение: *as if! by neck! I'll be! I'll be blowed! What's next! What's the hell for! What's on earth for! Well, I don't know! It takes the cake!;*

удивление, досаду: *My God/Lord, Gosh, Goodness!; In God's /heaven's name! for the love of God /Christ, Mike!; for the land's/goodness sake; by Jesus! goodness me! good gravy! not bad; I don't know! I like that! I'll be damned! damn it!;*

удивление, возмущение: *Bless me! Bless my soul! How dare you say! What's that!*

удивление, негодование: *the jumping Moses! powers above! Well, I do declare!;*

удивление, недоумение: *Why should I? Why must you? What about it? What about you? What's the cause? In what sense? but what? so what? What do you mean? What has it got to do with that? I cannot understand that;*

удивление, испуг: *Gracious heaven! Gracious mercy/powers! Good gracious /God, Gosh, heavens!;*

удивление, изумление: *Are you off your head (bean, chump, crumpet, nut, onion, rocker, rocket) (si); Have you gone balmy (barmy, daft, crackers, nuts, stark mad (si); Have you gone off the hooks? (si) Have you been eating soap (si).*

Контаминированным **гомогенным** модусом обладают узуальные эмоциональные реактивные ВБУ одночастной семантической структуры, выражающие частные значения удивления-реакции и удивления-поиска. При экспликации конкретных значений вспомогательную роль играет экстралингвистический контекст. Например:

"I don't run guns. Superintendent. I don't believe my captain would or Bill O'Rourke or Svensen."

"What about Miss Tcholak?"

"Oh, for Chrissake!" Armstrong said icily (11:55).

Невербальные средства выражения комплексных эмотивных значений представлены движениями глаз, смешанными паралингвистическими средствами (движениями рук, головы, всего корпуса), смехом, интонационно.

Рассмотрим *оказиональные* средства реализации комплексных эмотивных значений.

Значения удивления, досады и удивления, раздражения реализуются в представляющих эмотивных рассуждениях двухчастной семантической структуры с узуальным эмотивом, ядром которого выступают лексемы религиозной семантики *God, Gosh, Jesus, Lord*. Они, вероятно, выполняют роль эвфемизмов - заместителей возможных в этой ситуации пейоративов и тем самым вуалируют истинное эмоциональное состояние. Например:

"Jesus Christ, Captain, you really hurt him" (12:127).

Комплексы этих значений могут также передаваться вопросительными по форме и повествовательными по содержанию высказываниями с высокой степенью интенсивности:

"Don't you ever hear me calling you?" (13:19).

Самым частотным эмотивным диадным комплексом выступает значение **удивление, недоумение**. Оно передается узуальными эмотивными реактивами, представляющими и активизирующими эмотивными рассуждениями. В представляющих эмотивных рассуждениях модус представлен в поверхностной структуре элементарным предложением: *It is strange; I mean; I'm surprised* и др. Значение модуса относится к ментальному или эмотивному плану. Представляющее эмотивное ВВУ отражает шаг представления причин. Например:

- *I'm sorry Tony isn't here to do the honours.*

- *Has he gone out already? Lucy asked.*

- *No, Dora said without expression. He hasn't come in yet.*

- *Does he work at night, Lucy asked, confused.*

- *No, said Dora.*

- *I mean ...I saw him at two o'clock in a bar...Lucy stopped, embarrassed.* (14:181).

Удивление, недоумение передается также эмотивными рассуждениями того же разряда с осложненной семантической структурой. Например:

Mitzi chews on her finger as she gazes at the card.

"It is strange - he is a dark stranger and yet he is not a stranger. Perhaps, it is someone you haven't seen for many years" she offers" (13:48).

Этот комплекс значений передают также активизирующие эмотивные рассуждения типа "комета". Модусная часть представлена эмотивным реактивом с постоянным контаминированным эмотивным значением удивления, недоумения, а вторая часть - вопросом. Например:

"How much did that cost" he asked.

"Eighty bucks".

"What? Oliver couldn't stifle the tone of surprise. Where did you get that much money?" (14:160).

Удивление, недоумение выражается также ВВУ с двумя узуальными эмотивами с таким постоянным значением. Находясь в пределах одного высказывания, они повышают степень его эмоциональной насыщенности. Например:

"What! she cried. What do you mean?" (15:72).

Данное значение реализуется ВВУ, отражающим удивление-реакцию и удивление-поиск. Средством выражения значения на этих этапах выступает также сочетание диффузного узуального эмотива и вопроса. Например:

"It was a little writing case fitted with paper and envelopes and pens and ink.

"Oh, she exclaimed. Why did I not think of that before?" (15:97).

Удивление, недоумение реализуется также ВВУ, отражающими один из шагов процесса удивления: удивление-толчок, удивление-поиск, удивление-осознание-незнания причин. Средством выражения выступают вопросительные по форме высказывания разной степени полноты и редуцированности; однословные вопросительные узуальные эмотивные реактивы, генерированные при помощи различных видов повтора и представляющие собой редукцию полных или частных вопросов; активизирующие эмотивные рассуждения с полным вопросом. Большинство вопросительных форм содержит вопросительное слово *what, why*, имплицитное сему непонимания и запрос с этой целью недостающей информации. Например:

"Why are the alternatives marriage or leaving him?" (16:108).

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. - М.: Наука, 1988. - 341 с.
2. Адмони В.Г. О синтаксической семантике синтаксических структур // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. - 1979. - Т.38, №1. - С. 24-25.
3. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. - Воронеж: Изд-во Воронежск. ун-та, 1987. - 191 с.
4. Collins Cobuild English Language Dictionary. - London and Glassgow: Collins, 1990. - 1703 p.
5. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. - Oxford Univ. Press, 1987. - 1041 p.
6. New Webster's Dictionary of the English Language. - Dehli, 1988. - 1856 p.

7. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. – М.: Высшая школа, 1988. – 168 с. 8. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка). – М.: 1992. – 216 с. 9. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 394 с. 10. Юдина Н.Е. К вопросу об эмоциональных конструкциях в составе диалогических единств: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. Гос. пед. ин-т. им. М. Тореца. – М., 1974. – 18 с. 11. Clavell's J. Noble House. – New York: Dell Publishing, 1982. – 1370 p. 12. Puzo M. The Godfather. – Greenwich, Conn.: A Fawcett Crest Book, 1986. – 446 p. 13. Eires A. Star Dreamer. – London: Pan Books, 1983. – 139 p. 14. Shaw I. Lucy Grown. – London: Hodder and Stoughton, 1989. – 253 p. 15. Burnett J. Little Princess. – London: Pan Books, 1985. – 226 p. 16. Fowles J. The Ebony Tower. Eliduc. The Enigma. – Moscow: Progress Publishers, 1980. – 246 p.

КОМПЛЕКСНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ (АНГЛО-АМЕРИКАНІЗМИ) У ВІЙСЬКОВОМУ ВОКАБУЛЯРІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Лебедєва Т.Б. (Харків)

Англо-американська лексична інтервенція військової лексичної підсистеми німецької мови базується як на лінгвістичних, так і на екстралінгвістичних чинниках.

До лінгвістичних стимулів ми відносимо прагнення до економії мовних засобів та до їх уніфікації, прагнення до розширення можливостей відображення дійсності, можливостей висловлювання, подолання об'єктивної номінативної недостатності, прагнення до більш точної передачі інформації, а також те, що лінгвістична база німецької мови до певної міри сприяє процесу її американізації.

Вплив екстралінгвістичних детермінантів може бути встановлений лише у вигляді багатомірних складних відносин. Це чинники, 1) які сприяють взагалі стандартизації військової лексики у різних державах; 2) які мали вплив на те, що саме англійська мова стає міжнародною мовою військових; 3) на яких ґрунтується те положення, що саме англійська мова (її американський варіант) стає мовою-акцептором для військового вокабуляра німецької мови.

До першої групи ми відносимо існування такої міжнародної інституції як військовий блок НАТО, адже до складу Альянсу входять держави з різними національними мовами і для виконання завдань, поставлених перед їх військовими контингентами, постає вимога кращого порозуміння, швидкого встановлення контактів між їх представниками - військовими спеціалістами, що вимагає певного ступеня стандартизації військової лексики держав - членів НАТО. Отже наявність Альянсу у житті сучасного суспільства стимулює необхідність існування "спільної мови", мови, яка б могла взяти на себе "об'єднуючу" функцію, функцію міжнародного спілкування військових, тобто функцію міжнародної мови військових.

До другої групи можна віднести насамперед ту домінуючу позицію, яку посідають у світі Сполучені Штати, та визначення цієї держави провідною політичною та економічною силою у світі, провідну роль, яку грають США у військовому блоці НАТО, їх один із найбільших у світі воєнних потенціалів та високий рівень розвитку воєнної науки та військового мистецтва у цій державі.

Третю групу складають стимули, які умовно можна поділити на соціальні та соціально-психологічні. За перші ми вважаємо соціально-політичні та воєнно-політичні умови, за яких функціонує і розвивається на сучасному етапі німецький військовий вокабуляр, приналежність збройних сил ФРН до блоку НАТО та стосунки, які склалися між Сполученими Штатами та ФРН ще у повоєнний період. З самого початку свого заснування бундесвер був орієнтований тільки на НАТО, керуючою силою у якому були і залишаються США. Тісні стосунки військовослужбовців двох країн ще більше поглибилися після об'єднання Німеччини та прийняття нею нової військової доктрини, яка базується на військово-політичних ідеях розширення міжнародних зобов'язань ФРН, поглиблення військового співробітництва. Ця ситуація, коли все ширше стають міжнародні контакти військовослужбовців ФРН, веде до мовних змін. Саме процес контактів різних культур знаходить своє відображення у лексичних запозиченнях, наслідком цих контактів є перехід елементів однієї мови у другу, адже "в качестве внешних факторов языковых изменений они играют довольно заметную роль на всех уровнях языковой системы" (5: 159). Необхідно зауважити, що прагнення німецьких військових спеціалістів до взаємопорозуміння, яке можна досягти за рахунок "зближення", уніфікації військової термінології, веде до вживання у військовій лексичній підсистемі німецької мови саме англо-американських запозичень як, з одного боку, елементів міжнародної мови військових, а з другого — елементів мови найближчих та найвагоміших союзників. На більш широке вживання саме англо-американських запозичень у німецькому військовому вокабулярі впливають і соціально-психологічні чинники. До них ми відносимо свідому орієнтацію носіїв мови на престижний еталон для підвищення своєї соціальної ваги у суспільстві, отже — міркування престижу. Відомо, що військовослужбовці збройних сил США сприймаються представниками армій інших держав, серед них і Німеччини, як люди, які мають високий соціальний статус не тільки у себе в країні, але й у світі.

Отже, ставши міжнародною мовою військових, англійська мова (її американський варіант) стає об'єднуючим мовним елементом для всіх армій країн, що входять до НАТО або бажають приєднатися до цього блоку, і одночасно мовою-акцептором, мовою-джерелом запозичень на сучасному етапі розвитку військової лексичної підсистеми німецької мови.

При цьому вплив американського варіанта англійської мови на військовий вокабуляр німецької мови на лексичному рівні відбувається по двох напрямках. До військової лексичної підсистеми безпосередньо входять так звані прямі запозичення та вона збагачується семантичними запози-

ченнями. Прямі лексичні запозичення в залежності від наявності або відсутності у німецькій мові понять, які вони позначають, зустрічаються двох типів:

1) запозичення лексичних одиниць, коли у німецькій мові вже існує "своє" поняття;

2) одночасно запозичення як лексичної одиниці, так і поняття, яке вона відображає.

Цей останній тип запозичень ми і називаємо комплексними, адже запозичується лексична одиниця у комплексі, тобто і план змісту, і план відбиття лексичної одиниці. У енциклопедичному словнику "Языкознание" їх характеризують як "собственно заимствования" (6: 159), Б.О. Се-ребренников відносить їх до "экстенсивных заимствований, т.е. пополнению языка извне" (1:80). В англomовній літературі вони позначаються "borrowing" (1:81), німецькомовній — "Sach- und Wortentlehnung" (3:48).

Такі запозичення розширюють як концептуальну, так і мовну картину світу, адже "раздвигаются рамки картины мира, появляется новый способ отображения ее в языке" (1: 80). Так як у тому випадку, коли запозичується і поняття, і його позначення із одного джерела, фрагменти мовної та концептуальної картин світу мови-акцептора накладаються на мовну та концептуальну моделі світу мови-рецептора, то необхідно підкреслити, що значення лексичної одиниці, яка переходить до мови - рецептора як запозичення до "приймаючої" мови, не змінюється. Підтвердження цієї тези знаходимо і у мовознавчій літературі. "Если слово входит в язык другого народа при одновременном заимствовании нового предмета или понятия, то значение этого заимствования не претерпевает изменений" (6: 159).

Запозичення цього типу, тобто комплексні запозичення у військовій лексичній підсистемі німецької мови можна зустріти серед номінації понять, що передають загальні положення військового мистецтва, які виникли з його розвитком і набувають принципового значення для всіх країн-членів НАТО. Так, до таких лексичних одиниць відносяться англо-американізми: *management by objectives, Operations Research Analyse*.

Цікавою, на наш погляд, є і мовна одиниця *Peacekeeping operation(s)*, яка відображає таке поняття як "військова(і) операція(ії), що проводять збройні сили НАТО" і має чітко ефемістичну конотацію навіть у англійській мові, адже характеризує ці суто військові акції застосування сили тільки як дії по забезпеченню миру. Тут англо-американізм бере участь у формуванні інформаційно-орієнтованого зображення дійсності: "Происходит конструирование понятийной картины мира внеязыковой действительности в ключе, отражающем взгляды говорящего на описы-

васмые факты, события, структуры”(2: 12). Поява цієї лексичної одиниці пов’язана з існуванням такого соціально-психологічного чинника, як прагнення до дезінформування суспільства, “*Zur Manipulation anderer*” (7: 13).

Виникнення цілого ряду комплексних запозичень обумовлюється таким екстралінгвістичним детермінантом як організація та існування мультинаціональних сил. Саме для характеристики їх засобів діяльності та безпосереднього бойового застосування у німецькій мові з’явилися такі англо-американізми, які відображують

1) категорії збройних сил, розрізнення яких обумовлено ступенем їх боеготовності та боездатності та тими завданнями, що виконують частини і підрозділи у їх складі: *die Reaction Forces, die Immediate Forces, die Rapid Reaction Forces, die Combined Joint Task Forces*.

Пор.: “*Unterscheidung der Reaction Forces erfolgt in Immediat Reaction Forces — höchste Stufe der Einsatzbereitschaft für eine frühzeitige Verlegung und Einsatzmöglichkeit — und die Reaction Forces — in höher Einsatzbereitschaft zur schnellen Verlegung und in den Aufbau einer größeren Kampfkraft*” (8; 169);

2) категорії військ, у основу визначення яких покладено підпорядкування (*Unterstellung f*) командувачу збройними силами НАТО. Це: а) *NATO Command Forces, die NATO - Command - Forces* — номінація військ, які вже у мирний час держави-члени НАТО передали під безпосереднє підпорядкування командувачу збройними силами НАТО;

б) *NATO Assigned Forces* — номінація військ, які підпорядковуються командувачу силами НАТО тільки під час конфліктних, кризових ситуацій та бойових дій, у яких беруть участь збройні сили НАТО (ці війська вже визначені у офіційних документах держав-членів Альянсу);

в) *NATO Earmarked Forces* — номінація військ, підпорядкування яких командувачу збройними силами НАТО готові здійснити держави-члени НАТО, якщо для цього виникне якась необхідність у майбутньому;

г) *Other Forces for NATO* — номінація військ, підпорядкування яких НАТО не передбачається зовсім, але які, при певних обставинах, можуть співпрацювати з силами НАТО;

3) організаційно-структурні одиниці

а) оперативного рівня: *das Allied Rapid Reaction Corps, die Multi National Division Central, die Standing Naval Force Atlantic, die Standing Naval Force Mediterranean, die Standing Naval Force Cannel, die ACE - Mobile Force Land, die ACE -Mobile Force*;

б) тактичного рівня: *Task Force, Multinational Maritime Force*;

4) елементи всебічного забезпечення діяльності цих військ:

а) елементи структури забезпечення управління: *die Crypto-Clearance, das Combined Air Operations Center, Principal Subordinate Commands*;

б) елементи тилового забезпечення: *die Advanced Logistic Support Site, Cross-servicing, die Forward Logistic Site, Horst Nation Support (Wartime Horst Nation Support), NATO Pipeline System*.

5) назви посадових осіб: *Major NATO-Commands, Major Subordinate Commands, der Operation Commander*.

Ці запозичення органічно увійшли до мовної картини світу сучасної німецької мови, вони вступають у структурні зв'язки з мовними одиницями останньої. Але існує і певна кількість таких понять - запозичень, які залишаються на периферійних ділянках концептуальної картини світу, а саме тих, "которые выступают как носители дополнительной информации о мире"(4:198), а отже відповідно і деяка частина лексичних одиниць - комплексних запозичень, яка відбиває ці поняття, залишається на периферії словникового складу, відображаючи елементи мовної картини світу мови-донора, а саме — англomовні реалії: *das Combat Maneuver Training Center, die Goose Bay Airbase*.

Пор.: "Die Goose Airbase ist nur per Luft oder Seeweg erreichbar" (8:118).

Функціонуючи у німецькому військовому вокабулярі у випадках, коли запозичуються як поняття, так і лексична одиниця, комплексні лексичні запозичення (англо-американізми) закривають лакуни, які виникли з розширенням концептуальної моделі світу. Вони відбивають загальні для всіх держав-членів НАТО поняття (загальні положення військового мистецтва, організаційні елементи різного рівня, елементи всебічного забезпечення бойової діяльності військ, назви посадових осіб) і сприяють стандартизації їх військової лексики. Ще однією функцією цих запозичень є передача слів-реалій англomовних країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Серебренников Б.А. Роль человеческого фактора в языке: Язык и мышление. — М: Наука, 1988. — 242 с.
2. Сидоров О.В. Прагматический статус заимствований в современном немецком языке // Взаємодія одиниць різних рівнів германських, романських і слов'янських мов. — К: КДПІМ, 1991 — с. 10—14.
3. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка. — М.: Высшая школа, 1975. — 272 с.
4. Степанченко И.И. Лексические заимствования как системное явление в языке // Вісник ХДУ № 406 — 1988 — с. 197-199.
5. Юсслер М. Социоллингвистика — К: Вища школа, 1987 — 273 с.
6. Языкознание. Большой энциклопедический словарь — М.: БРЭ, 1998. — 685 с.
7. Der Duden: in 10 Bänden Bd. 5. Duden Fremdwörterbuch — Berlin: Duden, 1990 — 8325.
8. 1000 Stichworte zur Bundeswehr — Hamburg: Mittler, 1997. — 238 с.

ДЕНОТАТИВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ НОМІНАТИВНОЇ ОДИНИЦІ МОВИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ КАТЕГОРІЄЮ СЕМАНТИЧНОЇ УСТАНОВКИ ІМЕННИКА

Попович М.М., канд. філол. наук (Чернівці)

Під поняттям "категорія семантичної установки" ми розуміємо, услід за Ж. Дамуретом і Е. Пішоном, кількісний та якісний аспекти детермінованості значення іменника, актуалізованого у мовленні. На думку французьких вчених, семантична установка іменника, яку вони іменують терміном "assiette" — це категорія, що "вказує на стан знання про субстанцію, яке мають співрозмовники у момент мовлення" [11: 469].

Номінативна одиниця мови (далі НОМ), актуалізуючись у мовленні, може представити свою субстантивну сутність як актуальну дійсність (референтна актуалізація) або ж лише як потенційно можливу дійсність (денотативна актуалізація)¹, яка, навіть якщо й існує у якомусь із можливих світів, не підлягає просторово-часовій локалізації в інформативному контексті зrealізованого комунікативного повідомлення. Денотативними, наприклад, будемо вважати такі актуалізації НОМ:

1. **"Un homme se forme par l'expérience"** (людину формує досвід) [15: 231].
2. Il y a **des hommes** qui sont méchants (Є злі люди у суспільстві).

¹ У науковій літературі такі вживання НОМ часто інтерпретуються й іменуються по-різному. Так, у західноєвропейській лінгвістичній традиції їх кваліфікують, залежно від граматичної природи актуалізаторів "атрибутивними" або "не специфічними" іменними групами (виразами, синтагмами). Див., наприклад, праці М.Вільме [23], М.Гальміша [14], О.Дюкро [12], Ж.Клейбера [19], Ф.Корблена [9] та ін.

У східноєвропейській лінгвістиці перевага віддається термінологічним поняттям "предметна неспіввіднесеність" або ж "нереферентність" іменної групи. Див.: Руссу [4], Строева [5].

Крім цих, уже усталених понять, науковці часто пропонують інші. Так, В.В.Щетинкін іменує нереферентні актуалізації іменника терміном "віртуальна іменна група" [7:20].

Треба сказати, що ці термінологічні різночитання не є простою формальною відмінністю. Усім їм дається, як правило, різне змістове наповнення. Наприклад, у науковій концепції Є.В.Падучевої [3] термінологічне поняття "нереферентна іменна група" містить у собі "екзистенційні", "універсальні", "атрибутивні", "родові" іменні групи, тобто ті, що у французькій лінгвістиці складають три окремі аспекти актуалізації НОМ: "атрибутивність", "неспецифічність", "генералізацію".

3. Le comportement de **certains hommes** est méprisable (Поведінка деяких людей — огидна).

4. **Chaque homme** peut se tromper (Кожна людина може помилитися).

5. **Peu d'hommes** peuvent atteindre l'âge de cent ans (Мало людей спроможних досягнути столітнього віку).

Позначуване номінативної одиниці "**homme**" у цих п'яти прикладах постає у нашій свідомості немовби у двох семантичних вимірах. З одного боку, ми розуміємо, що йдеться не про абстрактні поняття,¹ не про сукупність типових ознак, властивих денотативному класу "людина", а про окремих індивідів цього класу, яким притаманні ті ознаки, які сформульовані у предикатній частині цих висловлень. А з іншого боку, реальність осіб, яких стосуються висловлені тут предикатні характеристики, нічим не підтверджується, хоч наш життєвий досвід дозволяє розглядати їх як справді існуючих у людському суспільстві індивідів. Адже кожному з нас відомо, що людину формує практична діяльність, що в людському суспільстві є добрі й злі люди і є такі, поведінка яких огидна; кожен із нас знає також, що небагато людей досягають столітнього віку, а живучи, часто помиляються, бо, як казали древні: "Ergare humanum est". Отже, будучи переконаними, що в людському середовищі такі люди є, ми разом з тим не можемо визначитися, які із них *hic et nunc* мають у нас увазі. Зміст висловлень їх представляє так, що вони ніби розчиняються у загальній людській масі і кожна окремо взята особа може розглядатися як потенційно можливий аргумент висловлених тут предикатів.

Зазначені предикатні характеристики, з одного боку, теоретично дають підставу зробити вибір окремих представників предметного класу "людина", а з іншого боку, практично блокують його, оскільки не визначають ні прагматичних умов цього вибору, ані семантичних правил його здійснення. Якщо перекласти цю знакову ситуацію на мову геометричних понять, то даний вибір можна порівняти із вибором деяких точок, розміщених на заданій прямій. Будучи переконаним, що кожна пряма є

¹ Цікаві судження з цього приводу висловив О.Дюкро. Аналізуючи предметну віднесеність висловлення "**Des hommes marcheront un jour sur Mars**" (Колись люди пройдуться по Марсу), вчений пише: "Проте якщо навіть ми припустимо, що такий абстрактний клас має якусь психологічну реальність, та все ж таки залишиться незрозумілим, за яким принципом можливий вибір у цьому ряду абсолютно нерозрізнюваних сутностей (...) Крім того, який сенс висловлювати будь-яке твердження стосовно цих неозначених істот? Адже коли я кажу, що є людина (визначити яку я б не зміг), яка пройде по Марсу, я зовсім не маю на увазі таку дивну істоту як неозначена абстрактна людина, коли приписую йому цю ознаку, що вона пройде по Марсу. Навіщо приписувати мові такі абсурдні речі" [2: 283].

сукупністю окремих точок і що пошукувані нами точки знаходяться саме на прямій АВ, ми не в змозі виявити їх місцезнаходження, не маючи опису їх координат.

Позначуване денотативно актуалізованої НОМ указує на предмет мовлення, ознаки якого відповідають її семантичному змісту, але який не може бути ні індивідуалізований як деяка існуюча у часі й просторі позамовна реальність, ані, тим більше, ідентифікований у своїй індивідуальності. Тобто не мається на увазі жодного конкретного об'єкта, який міг би виступити в ролі експонента предмета мовлення, позначеного НОМ. **Такі вживання НОМ ми вважаємо недетерміновано-неозначеними.** Недетермінованими є вони тому, що позначена ними субстанція не співвідноситься з жодним окремим предметом, який можна було б якимось чином локалізувати й кількісно охарактеризувати. А неозначеність їх є Наслідком того, що указана субстанція не підлягає ідентифікації ні на рівні поняття про предмет мовлення, ні на рівні його окремого представника. Словом, це такий семантичний стан іменника, коли його позначуване не може бути виділено з поміж інших предметів відповідного йому класу ні у кількісному, ні у якісному відношеннях.

Денотативні актуалізації НОМ мають у мовленні свою власну сферу вираження. На відміну від референтних актуалізацій, вони не реалізуються у семантичній площині актуальних контекстів, які відображають реальну дійсність і граматичну основу яких складають дієслівні часи дійсного способу.

Оперативним семантичним простором денотативних актуалізацій НОМ є модальні контексти, в яких позамовна дійсність мислиться як ірреальна, потенційно можлива чи лише бажана.

Кожна мова має у своєму потенціалі широкий вибір лексико-граматичних засобів вираження мовленнєвих значень категорії модальності. Через багату систему дієслівних часів у французькій мові цей вибір особливо великий.

Серед мовних засобів модального характеру, що тісно корелюють із денотативними актуалізаціями НОМ, можна в першу чергу назвати:¹

1) часові значення умовного способу (conditionnel):

"Tu n'aurais pas **un autre livre** à me passer?" [B.Clavel. Le coeur des vivants].

¹ Питання функціонально-семантичного взаємозв'язку категоріальних значень модальності із вживанням неозначених детермінативів у тій чи іншій мірі заторкується усіма дослідниками категорії артикля (див., наприклад, праці Г.Гійома [15], Каролака [18], М.Куліолі-Атвуд [10], А.Жолі [17], Р.Мартена [21] та ін.).

“Je crois qu’on ferait **une fameuse équipe**” [B.Clavel. L’Espagnol];

2) часові значення субжонктиву:

“Il eût aimé **une tempête, de la neige et du vrai froid** pour pouvoir la couvrir vraiment de son corps. Il eût aimé **un hiver** dont il serait mort pour empêcher Sylvie d’avoir froid” [B.Clavel. Le coeur des vivants].

“Eh bien, il faudra que je trouve **une femme** pour broser mes habits quand j’aurai pris une cuite” [B.Clavel. Le coeur des vivants];

3) часові значення майбутніх часів індикативу:

“– Toi aussi, dit-elle, tu te marieras! Avec **une pâtissière. Une fille de patrons.** Et tu auras **une belle noce.** Et ce jour -là c’est **un autre mitron** qui fera les gâteaux” [B.Clavel. Le coeur des vivants].

“– On va boire **un verre**, dit le Parisien” [B.Clavel. Le coeur des vivants];

4) значним потенціалом модальності володіють питальні конструкції:

“Est-ce qu’on tombe amoureux **d’une fille** pour **un regard**?” [B.Clavel. Le coeur des vivants].

“– Tu as fait **une lettre** à tes parents pour avoir **un costume**?” [B.Clavel. Le coeur des vivants].

“– Qu’est-ce que tu penses **des femmes**? Demanda-t-il” [B.Clavel. Le coeur des vivants];

5) сильного модального забарвлення надають змісту висловлень значення модальних дієслів, як наприклад: pouvoir, vouloir, devoir, désirer, espérer, souhaiter та ін.¹:

“Tu veux **quelque chose** à lire? Va voir à la cuisine, il y a des journaux sur le rayon, au-dessus de la pile de bois. Il doit y avoir aussi **quelques romans policiers**” [B.Clavel. Le coeur des vivants].

“Il allait reprendre sa route lorsqu’il se souvint qu’il devait rapporter **du beurre et des oeufs**” [B.Clavel. Le coeur des vivants].

За своєю семіологічною природою денотативні актуалізації є своєрідним переходом від одної семантичної якості до іншої, а саме – від референтних актуалізацій, що функціонально зорієнтовані на предметний світ, до сигніфікативних актуалізацій, які оперують понятійними категоріями про предметний світ.

Займаючи проміжну ділянку, денотативні актуалізації НОМ не є семантично сталими величинами, вони постійно балансують між чимось конкретним і чимось абстрактним, між індивідуальним і загальним, що нерідко породжує проблему розуміння її змісту. Це найкраще демонстру-

¹ Питання впливу предикативних значень різних дієслів на вживання неозначеного артикля детально аналізує у своїй праці М. -Є. Куліолі-Атвуд [10]. Див. також роботи Є.В.Падучевої [3], Ж.П.Сюера [22].

ють не специфічні актуалізації іменних виразів **Un N**, референтна природа яких часто обговорюється французькими мовознавцями. (Див., наприклад, праці М.Гальміша [14], Ф.Корблена [9], Ж.Клейбера [19], Ж.П.Сюєра [22] та ін.).

Йдеться, зокрема, про те, що в реченнях типу **“Un enfant doit obéir à ses parents”** або **“Jean veut attraper un poisson”** [14: 158] не можливо однозначно кваліфікувати позначуване іменних виразів **“un enfant”**, **“un poisson”**.

Позначуване іменного виразу **“un enfant”** може розглядатися як родовий елемент, тобто кожна без винятку дитина повинна слухатися батьків, і тоді висловлений предикативний зміст **“enfant doit obéir à ses parents”** стосуватиметься усього денотативного класу, ім'я якому **“дитина”**, або ж розглядатися як індивідуальний елемент, як наприклад, виховне зауваження якійсь окремо взятій дитині, що нечемно поводить себе. Висловлення набуває тоді певної смислової конкретності, однак не специфічної.

Аналогічна роздвоєність смислу має місце і в другому із наведених прикладів. Іменна група **“un poisson”** може мати референтну віднесеність – є якась конкретна рибина і Іван хоче її впіймати, і тільки її, а не іншу, або ж виражати не специфічну, тобто денотативну віднесеність: Іван хоче впіймати будь-яку рибину. Предикативний смисл тут акцентується не на об'єкті дії, тобто рибині, а на самому процесі риболовлі. Що би не ловилося, аби тільки упіймалося.

Смислова роздвоєність денотативних актуалізацій НОМ проявляється і в іншому плані. Стикуючись, з одного боку, із референтними актуалізаціями, денотативні актуалізації співвідносяться, ясна річ, із елементами предметного світу чи, точніше кажучи, світу предметних позначуваних. Проте, на відміну від референтних актуалізацій, вони представляють їх не як актуально існуючі реалії, а тільки як деякі потенційно можливі, бажані чи вірогідні сутності, існування яких не має чітко виражених ознак ні у просторовому, ні у часовому відношеннях.

А з іншого боку, денотативні актуалізації семантично інтерферують із сигніфікативними актуалізаціями, виявляючи при цьому сильну тенденцію до виходу поза межі світу предметних позначуваних. Головною ознакою цієї тенденції є функція узагальнення, якою наділені денотативні актуалізації. Наприклад:

1. **“Un enfant est toujours l'ouvrage de sa mère”**(Дитина завжди є плодом матері) [16: 147].
2. **“Un bon vin ne fait pas de mal** (Хороше вино не шкодить).
3. **Pierre fabrique des meubles** (Петро виготовляє меблі).

4. Tu ne seras jamais **un homme** (Ти ніколи не станеш чоловіком).

5. "**Des diplomates** doivent être discrets" (Дипломати повинні бути стриманими) [8: 128].

Узагальнююче значення, що виражає кожне з цих висловлень, стосується уже в більшій мірі предметних ознак об'єктів позначення, аніж їх самих. Проте ступінь їх абстрагованості не досяг ще того рівня, щоб можна було відобразити ці ознаки у вигляді поняття, тобто абстраговано від їх носіїв. У кожному з цих виразів прочитується ще деякий елемент предметної прив'язаності.

Функція узагальнення денотативних актуалізацій – це остання віха на шляху переходу від класу конкретних позначуваних до класу абстрактних позначуваних. А видове значення іменної групи **Les N**, наприклад у висловленні "**Les hommes sont mortels**" (Люди — смертні), є тим семантичним порогом, за яким вони набувають нової семіологічної якості – статусу сигніфікативної (понятійної) актуалізації.

Указуючи на клас предметів, іменна група **Les N** функціонально ще повернута у бік предметного світу, але семантично вона вже сприймається як мисленнєвий образ цього світу, який мало чим відрізняється від поняття "людина". Зрештою, немало мовознавців інтерпретує такі вживання НОМ як "інтенціональний тип референції" [3: 95].

Виходячи з принципу семантичної двоаспектності значення слова Г.Фреге [6], можна сказати, що в таких вживаннях НОМ смисл її "затінює" денотативну віднесеність й тим самим знецінює її. Переконалим свідченням цього є те, що для іменних груп **Les N** родового значення реальна предметна наповненість не має принципового значення. Розглянемо для прикладу таке висловлення:

"**Les Américains sont allés dans la lune**" (Американці здійснили політ на Місяць) [20: 189].

Якщо б автор цього висловлення виходив із реальної предметної віднесеності іменного виразу "**les Américains**", позначуванням якого є тільки два астронавти, що побували на Місяці, то він не зміг би його узагальнити й поширити на усю націю. Значить, в основі зробленого узагальнення знаходиться не предметна віднесеність цієї іменної групи, а її понятійний зміст, тобто ті предикативні ознаки, які дають право бути американцем.

Зрештою, реальна предметна віднесеність взагалі може бути нульовою, як наприклад, у висловленні **Les Ukrainiens sont allés dans la lune**, тоді як семантична узагальненість зберігатиме свою комунікативну значущість¹.

¹ На думку К.С.Доннелана "неправильне використання виразу для референції до чогось" не впливає на успішність мовного акту. [1: 151]

Оскільки такі вживання НОМ мають ще, хоч і не значний, зв'язок із предметним світом, ми змушені відносити їх до категорії денотативних актуалізацій. Але незалежно від цього, **ми пропонуємо класифікувати їх як недетерміновано-означені**. Значення недетермінованості впливає із характеру позначуваної множини, яка в даному випадку є відкритою, а значить, кількісно невизначеною¹.

Що ж стосується значення означеності, то воно має якісно іншу природу порівняно з означеністю референтних актуалізацій. Це не означеність окремо взятого, ідентифікованого мовцями предмета мовлення, а означеність поняття, що є вже темою окремого обговорення.

Таким чином, кожна НОМ, актуалізуючись у мовленні денотативно, здатна виражати два субкатегоріальні значення категорії семантичної установки іменника, а саме: значення недетермінованої неозначеності і значення недетермінованої означеності. Перше із цих значень тісно корелює із референтними актуалізаціями НОМ, а друге — із сигніфікативними, коли НОМ виражає тільки зміст поняття безвідносно до відображеного у ньому елемента предметного світу.

¹ На недетермінованість іменної групи **Les N** у родовій функції вказував ще Дюмарсе. Розглядаючи висловлення **Les Français sont polis** та **Les Italiens sont politiques**, він констатує: "*Ces propositions sont aussi appeles indefinies parce que d'un cote on ne peut pas assurer qu'elles comprennent generalement et sans exception tous les individus dont on parle; et d'un autre cote, on ne peut pas dire non plus qu'elles excluent tel ou tel individus. Ainsi, comme les individus compris, et les individus exclus ne sont pas precisement determines, et que ces propositions ne doivent être entendues que du plus grand nombre, on dit qu'elles sont indefinies*" [13: 434].

ЛІТЕРАТУРА

1. Доннелан К.С. 1982. Референция и определенные дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике. - Вып.13: Логика и лингвистика (Проблемы референции) - М.: Прогресс.
2. Дюкро О. 1982. Неопределенные выражения и высказывания // Новое в зарубежной лингвистике. - Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). - М.: Прогресс.
3. Падучева Е. В. 1985. Высказывание и его соотносительность с действительностью. - М.: Наука.
4. Руссу А.Д. 1977. Детерминированность и недетерминированность субъекта в французском языке (В рамках косвенной номинации): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М.
5. Стрובה Т.В., Зиндер Л.Р. 1961. Грамматическая категория соотносительности имени существительного в немецком языке // Уч. зап. ЛГУ - 1961. - №301. - Серия Филол. наук. Проблемы языкознания. - Вып. 60.
6. Фреге Г. 1977. Смысл и денотат // Семиотика и информатика. - Вып.8. - М.
7. Щетинкин В. Е. 1974. Система грамматических категорий имени во французском языке: Автореф. дис. ... д-ра Филол. наук. - М.
8. Attal P. 1976. A propos de l'indéfini "des": Problèmes de représentation sémantique // Le français moderne. - 44 année. - №2.
9. Corblin F. 1987. Indéfini, défini et démonstratif. Constructions linguistiques de la référence. - Genève: Librairie

- Droz S.A. 10. Culioli-Atwood M.-H. 1992. Opérations référentielles. Analyse de la détermination en français en vue d'un traitement informatisé: Thèse de doct. – Université Paris 7. 11. Damourette J. et Pichon E. 1911. Des mots à la langue. Essai de grammaire de la langue française. – 2ème éd. – P.: Ed. d'Artrey. – T.1. 12. Ducrot O. 1991. Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique. – 3ème éd., corrigée et augmentée. – P.: Hermann. 13. Du Jarsais C.-Ch. 1769. Logique et principes de grammaire. – P. 14. Galmiche M. 1977. Quantificateurs, référence et théorie transformationnelle // *Langages*. – 11 année. – №48. 15. Guillaume G. 1919. Le problème de l'article et sa solution dans la langue française. – P.: Librairie Hachette et Cie. 16. Guillaume G. 1964. Langage et science du langage. – P.: Librairie A. Niret; Québec: Presses de l'université Laval. 17. Joly A. 1986. La détermination nominale et la querelle des universels // *Déterminants: syntaxe et sémantique. Recherches linguistiques XI*. – Metz. 18. Karolak S. 1989. L'article et la valeur du syntagme nominal. – P.: Presses Universitaires de France. 19. Kleiber G. 1981. Problèmes de référence. Descriptions définies et noms propres. – P.: Klincksieck. 20. Martin R. 1983. Pour une logique du sens. – P.: Presses universitaires de France. 21. Martin R. 1986. Les usages génériques de l'article et la pluralité // *Déterminants: syntaxe et sémantique. Recherches linguistiques XI*. – Metz. 22. Sueur J.-P. 1977. Quantificateurs et modalités // *Langages*. – №48. 23. Wilmet M. 1986. La détermination nominale: Quantification et caractérisation. – P.: Presses Universitaires de France.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В СТУДЕНЧЕСКОМ СЛЕНГОВОМ ВОКАБУЛЯРЕ

Рубцов И.В. (Харьков)

Теперь уже ни у кого не возникает сомнений в существовании студенческого сленга как специфической языковой системы, обладающей рядом структурных и функциональных особенностей. Сленг используемый студентами на территории кампусов довольно обширен по своему лексическому составу, многофункционален, образен и экспрессивен. Он обеспечивает возможность общения в разнообразнейших ситуациях на кампусе - а ведь большинству студентов приходится провести там несколько лет кряду! Откуда такое обилие лексики и такое обширное количество словозначений? Для ответа на эти вопросы необходимо обратиться к семантическому аспекту студенческого сленга и разобраться в процессах, происходящих в этом специфическом корпусе лексики.

Несомненно, что студенты создают определенное количество лексических единиц (далее ЛЕ), которые доселе отсутствовали в словарном составе английского языка. Однако таким образом формируется лишь незначительная часть студенческого вокабуляра. В основном же в расширение словарного состава студенческого сленга вносит вклад такое явление, как изменение или расширение значения уже существующих ЛЕ стандартного варианта английского языка.

В стандартном английском, например, такие слова как *"chip"*, *"disk"* и *"memory"* приобрели "новую" жизнь с появлением компьютерной технологии. Подобным же образом в сленге, в том числе и студенческом, новые словозначения создаются путем переосмысления из уже существующих ЛЕ стандартного вокабуляра. В процессе этого такие ЛЕ приобретают новые, неизвестные доселе смыслы.

Вот почему в данной статье предметом рассмотрения будет являться использование лексем стандартного английского языка для обозначения присущих студенческому сленгу семем. Мы рассмотрим ряд семантических процессов, происходящих в студенческом сленге, ответственных за расширение его лексического состава.

В основе всех семантических процессов лежит изменение связи между формой и значением, означаемым и обозначаемым и одним из путей такого изменения является увеличение или уменьшение количества референтов, которые обозначает данная лексическая форма. Эти противоположные семантические процессы называются генерализация и спе-

цифкація. При генералізації лексема прибуває більш широкій ряд референтів. Так, наприклад, ЛЕ студентського сленгу *"homeboy"* і її деривати означають *друга/подругу або того, хто веде себе по дружески*, а не тільки *того, хто живе в тому жє городі или учится в той же школі*, що являється стандартним значенням данної ЛЕ. Глагол *"to spaz"* значить *вести себе странно или глупо*, а не тільки *страдать от мышечных спазмов или конвульсий*.

Возможно одним из наиболее показательных примеров генерализации является ЛЕ *"dude"*. Когда она появилась в 1880-х в английском вокабуляре, она обозначала человека изысканных манер и обладающего утонченным вкусом в одежде. С течением времени элемент значения *"вкус в одежде"* стал доминирующим и ЛЕ *"dude"* стала обозначать человека который стильно и ярко одевается. В этом значении данная ЛЕ использовалась темнокожими музыкантами и постепенно генерализировалась до *"любого представителя мужского пола"*. К началу 1990-х, благодаря телевидению, это слово стало еще более обобщенным и теперь используется студентами как форма обращения к мужчинам и женщинам, детям и взрослым.

Процессом противоположным генерализации является спецификация, процесс, в котором количество референтов лексемы уменьшается. Многие ЛЕ студентского сленга являются результатом упомянутого выше явления. Так, например, *"all-nighter"* - это не просто *какая-либо деятельность на протяжении ночного периода суток*, а *отрезок времени длиною в ночь, потраченный на усердную учебу или выполнение письменной работы*. Такие ЛЕ как *"to cruise"*, *"to hunt"* и *"to scope"* содержат в себе не только значения движения и поиска; они обозначают *"искать партнера для романа или секса"*. Глагол *"to hold"* в студентском сленге сузил свое значение и обозначает *"иметь при себе марихуану"*.

Во многих ЛЕ студентского сленга специализированные и генерализованные значения сосуществуют. Так, например, *"to ace"* обозначает 1. *Получить высшую оценку по экзамену или тесту*; 2. *Выполнить любое действие хорошо*. *"To jam"* может обозначать 1. *Хорошо проводить время танцуя*; 2. *Вообще хорошо проводить время на вечеринке*.

Коннотация, которая тоже является очень важной для значения лексических единиц, также играет большую роль в соотношении формы и значения. Иногда коннотативное значение, ассоциируемое с определенной ЛЕ становится менее или более предпочтительным. Процессы, лежащие в основе этих явлений, называются амелиорация и пейорация.

Процесс амелиорации широко распространен в сленговом вокабуляре вероятно потому, что преимущественно негативный тон сленга предос-

тавляет предпочтительные возможности для ЛЕ приобретать позитивные ассоциации. Многие ЛЕ попадают в студенческий сленг из терминов-табу субкультур. Так, например, референтным значением глагола студенческого сленга *"to boogie"* был *"сифилис"*. Субкультура темнокожих музыкантов также ответственна за популяризацию амелиорированного значения ЛЕ *"to jam"* - *хорошо проводить время*, в то время как первоначально данная ЛЕ имела референт с сексуальной коннотацией. Многие ЛЕ студенческого сленга с негативным или уничижительным референтным значением развились от грубых названий половых актов, частей тела и их функций. Увеличение частоты их употребления в ряде контекстов приводит к тому, что такие термины теряют свой шоковый эффект, а иногда даже становятся эуфимизмами. В 1990-х студенты использовали ЛЕ *"the shit"* в значении *"самый лучший"*. Например: *I went to Bush Gardens last weekend and rode the Big Bad Wolf - that's the shit!* В качестве продуктивного второго элемента *-freak* амелиорировал до обозначения *"чрезвычайно заинтересованный в ч-л"*. Например: *Debbie is a real popcorn-freak*.

Для некоторых ЛУ амелиоративные значения сосуществуют с исходными отрицательными значениями. *"Bitchin' "*, прилагательное производное от *"bitch"* может обозначать либо что-нибудь трудное либо, если относится к представительнице женского пола, симпатичная. Ср.: *What a bitchin' exam* vs *What a bitchin' girl*.

Процесс противоположный амелиорации - *пейорация*, процесс при котором коннотативное значение ЛЕ становится менее предпочтительным. В английском студенческом сленге пейорация менее распространена чем амелиорация. Поскольку сленгу присущ обще-негативный тон, то те слова, которые претерпевают пейорацию, имеют мало шансов быть адаптированными сленгом - ведь сленг и без того уже имеет ряд негативно-уничижительных ЛЕ. Тем не менее, пейорация прослеживается в ряде случаев. Так в студенческом сленге ЛЕ *"a future"* - *это непривлекательный представитель мужского пола*. Три геометрических термина *"straight"*, *"square"* и *"quad"* обозначают *"человека, который не вписывается в стиль студенческой жизни"*. *"Polyester"* вышел из моды в сфере одежды и стал обозначать *"что-либо немодное, поддельное, неестественное"*.

Следует заметить, что когнитивные процессы, вызывающие генерализацию/специализацию и мелниорация/пейорация не действуют изолировано друг от друга. Обычно в истории слов прослеживается действие комбинации нескольких семантических процессов.

Общеизвестно, что язык образен и что слова и фразы зачастую используются в переносном значении. В основе этого феномена лежат такие явления как метонимия, синекдоха, ирония и метафора. Эти типы переносов весьма продуктивны в студенческом сленге.

Ассоциативный перенос значений, свойственный метонимии, ответственен за значительное расширение студенческого сленгового вокабуляра.

Пиво называется "*a brew*" по названию процесса производства; "*a chill one*" по температуре, при которой оно сервируется; "*a head*" из-за пены в кружке; "*a tin*" так как оно продается в жестяной банке; "*ha-ha*" из-за приятного чувства от его потребления. Форма буквы "*F*" вызывает к жизни термин "*flag*" со значением провала. Спортивные туфли называются "*skips*" или "*quick start*" по форме физической активности, ассоциируемой с ними. Студенты 1990-х метонимически называют деньги "*bank*" или "*paper*". На территории кампусов одежда или определенные аксессуары, ассоциируемые с определенными группами, могут использоваться для названия этих групп. Так типичный член братства описывается ЛЕ "*hat*" благодаря моде ношения бейсбольной кепки. Член университетского женского клуба называется "*bowhead*" из-за собранных в пучок на голове волос.

Такого рода стереотипы в студенческом сленге являются подтверждением характеристики стереотипов как вида метонимии о котором говорит Джордж Лакоф.: "Социальные стереотипы являются случаями метонимии - где подкатегория имеет социально признанный статус для обозначения категории в целом, обычно с целью вынесения быстрого суждения о людях. (1:79). В социальных ситуациях, возникающих на кампусе, вписываться в определенные нормы очень важно и не удивительно, что внутригрупповой студенческий вокабуляр наполнен метонимическими выражениями.

Еще одним стилистическим приемом важным для анализа семантики студенческого сленга является вербальная ирония, т.е. использование слов для передачи значения, противоположного исходному. Контекст обычно сигнализирует, что выражение следует интерпретировать иронически. Интерпретация иронии по словам Евы Киттей (2:291) подобна интерпретации метонимии. Как ирония, так и метонимия представляет собой перенос значения внутри определенного семантического поля. В иронии перенос осуществляется на противоположное значение внутри семантически связанного набора значений. Ирония это лингвистически представленный конфликт между кажущимся и реальным, тема которая важна для сленга многих групп, включая студентов. В студенческом сленге все-

гда есть ряд ЛЕ, которые критикуют тех, кто пытается произвести ложное впечатление. "Человек, ведущий себя как если бы он был лучше других" обозначается в студенческом сленге ЛЕ "роп" - усечение от слова *rotprous*. "Bad" обозначает "хороший". "Mean" и "wicked" описывают позитивные ценности и обозначают "хороший, обожаемый". "Killer" является восклицанием одобрения. Например: "I made an A - Killer!"

Ряд устойчивых выражений используются для ироничной характеристики возникающих ситуаций. Многие из них произносятся с саркастической интонацией которая и показывает, что говорящий выражает иронию. "That's fair" - саркастическое выражение, которое обозначает "это несправедливо".

Еще одним способом переноса значения является метафора. Было давно замечено, что метафора широко распространена в языке. (3:443) Она вызывает схожесть или аналогию между двумя фундаментально различными вещами. Поскольку стандартный вариант английского языка имеет тенденцию к метафоричности, то не удивительно, что и сленговый вокабуляр изобилует метафорами. Одним из типичных примеров является метафора, построенная на основе названий животных. Так в студенческом сленге "animal" - это "атлет".

Если "animal" используется в качестве второго словопроизводного элемента в составных словах или фразах, то оно обозначает "энтузиаст". Например: "party animal", "heavy metal animal".

"A fox" это "привлекательная девушка"; "a turkey" - "человек поступающий глупо". Еще одним продуктивным источником метафоры в студенческом сленге является еда, например: "banana factory" - "сложная ситуация", "cheese" - "что-либо непривлекательное или не желаемое".

Все вышеописанные семантические процессы, происходящие в корпусе студенческого сленга свидетельствуют о высокой образности этой языковой подсистемы. Как было видно из примеров, приведенных в данной статье, все виды переосмыслений происходят на основании ЛЕ, уже существующих в стандартном варианте английского языка. Это, в свою очередь, говорит о изобретательности студенческой молодежи, ее неограниченных творческих способностях в области языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Lakoff. G. Woman, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. - Chicago: University of Chicago Press, 1987.
2. Kittay E. Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure. - Oxford: Clarendon Press, 1987.
3. Bloomfield L. Language. - New York: H. Holt & Co., 1933.

СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБРАЗОВАНИЙ СО ВТОРЫМ КОМПОНЕНТОМ *-LIKE, -LOOKING* В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Толчеева Т.С. (Киев)

Предлагаемая статья посвящена анализу некоторых особенностей в семантике структурно-сложных слов с компонентами *-like, -looking*. Материалом исследования послужил корпус лексем указанного типа, извлеченных из текстов художественной прозы современных американских писателей. Это дает возможность лучше понять словообразовательный процесс в современном языковом срезе, выявить его наиболее характерные особенности. Заметные и ощутимые трансформации происходят в словарном составе языка, т.е. в лексике, которая в любой период своего развития представляет собой конгломерат процессов, различных по своему характеру и особенностям. Наиболее часто в лексической системе языка приходится сталкиваться с такими явлениями, как изменение значений слов, переход их в другую лексико-грамматическую категорию, сдвиг значения, приводящие к изменению функции слова и переход последнего в класс морфем, изменение характера сочетаемости слов с другими словами, и, наконец, самое важное — создание новых слов с помощью имеющихся в язык словообразовательных средств.

Словосложение как способ образования новых лексем путем сложения основ в современном английском языке является одним из самых продуктивных. По мнению Е.С. Кубряковой, «умение строить и понимать новые лексические производные единицы составляет неотъемлемую часть языковой компетенции говорящего и /.../ подлинное знание языка предполагает не только свободное владение синтаксическими конструкциями, но и столь же свободное владение конструкциями морфологического уровня». Е. Кубрякова (6:123). В современном теоретическом и практическом словообразовании наметилась тенденция перехода от статики — как построены готовые слова — к динамике — как их можно образовывать, какие для этого имеются предпосылки. Однако следует заметить, что в исследованиях, основанных на семантическом принципе, необходимо всесторонне учитывать и языковую форму, только анализ формы и содержания, их взаимосвязи и взаимообусловленности дадут возможность наиболее глубоко проникнуть в изучаемое явление. Таким образом, перспективными является исследование словосложения как

способа образования новых лексических единиц, его закономерностей, в том числе и семантических, на материале современного английского языка, поскольку сложные слова наиболее полно отражают гибкость его лексико-семантической системы, стремление к экономности выразительных средств.

Сложное слово образуется из основ слов, которые находятся между собой в определенных семантических отношениях, схожих с подобными отношениями языковых образований более высокого уровня, именно словосочетаний и предложений. Эти образования и составляют структурно-семантическую основу большинства сложных слов. Словосложение предполагает мотивацию не словом, а высказыванием. По мнению Э. Бенвениста, «надо рассматривать сложные имена не как морфологические типы, а как синтаксические структуры /.../ Каждый тип сложных имен следует изучать как трансформацию какого-либо типа свободного высказывания». Э. Бенвенист (3:241). Другими словами, каждому типу сложного слова должен соответствовать за некоторыми исключениями определенный тип или несколько типов словосочетаний, поскольку между ними имеется определенная соотношенность, под которой понимается типовая структурно-семантическая взаимосвязь определенных типов сложных слов с определенными типами словосочетаний.

Например: *She sat in a chair, in a trance-like state.* (Sheldon)

Trance-like = "like one in the state of trance".

She has really turned into a beautiful-looking girl. (Spillane)

Beautiful-looking = "one who looks beautifully; one having beautiful looks".

Сходство смысловой структуры коррелятивных образований, вне сомнения, влечет за собой и идентичную смысловую сочетаемость, или валентность, основ сложения и слов коррелятивного словосочетания. Так, в сложных прилагательных с дополнительным конституентом *-looking* мы обнаруживаем ту же самую смысловую сочетаемость основ, что и у лексических единиц аналогичного словосочетания. Наконец, изучение арсала параллельного использования образований компаративного поля с конституентами *-like*, *-looking* и их синтаксических коррелятов представляет интерес для семантических исследований. В разговорно-бытовом стиле и в стиле художественных произведений можно обнаружить многочисленные случаи параллельного использования тех и других образований. Правда, сложные слова и соответствующие им словосочетания обладают каждый своей спецификой при подобном употреблении, но тем не менее сам факт параллелизма в обозначении одних и тех же явлений есть свидетельством их чрезвычайной близости. Можно ли в

данном случае говорить о существовании эквивалентных образований, члены которых логически равноправны? Несмотря на их близость, мы не можем сказать, что сложные слова и словосочетания идентичны по смыслу, между ними имеются вполне определенные смысловые различия. Эти различия содержатся, как мы отмечали, не в денотативном плане, а в характере выявления и представления признака предмета или явления. Признак предмета / явления выявляется по-разному при обозначении предмета сложным словом или словосочетанием. Как отмечает Е.С.Кубрякова, «при отражении одной ситуации разными единицами номинации происходит на деле ее описание с разной степенью точности, с учетом одних деталей и упущением других, с разными акцентами на тех или иных ее признаках» Е. Кубрякова (7:78). В повседневной деятельности человека, в его отношении к предметам, действиям постоянно происходит противопоставление одних предметов, качеств, явлений другим, что способствует более полному выявлению их особенностей. При этом сравниваются и противопоставляются друг другу различные предметы, их качества, явления, происходит оценка и сравнение различных действий.

Среди сложных слов выделяется большая семантическая группа слов, обозначающих различные внешние признаки предмета. Выделение подобной семантической группы диктуется той важной ролью, которую играют внешние признаки предметов и человека в удовлетворении наших эстетических потребностей. Данное выделение осуществляется путем создания номинативов по словообразовательным моделям, составляющим определенную группу со словообразовательными значениями внешних признаков предметов.

Наиболее продуктивными моделями этой семантической группы прилагательных являются:

- сложные прилагательные: Adj + P1 (aristocratic-looking, suspicious-looking, obvious-looking)
- производные прилагательные: n + like (hawk-like, animal-like)

Они созданы для передачи интеллектуальной информации и экспрессивно-эмоционального воздействия на слушателя. По способу обозначения внешнего признака указанные модели разделяются на две группы. Первая – это прилагательные, непосредственно обозначающие внешние признаки предмета (attractive-looking, powerful-looking, athletic-looking). Вторая группа – прилагательные, обозначающие внешний признак опосредованно, через сравнение с другим предметом, качеством (frog-like, seedy-looking, dormitory-like).

При этом выявляются различные элементы описываемого референта, происходит уточнение его качеств, сравнения, а вместе с этим и сходство, подобие рассматриваемых предметов даст возможность выявить новые или существенные черты данного референта. В силу этого прием сравнения при характеристике референта является весьма существенным и находит свое выражение в соответствующих моделях слов.

Наиболее продуктивна модель с частотным компонентом –looking «имеющий вид», обладающим высокой активностью. Л.Ф.Омельченко в этой связи отмечает: «Структурно-сложные образования, созданные по модели а (adv) + P1 выражают качество, свойство посредством сложения компонентов, семантические отношения между которыми соответствуют синтаксическим отношениям связочного глагола и предикативного члена (dead-seeming, best-tasting, dry-looking, nervous-looking, sad-looking, sedate-looking). Наиболее продуктивными в данной группе являются структурно-сложные прилагательные со вторым компонентом –looking, которые, очевидно, могут быть образованы без каких-либо ограничений» Л.Омельченко (10:125).

Сложные прилагательные указанного типа обозначают:

1) внешний вид человека:

A few minutes later a thin, aesthetic-looking man in his late thirties was brought into the room. (Collins)

It showed a handsome-looking man with a leonine head of silver hair. (Chandler)

2) внутреннее состояние человека, его характер, эмоции, выраженные его внешним видом:

She's a disgusting-looking creature, the warden's secretary thought. (Sheldon)

... she found herself surrounded by 120 vaguely familiar-looking strangers. (Collins)

3) внешний вид, характерные черты предмета:

Every effort had been made to make the hospital as ordinary-looking as possible. (Spillane)

Nuncio Martini lived in a large, prosperous-looking house on the outskirts of the City. (Sheldon)

Некоторые из вновь образуемых слов этой модели относятся к окказиональным, авторским словам, образование которых носит сугубо индивидуальный характер.

В основе модели N + like лежит сравнение: внешний признак определяемого подобным прилагательным предмета выявляется посредством сравнения с другим предметом, обозначаемым производящей основой.

Суффикс *-like* имеет значение «похожий на»: *Each student was assigned a number and housed in a dormitory-like room...* (Collins)

По анализируемой модели образуются слова и в несколько ином плане, а именно в плане обозначения внутренних качеств, присущих человеку. *She was dark and fierce-looking with the hawk-like features of a predator.* (Sheldon)

Суффикс *-like* имеет довольно широкие возможности образования новых лексем. Большое количество прилагательных на *-like* являются потенциальными словами. Под потенциальным словом вслед за О.С. Ахмановой мы понимаем «производное или сложное слово, реально не существующее (т.е. не зафиксированное в реально осуществившихся уже произведениях речи), но могущее создаться в любой момент в соответствии с продуктивными словообразовательными моделями данного языка» О.Ахманова (1:343).

Среди семантического многообразия подобных основ выделяются основы существительных, обозначающих различных животных, используемых для сравнения при обозначении внешних качеств человека: *There was a feral animal-like vitality about him.* (Collins) *She was dark and fierce-looking with the hawk-like features of a predator.* (Sheldon)

Семантический анализ основ существительных, выступающих как объект сравнения, показывает широкий смысловой диапазон этих основ. Первый «шаг» в формировании смысловой структуры сложных слов, общий для всех единиц этого класса, состоит, следовательно, в переосмыслении прямого значения и возникновении на его основе значения метафорического. Традиционным является положение, когда исходной точкой для значений в семантической структуре служит прямое номинативное значение, и оно дает возможность для переосмысления и для образования нового метафорического лексико-семантического варианта. В ряде случаев было бы более правильно говорить, что метафорическое значение именно создает, а не выражает сходство. Его целью не является замещение формального сравнения или другого буквального утверждения. Компонент *-like* является маркером метафорического переноса (сходство по форме, цвету, местоположению и т.д.). Вторичное означивание структурно-сложных слов реализуется в высказывании, и несет не просто добавочное значение, а экспрессивно-эмоциональную окраску, чтобы выразить конкретное ощущение. Создавая метафорические композиты человек сопоставляет семантические концепты, в значительной степени несопоставимые. Как указал Э. МакКормак: «Метафора может описываться как процесс в двух смыслах:

- 1) как когнитивный процесс, который выражает (express) и формирует (suggest) новые понятия;
- 2) как культурный процесс, посредством которого изменяется сам язык». (12:363).

Таким образом, производство метафорических структурно-сложных слов – это не только лингвистическое явление, которое происходит в поверхностных структурах; оно начинается в глубинном когнитивном процессе творческого характера, что даст новые возможности развития значений.

Тем самым, семантическую структуру образований с компонентами – looking, -like следует рассматривать через призму их соотносительности с вербально обозначаемыми ими референтами или состояниями значения компонентов и реальными отношениями между этими предметами (отношения между компонентами).

Функцией художественного мышления, отраженной в языке художественного произведения, является творческое моделирование естественного процесса познания действительности, в котором неразрывно переплетаются логическое (интеллектуальное) и образное (эмоциональное). Говоря о высокой продуктивности лексем компаративного поля –like, -looking в стиле художественной литературы, уместно привести высказывание Э.И.Хованской о том, что «лексическая единица может по-разному и в разной степени реализовать свой семантико-стилистический потенциал, что в первую очередь определяется тремя факторами: 1) семантической спецификой актуализирующейся единицы; 2) коммуникативными условиями речевого акта; 3) природой и функциями контекста» Э.Хованская (13:35).

Конституенты компаративного поля –like, -looking выполняют в языке две функции:

- 1) логически-интеллектуальную, когда сравнение объектов расширяет наше познание: *Charles Stanhope was a stern-looking man in his middle sixties.* (Sheldon)

The booking room was crowded with seedy-looking characters. (Collins)

- 2) экспрессивную, когда сравнение не столько расширяет наше познание, сколько создает образность высказывания: *She had visualized a sinister-looking monster, evil written all over his face.* (Chandler. *An avuncular-looking man stood there looking at her.* (Sheldon)

Многие структурно-сложные единицы с формантами –like, -looking возникают в сфере окказионализмов и используются в современном английском языке как одно из средств создания яркого, выразительного определения —эпитета; заменяющего развернутое сравнение. Обычно они, яв-

ляясь индивидуальными образованиями отдельных авторов, не регистрируются словарями, что обусловлено четкой референтностью и ясностью их семантической структуры. Оказиональные слова отличаются тем, что при их образовании нарушаются (обычно сознательно, в целях экспрессивности) законы построения соответствующих общезыковых единиц. Таким образом, цель исследования структурно-сложных слов в общем виде заключается в определении места, которое они занимают в системе опосредованных языком знаний.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. (1968) М.: Сов. Энциклопедия.-607с.
- 2.Бенвенист Э. Общая лингвистика. (1974) М.: Высшая школа.- 325с.
- 3.Кубрякова Е.С. Семантика синтаксиса и некоторые проблемы теории словообразования. (1977) М.: Учен. Зап.МГПИИЯ им. М.Тереза, вып.112.
- 4.Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. (1981) М.: Высшая школа.- 285с.
- 5.Омельченко Л.Ф. Английская композита: структура и семантика. (1989) Дис... д-ра филол. Наук: 10.02.04. – К.- 493с.
- 6.Теория метафоры: Сборник под ред. Арутюновой Н.Д. (1990) М.: Прогресс.- 512с.
- 7.Хованская Э.И. Лексическая актуализация. (1983) Науч. докл. Высш. Шк. Филол. Науки. №1.

СПИСОК ТЕКСТОВ, СОСТАВИВШИХ МАТЕРІАЛ ІСЛІДОВА- ННЯ

- 1.Collins J. "Lucky". Pan Books, 1990.
- 2.Chandler P. "Lady in the lake". Hodder & Stoughton, 1993.
- 3.Spillane M. "Snake". Fontana, 1987.
- 4.Sheldon S. "A stranger in the mirror". HarperCollinsPublishers, 1993.
- 5.Sheldon S. "Doomsday conspiracy". HarperCollinsPublisher, 1995.
- 6.Sheldon S. "If tomorrow comes". Pun Books with Collins, 1985.
- 7.Sheldon S. "Morning, Noon & Night". HarperCollinsPublisher, 1993.
- 8.Sheldon S. "Memories of Midnight". HarperCollinsPublisher, 1994.
- 9.Sheldon S. "Rage of angels". HarperCollinsPublisher, 1994.
- 10.Sheldon S. "The stars shine down". HarperCollinsPublisher, 1995.
- 11.Sheldon S. "Tell me your dreams". HarperCollinsPublisher, 1998.
- 12.Sheldon S. "The best laid plans". HarperCollinsPublisher, 1995.
- 13.Sheldon S. "The sands of time". HarperCollinsPublisher, 1996.
- 14.Sheldon S. "The other side of Midnight". HarperCollinsPublisher, 1993.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАНЦУЗСКИХ НАРЕЧИЙ — ИНТЕНСИФИКАТОРОВ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИЗНАКА

Удовенко И.В. (Харьков)

Цель настоящей статьи - семантический анализ наречий как одного из лексико-синтаксических средств выражения категории интенсивности процессуального признака в современном французском языке.

При анализе категории интенсивности признака, вычленении ее типов следует учитывать уровень, степень интенсивности. В литературе приводятся разные классификации абсолютной степени, как дробные, так и более общие. Так, выделяют большую, элятивную, полную и избыточную степени (4:10); большую, необыкновенную, неожиданную, максимальную, чрезмерную, полную, достаточную степени меры семантического содержания модифицируемого слова (3:124-141). Для настоящего исследования релевантным является различие двух степеней интенсификации процессуального признака: высокой и крайней.

Проведенный лингвистический эксперимент, заключающийся в конструировании сочетаний глагол + интенсификатор, показал, что не все глаголы французского языка способны сочетаться с интенсификаторами, то есть соотноситься со значением интенсивности. Так, статические глаголы, обозначающие бытие (*exister*), местонахождение (*se trouver*), обладания (*avoir*), в отличие от динамических глаголов, не соотносятся с идеей интенсивности. Кроме того, для реализации значения интенсивности действие, выраженное глаголом, должно быть актуализированным, т.е. локализованным во времени и количественно определенным (1:89-90).

Обычно наречия интенсивности рассматривают в составе семантико-грамматической группы качественных наречий, выражающих внутреннюю характеристику действия, наряду с наречиями образа действия. По способу выражения признака исследуемые наречия являются определенными, сообщающими признак независимо от речевой ситуации, раскрывающими одну из возможных сторон действия, вытекающую из самой его природы: *parler haut, écrire hâtivement, courir vite* [2:403].

К. Молинье, например, относит наречия типа *énormément, exagérément* к качественно-количественным наречиям (*adverbes de manière quantifieurs*), которые являются модификаторами глагола. Сравнивая данные классы наречий с количественными (*beaucoup, très, peu, assez, trop*),

которые по определению способны сочетаться с любым глаголом, Молинье отмечает, что сочетаемостные возможности качественно-количественных наречий ограничиваются наличием у них этимологического значения. (5:37-38).

С этимологической точки зрения лишь незначительная часть наречий-интенсификаторов представляет собой простые, унаследованные от латинских наречий единицы, такие как: *bien* (лат. *bene*), *tant* (лат. *tantum*). Некоторые наречия образованы в результате переосмысления прилагательных (*vite* - лат. *viste*) либо в результате словосложения (*beaucoup* - *beau* и *coup*). Другая небольшая часть наречий образована путем конверсии прилагательных (*ferme*, *fort*). Большинство же наречий-интенсификаторов - это единицы с суффиксом *-ment*, представляющие собой отаждективные дериваты.

Этимологически суффикс *-ment* восходит, как известно, к латинскому существительному *ens*; *entis* - ум, образ мысли, манера. В современном французском языке, по мнению некоторых исследователей, элемент *-ment* полностью утратил какое бы то ни было лексическое значение и раскрывает лишь грамматическое значение, указывая, что данное слово относится к категории наречий. Лексическое же значение содержится полностью в производящей основе (6:12).

Из всех выделенных наречий-интенсификаторов всего около четверти содержат в своей семантической структуре только сему, указывающую на высокую или крайнюю степень манифестации признака. За небольшим исключением это моносемичные наречия, как, например: *étonnamment*, *fabuleusement*, *pleinement*, *surabondamment*, либо наречия, содержащие две семы, обе интенсифицирующие, такие как *excessivement*, *fortement*.

Что же касается основной массы наречий-интенсификаторов (полисемантических) с суффиксом *-ment*, то можно проследить следующие основные особенности их семантических структур по сравнению с исходными прилагательными:

1. Ряд наречий совпадают по числу и характеру значений с исходными прилагательными. Однако некоторые из них сему интенсивности в отношении процессуального признака реализуют лишь при определенных глаголах. Ср.: *monstrueux*, *euse* - *monstrueusement*. В качестве интенсификатора с оценочным значением данное наречие выступает лишь в определенном контексте, напр.: *On a travaillé monstrueusement*.

2. Такие наречия, как *profondément*, *raidement*, *royalement*, *terriblement* отражают лишь часть значений исходных прилагательных, при этом сохраняя все значения, так или иначе связанные с понятием интенсивности.

Как показывает анализ, суффиксальные наречия-интенсификаторы в зависимости от семантики коррелятивных им прилагательных могут быть разделены на несколько классов:

1. Интенсификаторы, соотносительные с прилагательными оценочной семантики:

а) положительной: *excellemment, formidablement, parfaitement, royalement*;

б) отрицательной: *affreusement, âprement, atrocement, cruellement, effroyablement, monstrueusement, odieusement, scandaleusement, vachement*.

2. Наречия, восходящие к прилагательным, значения которых связаны с понятиями чрезмерности, крайности, преувеличенности, неизмеримости, нисобъятности: *démesurément, énormément, exagérément, excessivement, outrageusement, prodigieusement, surabondamment*.

3. Наречия, соотносительные с прилагательными, значения которых связаны с понятиями об удивительном, невероятном, исключительном: *drôlement, étonnamment, étrangement, exceptionnellement, extraordinairement, fabuleusement, fameusement*.

4. Интенсификаторы, восходящие к прилагательным, в семантике которых содержится указание на полноту, абсолютность, основательность, радикальность: *absolument, complètement, drastiquement, entièrement, fondamentalement, pleinement, totalement*.

5. Наречия, производные от прилагательных, значения которых связаны с понятиями большого количества, обилия, высокой степени: *abondamment, amplement, considérablement, copieusement, notablement, perceptiblement, profusément, sensiblement, vertigineusement*.

6. Наречия, соотносительные с прилагательными, значения которых связаны с понятиями об опасном, смертельном: *dangereusement, gravement, grièvement, mortellement*.

7. Наречия, производные от прилагательных, значения которых связаны с понятиями о большом, сильном, глубоком и т.п.: *brutalement, fortement, largement, profondément, puissamment, rudement, spacieusement, vastement, vigoureusement*.

8. Интенсификаторы, соотносительные с прилагательными, значения которых содержат характеристику качеств человека: *abruptement, adroitement, agilement, allègrement, assidûment, farouchement, fervemment, laborieusement, méchamment, méticuleusement, obstinément, opiniâtrément, passionnement, prestement, scrupuleusement, studieusement*.

9. Наречия, соотносительные с прилагательными, значения которых связаны с понятиями об эмоциональном, психическом или моральном состоянии человека: *désespérément, éperdument, fièvreusement, follement, furieusement, frénétiquement*.

10. Интенсификаторы, соотносительные с прилагательными, содержащими понятие скорости, поспешности: *hâtivement, précipitamment, prestement, rapidement*.

Выявленные наречные показатели интенсификации процессуального признака подразделяются на две группы: общие и специализированные (3:125). Первые указывают на высокую или крайнюю степень проявления процессуального признака недифференцированно, не уточняя признака, по которому осуществляется интенсификация (*extraordinairement, furieusement* и т.п.); вторые, сохранившие качественное значение, соотносятся с конкретным признаком глагола (*avidement, précipitamment* и т.п.).

Модификация глагола специализированными интенсификаторами предполагает наличие у глагола определенного признака, параметра, который может быть оценен количественно. Так, для глаголов движения функционально значимым является параметр 'скорость'. В центре микрополя со значением 'очень быстро' располагается интенсификатор *rapidement*. В качестве его синонимов могут выступать такие формы, как: *vite, vivement, bon train, comme l'éclair, comme une flèche, a tire-d'aile* и др. Наречие *rapidement* используется также для интенсификации глаголов других лексико-семантических групп, но при этом всем таким глаголам присущ признак 'скорость': *manger/écrire/lire/improviser rapidement*.

Довольно большая группа многозначных наречий функционирует и как качественное наречие, и как интенсификатор, реализуя значение высокой или крайней степени проявления процессуального признака в определенном контексте (напр., наречие *monstrueusement*).

Исследуемые интенсификаторы различаются по реализации нюансов присущих им значений интенсивности в сочетаниях с различными глаголами. Например: *profondément* - 1) *dormir profondément* → *dormir d'un profond sommeil*; 2) *aimer profondément* → *aimer de façon intense et durable*; 3) *étonner profondément* → *étonner fortement*.

Некоторые французские наречия используются в функции интенсификаторов лишь в стилистически маркированном контексте (например, наречие *méchamment*). В словарях для подобного употребления они отмечены пометой *familier*.

Как показывает анализ фактического языкового материала, комбинаторные свойства специализированных интенсификаторов зависят как от семантики модифицируемого глагола, так и от семантических особенностей самих интенсификаторов.

Для таких наречий, как *fixement* сочетаемость возможности ограничиваются глаголами зрительного восприятия: *regarder fixement* → *d'un regard fixe*. Наречия *volublement, verbeusement* сочетаются лишь с глаго-

лами речи: *s'exprimer, parler volublement, verbeusement*. Наречие *cordialement* реализует сему 'крайняя степень' лишь с глаголами *haïr; détester*, т. е. образуя антифразис. *Haïr; détester qqn cordialement* → *Haïr; détester qqn avec force, de tout cœur* (ненавидеть всей душой).

Кроме этого, реализация сем 'высокая степень', 'крайняя степень' зависит от типа субъекта действия. Так, наречие *joyeusement* может выступать в качестве интенсификатора лишь при наличии субъекта неантропона: *Le ruisseau coulait joyeusement* → *Le ruisseau coulait avec vivacité*.

Весьма важным моментом, который необходимо учитывать в процессе модификации глагола наречием-интенсификатором, являются семантические особенности наречий, прежде всего, их полисемантичесность.

Некоторые адвербиальные интенсификаторы в зависимости от контекста, т. е. от глагола, к которому они относятся, могут выполнять роль либо общих, либо специализированных интенсификаторов. Так, наречие *ferme* с глаголами, содержащими сему 'мускульная сила', выступает в роли специализированного интенсификатора, указывая на высокую степень данного параметра глагола: *frapper ferme* → *frapper avec force, vigueur*. В сочетании с глаголами типа *s'amuser/travailler ferme* данный интенсификатор указывает на высокую степень развития процессуального признака, являясь общим интенсификатором.

Проведенное исследование позволяет сделать некоторые выводы:

Французский язык располагает значительным количеством наречий, способных выступать в качестве интенсификаторов процессуального признака. При этом выделяются как общие наречия-интенсификаторы, так и специализированные. В силу того, что специализированные интенсификаторы сохраняют качественное значение исходного прилагательного и могут соотноситься с определенным конкретным признаком, их сочетаемость с глаголами ограничена. Основную часть таких интенсификаторов составляют наречия, соотносительные с прилагательными, значения которых связаны с понятиями о скорости, о большом, сильном, а также с прилагательными, выражающими характеристику качеств человека. Общие интенсификаторы, прежде всего, соотносительные с прилагательными оценочной семантики, утратили самостоятельное лексическое значение и выражают интенсивность в "чистом виде".

Описанные выше семантические особенности интенсификаторов, а следовательно, их сочетаемостные возможности, важно учитывать в практике обучения французскому языку. При выборе синонимичных средств выражения интенсивности процессуального признака немаловажным является также учет их стилистической и экспрессивной маркированности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка – М.: Изд-во иностр. литер., 1955. – 416 с. 2. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. – М.: Добросвет, 2000. – 832 с. 3. Кржижкова Е. Количественная детерминация прилагательных в русском языке (лексико-синтаксический анализ) // Синтаксис и норма / Отв. ред. Г.А. Золотова. – М.: Наука, 1974. – с. 122-144.
4. Мальцев В.А. Английские эмоционально-усилительные наречия: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Л., 1964. – 24 с. 5. Molinier C. Une classification des adverbess en -ment // *Langue Française*.- 1990. – n° 88. – P. 28-40. 6. Nilsson-Ehle H. Les adverbess en -ment compléments d'un verbe en français moderne. Etude de classement syntaxique et sémantique. – Lund: Gleerup-Copenhague: Ejnar Munksgaard, 1941. – 242 p. 7. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. – Paris: Société du nouveau Littre, 1997. – 1970 p.

РІЗНОВИДИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ЕЛІПСА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Чумак Л.М. (Житомир)

Новий зміст – це передусім структура нових відношень. І завдання мовця полягає не стільки в тому, щоб назвати предмет або ситуацію, скільки сформувати про них те або інше уявлення. Тому чим повніше й виразніше може передати певна одиниця номінації типи відношень, тим вища її значущість для організації висловлювання. У зв'язку з цим особливий інтерес викликає словотворення як система способів, за допомогою яких утворюються нові слова, новий зміст.

Нове значення завжди базується на попередньому значенні, яке частково зберігається в ньому. Відомо також, що не синтаксична конструкція утворюється із слів, а слова добираються до конструкції. Відбувається процес взаємної “підгонки” слів і конструкцій. Проте в цьому процесі головна роль відводиться саме конструкції.

Будь-яка думка будується на відношеннях мовної норми до змісту. Тенденція до стислості висловлювання властива всім рівням мови. Прикладом загальномовної тенденції до компресії в галузі словотворення сучасної англійської мови є аббревіатури, акроніми, словосполучення з компресованою атрибутивною частиною та ін. Новоутворення цього типу зумовлені різноманітними соціально-економічними і суспільно-політичними змінами сучасного світу. Взаємозумовленими в мові є різноманітні усічення і тенденція до постійного вдосконалення їх комунікативної функції.

Сучасна англійська мова характеризується різноманітними видами компресії. Як у розмовній мові, так і в кодифікованій літературній виявом загальномовної тенденції до економії є еліпс. Так, наприклад, поширене останнім часом слово *under-five* (дитина, віком до п'яти років) є наслідком такого процесу:

In the under-fives diabetes can be difficult to identify. (The Sunday Times, Jan. 19, 1997).

Розглянемо семантичний аспект цього явища. Загальновизнаними є розуміння значення слова як комплексу, складниками якого виступають семантика (інформація про означувані словом реалії), прагматика (інформація про умови комунікації), синтактика (інформація про правила вживання знака). Семантично слово містить сигніфікативний, конотативний і структурний компоненти, тобто змістове ядро, сукупність другорядних асоціацій, систему відношень даного слова до інших як на синтаксичній,

так і на парадигматичній вісі. У випадках еліпсу формується нове значення, передумовою якого є зміщення змісту в структурі: замість повного словосполучення вживається один з його компонентів. Цей компонент може бути означаючим або означуваним. Він приймає на себе семантичні й граматичні властивості цілого словосполучення. Оскільки граматична семантика утримується не тільки в структурі слова, але й у словосполученні, реченні, то, будучи безпосередньо зв'язаним з синтаксичним оточенням, компонент, що залишився після еліптичних перетворень, акумулює втрачену семантичну інформацію. При цьому відбувається непряме перенесення значення, що припускає появу нових лексичних одиниць, які або в цілому, або окремими компонентами означають нові реалії. Еліпс у словотвірній площині – це процес усічень, у семантичній – зміщення значення на опорний компонент. У більшості випадків опущення компонентів словосполучення не викликає змін семантичної структури компонента, який залишився. Проте в деяких випадках у результаті синтезу власного значення із значенням опущеного слова відбуваються зміни в його семантиці. Таке явище називається лексичним еліпсом, при якому синтаксичне опущення виступає причиною виникнення лексичних інновацій (лексем, нових лексико-семантичних варіантів багатозначного слова). Результат лексичного еліпса полягає в усіченні вихідного словосполучення, яке су-проводжується конверсією й скороченнями. Для розмовної мови характерним є еліпс іменника-ядра у словосполученні A+N: *nuclear* < *nuclear power*, *warm up* < *warm-up suit*, *presale* < *presale view*, *magnet* < *magnet school*, *non-profit* < *non-profit organization*, *start-up* < *start-up company*, *lap top* < *lap top computer*, *desk top* < *desk top computer*, *floppy* < *floppy disc*, *preschool* < *preschool education* і т.ін.:

We don't think that each public inquiry should take the form of a national debate into nuclear. (Cecil Parkinson, Panorama, BBCI, 6 June 1988) *«It's amazing the number of people who are touched by Warhol and want to view the presale and bid», says Jeffrey Deitch of the international art advisory service at Citibank.* (Newsweek, Apr. 18, 1988) *I would like to take issue with Susan Gregory Thomas belief that laptops are better, "hands down" over desktops.* (US News And World Report, Sept. 23, 1996) *The homes are run by non-profits.* (Newsweek, Dec. 12, 1994) *My child is always getting hit in preschool.* *How can I help him?* (Newsweek, Dec. 16, 1996) *It lead to strategic alliances between pharmaceuticals companies and start-ups in biotechnology.* (Financial Times, March 25, 1996) *...That runs directly from a floppy with no installation necessary.* (Success, Febr. 1996) *They wear warm-ups and hats, so we're talking.* (The New York Times Magazine, Oct. 20, 1996)

Як видно з прикладів, лексичні одиниці *nuclear*, *warm-up*, *presale*, *magnet*, *non-profit*, *start-up*, *laptop*, *desktop*, *floppy*, *preschool* прийняли на

себе семантичні й граматичні властивості цілого словосполучення. Вони сприймаються носіями мови без особливих труднощів через певні фонетичні знання. Лексичний еліпс демонструє взаємодію мовленнєвих і соціальних явищ.

В залежності від того, який компонент цілого словосполучення виконує номінативну функцію, розрізняють два типи лексичного еліпса:

1) Еліпс ядра, або елімінація ядра. Модифікатор синтезує власне значення із значенням ядра. Цей тип лексичного еліпса є еліпсом означуваного компонента словосполучення. Головним виявом такого типу еліпса є субстантивація прикметника – атрибута. Перетворення прикметників в іменники – субстантивація вважається також продуктивним різновидом конверсії. Механізм цього процесу відрізняється від “класичної” конверсії, оскільки він, як правило, пов’язаний з перетворенням синтаксичної одиниці (словосполучення) в лексичну внаслідок видалення одного з компонентів. Прикладом може бути виникнення прикметника *mom-and-pop* в значенні “дрібний” (про бізнес, підприємство) в сімдесяті роки нашого століття. Цей прикметник особливо часто функціонував у складі словосполучення *mom-and-pop operations*, а останнім часом вживається як іменник, що містить у собі семантику всієї фрази (1:95):

Sozzi signed on big-name companies and also went after mom-and-pops. (Success, Oct. 1996)

Замість значення ознаки з’являється значення предметності. Така лексична одиниця виконує функції іменника з властивими йому синтактико-морфологічними характеристиками. Відомо, що субстантивація в англійській мові може бути повною або частковою. Традиційно під повною субстантивацією прикметника розуміється лексична одиниця, яка може означатися прикметником, вживатися з означеним і неозначеним артиклями, з присвійним займенником, в однині й множині, тобто мати повну субстантивну парадигму: *a tough, the tough, toughs, the toughs, tough’s, toughs’*:

And suppose he’s a terrible tough? (A. Christie)

У випадку неповної (часткової) субстантивації відад’єктивна лексема не зазнає морфологічних змін. Субстантивований прикметник не приймає повної парадигми, а лише детермінується означеним артиклем і має збірне значення або оформляється суфіксом множини. Подібна субстантивація представлена такими моделями:

а) іменник із семантикою особи, що вживається з артиклем *the* в однині і має значення множини:

A budget is one of the ways which will hit the old, the young, the sick, the unemployed as never before, Premier Thatcher herself confirmed yesterday. (Newsweek, 1988);

б) іменник, утворений від прикметника зі значенням ознаки:

The curly white of his hair gave a strangely youthful look to his puffy red face. (J.Dos Passos);

в) іменник, утворений від прикметника, який означає неживі предмети. Як правило, вживається у множині:

They drank the gin with bitters and went to bed. (J.Dos Passos)

Важливою особливістю відад'єктивних іменників, утворених з участю еліпса, є те, що їх утворення пов'язане з вибірковістю в номінації предметів, які означають іменники, що відповідають внаслідок еліпса. Так, прикметник *exclusive* вживається у сполученні з іменниками *right, club, shop, dress*, та ін., але іменник має головним чином значення "матеріал, стаття для якої-небудь однієї газети, журналу, телестудії".

З іншого боку, значення іменників, утворених за еліпсом, не завжди постійне. Поступово такий іменник може стати назвою і для інших предметів або осіб. Так, слово *special* має значення "спеціальний кореспондент", "екстрений випуск". Слово *casual* стало означати молодика, який носить спортивний, дуже коштовний одяг (*a young person who dresses in expensive casual clothing*), а в останнє десятиріччя набуло і вужчого значення - "футбольний уболівальник", особливо "футбольний хуліган" внаслідок метонімічного перенесення, оскільки саме футбольні уболівальники в Англії мають пристрасть до такого стилю одягу:

The Lacoste and Armani sweater-shorts worn on the Saturday afternoon terraces by the football fans or casuals. (Weekend Guardian, Dec. 16, 1989)

2) Еліпс модифікатора. Ядро синтезує власне значення із значенням модифікатора. В результаті компресії компонент, що зберігся, передає значення повного словосполучення, проте в стислій формі: *shuttle* < *space shuttle*, *fries* < *french fries*, *bypass* < *heart bypass*, *boomer* < *baby boomer*, *bang* < *big bang*.

Ten years on from the big bang, the big bash. The floor and its denizens survived the bang but were mortally wounded. (The Daily Telegraph, Sept. 23, 1996) *It was America's baby boomers who made it trendy to trek to the mall in a four-by-four. But as boomers age and enter empty-nesting, creaky-kneed years, some market researches predict they'll forgo the bumpy ride and extra cost of a truck to return to an old-fashioned sedan.* (Newsweek, Sept. 2, 1996)

Цікавим прикладом еліптичних інновацій можуть бути так звані дієслова адвербіального значення (3:20-40), які включають сему дії і сему, що передає її характер. Проте слід мати на увазі, що еліптичний синтез часто призводить не тільки до виникнення двосемних, але й семемно-синтезованих дієслів (2:42).

Під семемно-синтезованими дієсловами треба розуміти дієслова, які виражають дію і водночас характеризують її, виступаючи в ролі певних

колігацій разом з прийменниковим додатком або словом-обставиною. Створення таких дієслів є виявом лексико-синтаксичного еліпса: дієслово, що означає дію, опускається у висловлюванні, його позицію займає дієслово, яке характеризує дію; відбувається синтез двох семем – дії та її характеристики. Як правило, семемно-синтезовані дієслова утворюються індивідуальним вживанням, однак ті з них, які стали поширеними, стають узуальними і реєструються словниками. Семемно-синтезовані дієслова дуже різноманітні, і це, безперечно, ускладнює їх класифікацію. Однак серед них можна розрізнити кілька основних семантичних груп. У сполученні дієслів з прийменниками й прислівниками, які вказують на напрямок руху, часто виникають еліптичні колігації, тобто семемно-синтезовані дієслова, що поєднують сему руху, сему напрямку цього руху, сему характеристики процесу:

He then tiptoed down to dinner. (R. Aldington) Lux pushed his way to a table near the bar. (J. B. Priestley) He put his hand on my arm and walked me away from the cars. (G. Greene)

Таким чином, лексико-синтаксичний еліпс виявляється в сферах іменника, дієслова, прислівника, займенника, а також службових частин мови: прийменника і сполучника. Головним виявом еліпса виступає повна субстантивація прикметника в моделі A + N.

Існує два види лексико-синтаксичного еліпса в словосполученні: еліпс ядра і еліпс модифікатора.

Еліптизації можуть піддаватися зв'язки, які в сучасному вживанні є узуально однозначними, і такі зв'язки, що займають згідно зі своїми характеристиками проміжне становище між узуальним і оказіональним уживанням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. (1998). - Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т. - 430 с.
2. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке. (1983). - К.: Вища школа. - 84 с.
3. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. (1964). Глаголы адвербиального значения и их перевод на русский язык. // Тетр. переводчика. - Вип. № 2. - М. - С.20-40.

АНТРОПОНИМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ АВТОРСКОЙ МОДАЛЬНОСТИ

(функциональный аспект)

Смущинская И.В., канд. филол. наук (Киев)

Имя собственное обычно понимается как слово, словосочетание или предложение, которое служит для выделения именуемого им объекта из ряда подобных, индивидуализируя и идентифицируя данный объект (2:473). К именам собственным, кроме имен людей (антропонимов), относятся также топонимы, зоонимы, фитонимы (имена растений), теонимы (имена божеств), хрононимы и т.д., которые широко задействуются в художественном произведении, формируя его “ономастическое пространство”. Важнейшая роль принадлежит антропонимам, выступающим специальными маркерами категории антропоцентричности, среди которых можно выделить: имена личные, патронимы, фамилии, родовые имена, прозвища, псевдонимы, криптонимы (скрываемые имена). Во французской грамматике существительные, указывающие на национальную принадлежность лица, также принято рассматривать (согласно М.Гревиссу) как имена собственные.

Антропоним отличается от других онимов характером индивидуализации объекта: каждый объект номинации (человек) имеет имя. Одной из основных характеристик имени является отсутствие экспликации (характеристики субъекта), знаком которого выступает данное имя (3:10-20). Поэтому имя собственное обычно рассматривается как лексема, лишенная сигнификативного смысла, из чего следует отсутствие у нее коннотативного значения. На наш взгляд, художественный антропоним, будучи важным элементом художественного текста, зачастую выступает одним из основных маркеров авторской модальности, выражая при этом субъективно-модальное значение не столько благодаря своей семантике, сколько функционированию в художественном контексте. В частности, большая роль принадлежит процессу интродукции именного сегмента в повествовательную ткань.

Обычно образ главного персонажа начинает складываться с заглавия произведения. Французскому роману свойственен антропонимический заголовок ("Евгения Гранде" Бальзака, "Жермини Ласерте" Гонкуров, "Тереза Дескэйру" Мориака и т.д.), который как первый текстовый знак выступает актуализатором практически всех текстовых категорий. "Имя собственное-заглавие самим указанием на ведущую тему произведения привлекает внимание читателя прежде всего к означиваемому персонажу, ставит его в центр художественного мира произведения, способствует его восприятию в качестве выразителя содержательно-концептуальной информации" (1:109). На входе в текст и на выходе из него индивидуально-художественное значение имени собственного изменяется благодаря тому, что оно способно развивать свой сигнификат за счет других элементов текста. Имя собственное входит в текст семантически пустым, однако, постепенно обогащаясь, оно начинает выступать сигналом, возбуждающим обширный комплекс ассоциативных значений, которые можно считать локальной семантической структурой, закрепленной за данным именем в контексте. Имя начинает не только указывать на объект, но и служить его характерологическим представителем (1:105-108; 5:78; 6:121-134). Имя выступает в роли знака образа (именно эту "знаковую" функцию имени собственного постоянно подчеркивает в своей работе Р.Барт), возникает особая семантическая структура знака образа, обогащенная субъективно-модальными смыслами, реализующаяся в цепочке взаимоотношений: персонаж - образ персонажа - содержание образа - словарь образа - знак образа (4:103).

Однако авторский стиль рождается во многом за счет "взламывания" существующих стереотипов, норм повествования, создания определенного "эффекта обманутого ожидания", в том числе и на композиционном уровне. Например, спецификой романа Ж.Лемаршана "Женевьева" является тот факт, что кроме названия произведения героиня больше нигде не упоминается и в повествовании не участвует. Таким образом, происходит разъединение "образа персонажа" и его "знака": есть знак, но нет его содержательной стороны. Особое явление - роман К.Руа "La dérobée", в котором главный герой произведения Николя так и не появляется в сюжете как действующее лицо (о нем говорят, его вспоминают другие), т.е. налицо - отсутствие персонажа при наличии его раздельнооформленной (разбросанной по всему тексту, с разных точек зрения) характеристики. Подобные композиционные приемы можно рассматривать как риторические, в которых имеет место нарушение кода, создается особая модальность повествования, которая, однако, встречается довольно редко.

Главный персонаж появляется, как правило, в интродуктивной части произведения (в заглавии, в экспозиции), которая, будучи “сильной позицией” текста, уже является показателем авторской субъективной модальности, что позволяет антропону приобрести дополнительные субъективно-модальные смыслы (автор акцентирует внимание читателя на этом персонаже, создает определенную проспективную модальность). Ввод персонажа может происходить несколькими путями:

- путем простой номинации (без характеристики, даже чисто внешней);
- путем номинации с характеристикой;
- путем описания действий персонажа (иногда с элементами характеристики), но без номинации (в таком случае имеет место замена имени дейктическими словами).

Авторы-реалисты нередко вводят персонаж в повествование просто, без комментариев (первым словом романа Мопассана “Жизнь” является имя главной героини Жанны). У других, например, у Саган в “Волшебных облаках”, имя персонажа мы узнаем не из авторского сегмента, а из реплики-обращения другого персонажа. У Бальзака же, имя собственное персонажа зачастую сопровождается авторским пояснением и определением его места (и его окружения) в сюжете произведения: “...il est nécessaire de mentionner les vieux outils auxquels Jérôme-Nicolas Séchard portait une superstitieuse affection, car ils jouent leur rôle dans cette grande petite histoire” (*Illusions perdues*).

При этом, характеристика может быть как прямой, так и косвенной, построенной на характеристике окружающих объектов, а не непосредственно персонажа, что и показывает данный пример. Бальзак, как “всезнающий” повествователь, считает себя вправе прямо подчеркнуть важность дальнейшей роли персонажа, деталей в сюжете (*car ils jouent leur rôle dans cette grande petite histoire*), тем самым позволяя авторской модальности выйти на передний план. Чуть дальше приводится и прозвище персонажа (*un ours*), объясняется его социальное происхождение и т.д. Отметим, что подобное начало нарративного типа, последовательно развивающее представление о персонаже и свойственное французскому роману XIX века, в XX столетии становится все более редким. Происходит определенный сдвиг от “статичности” к “динамичности” образа, развивается композиционно-речевая форма “динамического описания”, поведенческая характеристика начинает превалировать над чисто биографической, даже в интродуктивной характеристике при вводе имени персонажа в повествование. Классическим уже считается начало романа Мопассана “Милый друг” - выход Жоржа Дюруа из ресторана (имя персона-

жа дается в первой фразе): "...il avançait brutalement dans la rue pleine de monde, heurtant les épaules, poussant les gens pour ne point se déranger de sa route".

Однако, даже со сменой повествовательной парадигмы в оппозиции произведений начала/конца XIX века, выражение авторской модальности остается эксплицитно выраженным, построенным на положительной или отрицательной семантике лексических единиц характеристического контекста. Чуть дальше Мопассан характеризует Жоржа Дюруа: "*Il avait l'air de toujours défier quelqu'un, les passants, les maisons, la ville entière, par chic de beau soldat tombé dans le civil*".

Довольно широкий характерологический комплекс, включающий и временной показатель ("всегда"), придающий значение "постоянной характерологической черты", и повтор-перечисление, и сравнение с эпитетом, формируется вокруг значения глагола "*défier*" - "бросать вызов".

Наконец, XX век предлагает прием ввода главного персонажа в сюжет без имени, что можно рассматривать как "минус-прием" с особой имплицитно выраженной авторской модальностью. Например, С. де Бовуар "динамично" начинает роман "Кровь других", определяя главного героя как "il", при этом другие персонажи имена имеют: "*Quand il ouvrit la porte, tous les yeux se tournèrent vers lui: Que me voulez-vous? dit-il. Laurent était assis à califourchon sur une chaise devant le feu. ...Madelaine fumait, les coudes sur la nappe. Denise avait un livre devant elle...*".

Использование местоимения 3-го лица вместо антропонима - особый прием, являющийся "преимущественной формой интродукции героя в первом абзаце" (1:122). Происходит фокусировка "пространственной точки зрения" (термин Б.А.Успенского), не-"отчуждение" героя от повествователя: автор как бы показывает, что повествование (и оценочная модальность) будут строиться от имени этого героя, где найдет свое воплощение и авторская точка зрения. Следующее предложение контекста это подтверждает: в несобственно-прямой речи сегмента имеет место переплетение голоса автора и голоса персонажа: "*Demain. Il regarda autour de lui. La pièce sentait la laissive et la soupe aux choux...Ils étaient vivants. Pour eux, cette nuit aurait une fin; il y aurait une aube*".

Введение же персонажа через его имя собственное, не поддержанное никакими сведениями о референте, зачастую опирается на так называемую "ложную пресуппозицию": читатель как бы вовлекается в продолжающийся рассказ о ком-то знакомом, начинает с особым вниманием следить за появлением характерологических деталей для определения героя. Так, с первых строчек романа Мопассана "Пьер и Жан" мы узнаем как бы "домашнее" имя отца главных героев из обращения к нему жены

- "Жером"; в последующем, он имеет постоянную "официальную" номинацию "*le père Roland*".

Введение персонажа в сопровождении авторской ремарки обычно начинает формировать особую субъективную модальность (например, ироническую) не только образа персонажа, но и тональности всего последующего повествования. Так, например, Эксбрайя, известный мастер юмористического детектива, предлагает такое появление главной героини: "*Le nouveau-né, prénommé Imogène - Dieu seul sait pourquoi - fut confié à ses grands-parents...*"

Хотя, отметим, что наиболее ярким интродуктивным показателем модальности выступает прозвище-характеристика, которая сопровождает "вводимое" имя: "*On l'avait nommé Gilliatt le Malin*".

Таким образом В.Гюго представляет главного героя романа "Труженики моря", при этом подчеркивается, что прозвище - это "общая" точка зрения, которая может не совпадать с авторской и может быть опровергнута в последующем контексте. Отметим также и употребление оригинального имени "Жиллиатт", которое может нести телеологичность сохранения национального колорита повествования (типа "*Salammbô*" у Флобера). Такое имя играет роль экзотизма, в котором, однако, присутствует скорее объективированная модальность, лишенная оценочной нагрузки (социальная окраска, по Ш.Балли).

Имя собственное может вводиться в произведение не только "операцией добавления", но и "операцией сокращения" (в терминах авторов "Общей риторики"), что можно считать четвертым типом ввода имени в текст. В этом случае, как правило, "проходные" персонажи не имеют полных имен, а называются инициалами (что иногда встречается в драматических произведениях): в романе К.Руа (о котором речь уже шла) некоторых героев зовут "*J.*", "*M.*", "*A.*" и т.д.

С ходом повествования к "вводному" имени добавляются другие номинации лица (как герой называет себя сам, как его называют окружающие, какие дополнительные имена дает ему автор). Б.А.Успенский прослеживает определенную параллель между композиционной организацией произведения в целом и организацией некоторого относительно замкнутого сегмента повествования в плане выбора наименований персонажа. Переход с одного имени на другое одного и того же персонажа, как правило, сигнализирует о чередовании внутренней и внешней авторских позиций, о смене авторской точки зрения, об использовании автором разных мировоззренческих позиций. При этом автор может использовать позиции разных действующих лиц, находящихся с главным героем в разных отношениях, поэтому именно по имени можно определить, чья точ-

ка зрения используется автором в данный момент повествования, например: *"Elle s'arrêta devant la porte, tellement émue qu'elle ne pouvait plus faire un pas. Il était là, dans cette maison, Poulet"* (Maupassant, Une vie).

О том, что это не слова автора (в авторской речи), свидетельствует как разговорный синтаксис (обособление), так и наименование персонажа - так его может назвать любящая мать, но не автор-повествователь.

Все вышеназванные варианты ввода имени персонажа нашли свое применение во французской литературе XIX-XX веков, все имеют прямое отношение к авторской модальности, однако, в зависимости от типа антропонима, основную роль может играть его семантика, дополнительные коннотации, ассоциации, связанные с этим именем. Прежде всего, это касается так называемых "говорящих имен", осуществляющих аксиологическую характеристику персонажей и являющихся специальным композиционным приемом выражения категории отношения автора к своему герою, которую разрабатывал М.М.Бахтин. Нет сомнения, что персонажи с такими именами как "Поножовщик", "Сычиха", "Тыква" в "Парижских тайнах" Э.Сю - персонажи отрицательные. Таким образом, имена такого рода не входят в текст семантически пустыми, в их значении заложен и эмоционально-оценочный компонент. Возникает вопрос: бывают ли случаи, когда обычное имя (не "говорящее") также входит в текст, обогащенное определенными семантическими связями?

Как уже отмечалось, необходимость частого использования имени собственного обеспечивает ему множественность разнообразных контекстов и приводит к его особой актуализации на текстовом уровне, имя становится "тематическим словом" (по мнению В.А.Кухаренко). Однако имя собственное может реализовывать смысловую связь не только в структуре одного произведения, но и между несколькими художественными контекстами. Прием перехода персонажей активно использовался в романах-эпопеях авторов-классиков (Бальзак, Золя), писатели XX века (Э.Базен, Ф.Саган, Э.Ионеско) реже, но также его применяют. Такой прием приводит к тому, что персонажное имя уже не входит в текст "семантически" пустым, оно тянет за собой весь багаж модальностей, сформированных в предыдущем контексте. Ввод в новое произведение позволяет дать более широкую характеристику полюбившемуся герою, представить новую точку зрения и перспективу видения в зависимости от новых обстоятельств; таким образом, происходит расширение образа персонажа. Однако такое явление может быть и противоположно направленным. Тот факт, что художественный антропоним - это образ, в котором проявляется его индивидуально-художественное значение, позволяет имени оторваться от "своего" контекста и продолжить самостоятельную жизнь в

литературе. Такой процесс приводит к символизации образа, но и к сужению семантического объема имени: Жюльен Сорель становится просто лицемером, а Эжен де Растиньяк - карьеристом.

Таким образом, для художественного контекста важно не только наличие персонажного ориентира, но и способ появления и представления этого ориентира, который во многом определяет дальнейшее композиционно-модальное развертывание текста.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. - М.: Просвещение, 1988. - 192 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь. - М.: Сов. энц-я, 1990. - 685 с.
3. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. - М.: Просвещение, 1975. - 271 с.
4. Чернухина И.Я. Очерк стилистики художественного прозаического текста (факторы текстообразования). - Воронеж: изд-во Воронеж. ун-та, 1977. - 208 с.
5. Чернухина И.Я. Элементы организации художественного прозаического текста. - Воронеж: изд-во Воронеж. ун-та, 1984. - 115 с.
6. Barthes R. Le degré zéro de l'écriture. - P.: Seuil, 1972. - 190 p.

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛИХ ФОРМ ФОЛЬКЛОРУ

Григор'єва Л.М., канд. філол. наук (Харків)

Актуальним для сучасної вищої педагогічної освіти є пошук нових, перспективних шляхів формування культури майбутнього вчителя. Одним з таких перспективних шляхів ми вважаємо використання в системі підготовки викладачів іноземних мов засобів етнопедагогіки для вивчення чужої культури, її засвоєння, адаптації до неї та її трансляції. У цьому аспекті як з теоретичної, так і практичної точки зору має значення вивчення українського фольклору у порівнянні з фольклором мови, яка вивчається, бо, як ще здавна висловив І.Я. Франко, “тільки те, що здобудемо своєю працею, то буде справді наше придбання, і тільки те, що з чужого культурного добра присвоїли собі також власною працею, стане нашим добром” (4 : 81).

Високоморальні народні традиції, вміння по-народному витончено відчувати природу, сприймати життя і в злагоді з ними оволодівати національними та загальнолюдськими цінностями є надійним оберегом від зла і руйнації, які в нашу перехідну добу можуть губити молоді душі.

Фольклор є найціннішою основою для розв'язання багатьох проблем виховного впливу. Він відкриває великі можливості для вивчення еволюції людського мислення, національної психології, ментальності відтворення в підростаючих поколіннях національних морально-духовних цінностей.

Вивчення народної творчості має свої труднощі, бо тут ми маємо надзвичайно різнобарвний конгломерат продуктів різних епох і різних “типів”, які або зливалися між собою, або залишалися та залишаються незлитими й досі. Твори фольклору, створені у різних народів у різний час, у різні епохи, нів би ведуть між собою нескінчений діалог – згода, полеміка, естафета, модифікація (2). Таким чином, одна культура в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше (1 : 28).

У своїй роботі ми дотримуємось системного підходу до аналізованих явищ, розуміючи фольклор як складну взаємозв'язану діалектичну систему, перебуваючу в русі, окремі елементи якої взаємозалежні, а сама система має не тільки внутрішні, але й зовнішні зв'язки, що чинять на неї певний вплив. Важливим аспектом дослідження є вивчення міжетнічних фольклорних взаємозв'язків, тут ми спиралися на основні принципи й положення порівняльного вивчення, закладені О.М. Веселовським, І. Франком, Ю. Карським та розвинуті П.Г. Богатирьовим, В.М. Жирмунським, Б.М. Путиловим і іншими вченими.

Дуже багато елементів народної творчості є спільні Україні та її сусідам, українцям та іншим слов'янам, українцям та іншим хліборобським народам. Порівняльний аналіз фольклорних жанрів дозволив окреслити як спільні риси в їх структурі, так і ті, що визначають національну специфіку.

Так, попередній аналіз загадок свідчить про те, що у цьому жанрі фольклору універсальними є такі структурно-семіотичні особливості кодування предметів і явищ:

- зміна меж між елементами заданої ситуації;
- зміна ролі елементів у дії (згортання ситуації у присутності діяча, передача ініціативи об'єктові дії);
- переходи різних елементів в однакові та навпаки;
- кадрування, фокусування та саме перетворення ситуації;
- аномальні види кадрування та залежність опису від умов спостереження за ситуацією.

Подібні явища свідчать про спільність семіотичного механізму загадки не тільки з іншими видами мови (образна мова, гумор), але й з більш широким класом явищ, коли одна ситуація так чи інакше замінює іншу (видається за іншу, приймається за неї), від циркового фокусу до композиції плакату та сюжетної побудови в анекдоті або детективі.

Універсальними є також і загальні способи кодування, наприклад: X притамані властивості Y, але він, тобто X, не є Y; X має якості, котрі не можуть бути йому притамані; кодування за схожістю форми, кольору, фізичних якостей та ін.

Специфічними для різних культур є преференційні відмінності у структурно – семіотичних характеристиках загадок, їх комбінації, а також специфіка перетворення ситуацій. З найбільш часткових відмінностей можна відмітити, наприклад, нетиповість абстрактних предметів у загадках у слов'янському фольклорі, меншу розповсюдженість заміни займенниками та більшу – загадок-синонімів у порівнянні з германським фольклором, у якому більш розповсюджені відгадки-омоніми. В українських загадках на відміну від германського фольклору не називається предмет, який необхідно відгадати. Звернення до того, хто розгадує загадку, зустрічається у германських загадках частіше, ніж у слов'янському фольклорі. де, навпаки, частіше використовується пряма мова і діалог.

Детальний порівнюючий аналіз народної творчості не зроблений і досі, ця проблема потребує глибокого етнолінгвістичного вивчення структури тексту.

У кожного народу є вікові традиції. Викладачі іноземної мови повинні знати їх і передавати своїм учням, щоб ті не зазнавали культурного шоку при випадковому знайомстві з ними. Так, не можна матері з Тайланду

говорити, що її дитина гарна, бо це викликає гнів богів і рівнозначно прокляття дитини. Німців, навпаки, такий комплімент радує, і вони сприймають його, як визнання своїх заслуг. Якнайкраще пізнати ментальність інших народів допомагають саме фольклорні тексти, так як вони поглиблюють наші знання про людське мислення та побут.

Тому жанри малих форм українського фольклору у порівнянні з німецьким фольклором використовуються нами для розвитку розуміння традиційних поглядів на навколишній світ. Наприклад, жарт:

- *Дорога сусідка, позичте мені кочергу!*

- *Ніяк не можна, мій теж іще не повернувся.*

є плідотворним для дискусії на тему про становище жінки у суспільстві та подружніх відносинах і сприяє розвитку комунікативних навичок особистості.

Використовуючи усмішки та анекдоти, ми звертаємо увагу студентів на те, що не все, що викликає посмішку у наших співвітчизників, смішне для іноземців. Так, наприклад, анекдоти про гвалтування не сприймаються німцями як жарти, бо це для жінки за кордоном вважається страшнішим за смерть. Там навіть існують будинки для жінок, які покинули своїх чоловіків, що пиячили та билися, і держава деякий час бере на себе кошти по їх утриманню.

Також анекдоти та жарти про євреїв не викликають сподіваного сміху у Німеччині, де і на офіційному рівні, і у повсякденному житті існує табу на цю тему. Не одне покоління німців дотримується його, намагаючись стерти з пам'яті ганебну сторінку зі своєї історії, коли очолювані Гітлером фашисти проводили політику масового знищення цього багатостраждального народу.

Фольклорні тексти можна використовувати і при поясненні граматик. Асоціації, які виникають у студентів під час їх сприймання, допомагають їм краще засвоїти та запам'ятати пояснювальний матеріал. Так, наприклад, у німецькій мові поширені складні слова та слова, які мають декілька значень (*Absatz, fortfahren*): "*Aber, Wolfgang, gehst du denn nicht zur Schule? Es ist schon neun Uhr.*" – "*Heute ist keine Schule, Mutti. Der Lehrer hat gesagt: "Genug für heute, morgen fahre ich fort!"*" Для активізації роботи над цією темою розповідається жарт: "*Учневі запропонували придумати слово, яке б мало два значення. Не думаючи довго, він сказав: - Гаврило. - Чому ти думаєш, що слово "Гаврило" має два значення? - спитала вчителька. - Тому, що "гав" – то пес, а "рило" – свиня*". Гумор базується в таких усмішках на розкладанні складного слова. Аналогічне явище існує і у германських мовах. Тому і способи навчання таким словам схожі.

Німецька пунктуальність та дурна звичка інших людей запізнюватися теж є предметом багатьох жартів, використання яких на уроках має поряд з іншими функціями (3 : 33–34) виховне значення:

- Чому ви не були на останніх зборах?
- Бо ті збори тривали так коротко, що я не встигла спізнитися.

Вживання прислів'їв та їх розуміння є показником розвитку мови, мислення, інтелекту та загальної культури, оскільки потребує складних навичок пошуку узагальнення, яке міститься у прислів'ї, замаскованої частини змісту та переходу від внутрішнього змісту до мовних засобів його вираження. При навчанні сприйманню малих форм фольклору на іноземній мові у нашій роботі ми пропонуємо студентам також прислів'я на українській мові і ставимо завдання виявити та описати загальне значення декількох прислів'їв, схожих за формою і різних за змістом, таких, як, наприклад, *“Солодка їда – животу біда”*, *“Дешева рибка – погана юшка”*, *“Красне личко – серцю непокой”*, *“Панське кохання – гірке горювання”* і навпаки – різних за формою та однакових за змістом: *“Нащо й клад, коли в сім ї лад”*, *“Сім'я міцна – горе плаче”*. Студенти описують також ряд схожих за формою та змістом прислів'їв, наприклад, *“Яка грушка, така й юшка”*, *“Яка мати, така й дочка”*, *“Яка вода, такий млин; який батько, такий й син”*; наприкінці можна запропонувати для аналізу прислів'я *“Буває, і від гарного отця дурна вівця”*. Під час аналізу відповідей усуваються можливі помилки у розумінні та визначаються шляхи правильної інтерпретації, які розглядаються як один з критеріїв володіння мовою та розуміння культури іншого народу. Дослідження показали, що така робота розвиває інтерес до рідної мови, до фольклору взагалі, допомагає усвідомлювати схожість і відмінності фольклору різних культур, які тепер уже розглядаються як взаємодоповнюючі.

Таким чином, цілеспрямоване навчання порівнянню малих фольклорних форм сприяє, з одного боку, формуванню та закріпленню ксенологічних знань, а, з другого боку, розвиває логічне мислення (аналіз і синтез), зокрема, лінгвістичне мислення. Запропонований підхід виявився успішним і у науково-дослідницькій діяльності студентів (курсів та дипломні роботи), а також підготовці дисертацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Смеее пользоваться возможностями. – Новый мир. – 1970. – N 11.
2. Ейгер Г.В., Григорьева Л.М. Взаимодополнительность как методологический принцип изучения литературы // Бахтинские чтения. Философские и методологические проблемы гуманитарного познания / Сборник. – Орёл, 1994. – С. 179 – 186.
3. Ейгер Г.В., Григорьева Л.М. Двухфразовые тексты с псевдодефиницией // Вісник Харків. держ. ун – ту. – 1999. – N 424. – С. 27-35.
4. Франко І.Я. Твори в 20 – ти тт. – Т. 1. – 416 с.

РОЛЬ ОНОМАСТИКИ В ТЕКСТЕ АНЕКДОТА

Дмитренко В.А., канд. филол. наук (Харьков)

Типологической чертой текста анекдота являются так называемые смешные слова, определенный набор которых служит константой в каждой теме. Нередко это имена собственные, которые являются специфическим инвентарем, восполняющим пробелы, возникающие при обозначении двусмысленных ситуаций.

В речевом общении именам собственным отводится особая роль. Данные номинативные единицы либо называют действующее лицо, либо сами обозначают различные качества, функции, присущие герою или явлению. Такая характеристика особенно важна в тексте анекдота, так как возникновение смысловой содержательности имени собственного определяется именно его выбором, расположением и функцией.

Например, в группе этнических шуток имена собственные являются таковыми смешными словами (ср., еврейские Мендель, Рабинович, тетя Соня).

В тексте анекдота определяющая роль номинативных единиц особенно актуальна, так как текст сам по себе невелик по объему, и перед ним не ставится задача дальнейшей экспликации персонажей, как, например, в больших художественных произведениях.

По нашим наблюдениям, в анекдоте наиболее предпочтительны краткие имена, такие как: *Woody, Bobby, Billy, Goldie* - часто с уменьшительно-ласкательными суффиксами, от которых веет непринужденностью и неофициозностью.

Как отмечает А.В.Суперанская (2 : 233), «в речевой ситуации участвует отношение говорящего к объекту». Иногда оценка рассказчиком или слушающим того или иного объекта «может не иметь формального выражения. Но может оно отражаться и с помощью специальных словообразовательных средств. Особенно часто это относится к личным именам» (2 : 233). Все языковые средства анекдота направлены на создание комической ситуации общения, в которой многозначность имен собственных, их импликация могут сыграть одну из ключевых ролей.

Смешные имена собственные часто имеют двойное значение, импликацию, подтекст (Ср. *Pop, Doc, Dick, Bunny, Ace, Penny*).

Сюда относятся и фамилии : *P.Standing, Semour Hare*. Еще более смешными они становятся, когда имена с импликацией являются омонимами, дополняющими смысл текста анекдота. (Например, произведение «*The Hawaiian Prostitute*» как бы принадлежит автору *Wanna Layohora* (звучит по аналогии со словом *whore*) или «*My Shotgun Wedding*» - *Hima Laya Lad*).

По определению В.А.Кухаренко, «подтекст (импликация) - это способ организации текста, ведущий к резкому росту и углублению, а также изменению семантического и эмоционально-психологического содержания сообщения без увеличения длины последнего» (1 : 181), что особенно характерно для текста анекдота. Понимание же созданного подтекста ситуации в анекдоте зависит от слушающего, так как именно он осознает все его проявления. В данном случае происходит так называемая «параллельность развития двух ярусов текста» (1 : 185), поверхностного и за-текстового, юмористического. Такую импликацию нередко и создает в анекдоте имя собственное :

You know Fatty Johnson, the butcher. What do you suppose he weighs? - I don't know. What does he weigh? - Meat.

(сколько весит) игра слов (что он взвешивает)

Анекдот, построенный на игре слов, кроме того, усиливает юмористический штрих и с помощью имени *Fatty* (от *fat* - толстый, полный). Одновременно дается и внешняя характеристика персонажа, подтверждаемая его именем и эксплицитной формой выражения его профессии - мясник.

Смешные имена собственные могут сопровождаться фамилией персонажа, которая содержит в себе юмористический заряд, так как в ней присутствуют смешные сочетания звуков и несовместимые смешные смысловые лексические ассоциации: *Granny Frickert, Lamargene Gumbody, Faith Popcorn, Hortense Powdermaker, Daphne Kugelmass*.

В анекдоте встречаются имена собственные, принадлежащие обычным, не примечательным, ничем не выдающимся персонажам с фамилиями известных лиц. Именно несовместимость обычного имени с известной фамилией производит комический эффект, особенно если имя женское, а фамилия принадлежит известному представителю мужского пола: *Irma Voltaire, Fanny Douglas*.

Многие географические названия (топонимы) также становятся объектами смешного, особенно это относится к небольшим местностям, городкам, местным ресторанам, улочкам, отелям, университетам и т.д. В анекдоте они нередко обыгрываются и заменяются либо лексическим эквивалентом, либо фонетическим сочетанием звуков, «ошибочно» произнесенным героем:

a) *Everybody needs someone to ridicule so they'll feel superior, and everybody feels superior to West Virginians* (сравнение со словом *virgin*).

b) *You know how Van Nuys got its name? Well, one day my little old Jewish mother was visiting me, and I took her to the top of the Hollywood Hills and had her view the valley below just at sunset. «Well, mama, what would you call that?» And she said «Ver nize» (= very nice).*

Определяющее значение в раскрытии комизма имен собственных может играть сама комическая ситуация в анекдоте, ситуация порождения текста :

Perkinson: Did you hear about willard Elkins, the bank cashier, stealing fifty thousand dollars and running away with his best friend's wife?

Simpson: Good heavens! Who'll teach his Sunday-school class tomorrow?

Этимология имен здесь следующая: *Perkinson* - от *perky* (дерзкий, наглый); *Simpson* - от *simple* - (простой), или *simpleton* - простак.

Имена помогают разгадать ситуацию как комическую, и комический эффект усиливается.

Зная этимологию имени собственного, реципиент априорно обладает эмоционально-психологическим «зарядом», который «разряжается» в эксплозивной части с огромной мощностью:

Joe Hopplins was bragging about his deeds of valour to his friends at home. «Telling about my war experience I shall, of course, mention that operation when some other doughboys and me made five enemy tanks run».

«How did you manage that brave deed, Joe?» -

«Oh, it was very simple: we ran and they ran after us».

Связывая этимологию имени *Hopplins* (от *hopple* - поменять, запутать) с эксплозивом анекдота, реципиент получает наивысший смысловой юмористический потенциал, априорно приготовившись к его неожиданной развязке.

Таким образом, имя собственное играет определенную роль в анекдоте, переходя из простого, буквенного, звукового обозначения в разряд эксплицитно значимого. В следующем анекдоте, имя персонажа приобретает еще большую смысловую окраску, где с помощью аллитерации (повторения звуков *b* и *t* имени *Babbitt*) усиливается комизм звучания:

Mr. Babbitt: (looking at a well-known picture): «Van Dyke, by Himself». What a silly thing to put there; anyone could see that there is no one with him».

Кроме того, имя *Babbitt* этимологически происходит от существительного *babbity* - обывательщина, мещанство, таким образом именно имя собственное в этом анекдоте создает ожидаемый, дополнительный комизм ситуации и ее адекватное понимание.

За употреблением в анекдоте того или иного имени стоит отношение говорящего к окружающему миру, манера его поведения в определенной жизненной ситуации, подчеркивается его готовность или, наоборот, нежелание произвести какое-либо действие:

Willy: Did you like the second act of the play?

Nilly: I didn't see it. The program said, «Second act: Two years later», and I couldn't wait.

Сочетание *willy-nilly* (волей-неволей) тесно связано с именами собственными данного анекдота. *Nilly* не видел продолжения спектакля, и к этому реципиента подводит композиционно составленный подтекст двух имен. Однако вопрос, заданный Вилли, дает право предположить, что он видел пьесу до конца, т.к. этимология слова *willy* (от *will* - воля, энергия, энтузиазм, или *willing* - охотно делающий что-то).

Следовательно, имена собственные позволяют не только подчеркнуть комизм ситуации и охарактеризовать действующих лиц соответствующим образом, но и помогают воссоздать полную эксплицитную картину общения персонажей или всей ситуации. В таких именах собственных как бы аккумулируется наш опыт, наши сведения о многих экстралингвистических данных.

В тексте анекдота характеристика персонажа обычно преподносится в интродуктиве. Характеристика эта оценочная, причем оценка, как правило, негативная:

- *Негодяй, мерзавец, трепач!*

- *Кто это?*

- *Да этот жлоб, Поцман!*

- *Что он натворил?*

- *Он назвал мою дочь шлюхой*

- *Будь у меня автомат, я вцепил бы ему пощечину ногой!*

Дальнейшая характеристика героя получает свое развитие в компликативе, где эксплицируется его дополнительная характеристика (*жлоб*) и называется его имя, которое этимологически также заряжено негативной коннотацией. Национальная и социальная отмеченность имен в анекдоте необходима и важна. С упоминанием имени данной национальности или социальной группы у реципиента возникает художественный образ, своеобразная «картинка» юмористической ситуации, перенесенной в конкретную национальную среду.

Национальная и социальная отмеченность воспринимаются прежде всего в языковом плане. (Ср. *Mrs. Stonefeatherhaugh*, *Lord Perking* - положение в обществе, *Рабинович* - национальная принадлежность и т.д.). Многие из имен имеют двойные коннотации - отсюда возможность двойкой семантической атрибуции лиц с ситуацией.

Часто имена собственные способствуют созданию аутентичной атмосферы в тексте анекдота:

Лондон. Английский лорд со своей супругой за завтраком.

- *Лорд Джон, в свете ходят слухи...*

- *Это проблемы света.*

- *Да, но слухи говорят, что у леди Джейн есть любовник.*

- *Это проблемы леди Джейн.*

- Да, но говорят, что муж леди Джейн поклялся убить любовника...
- Это проблемы ее мужа.
- Да, но слухи говорят, что этот любовник – вы.
- Это мои проблемы.
- А как же я?
- А это ваши проблемы.

В анекдотах практически не встречаются сложные имена. Как правило - это простые, распространенные в обществе имена собственные, которые «у всех на слуху»: *Mr. Brown, Nancy, Mary, Johnson* и т.д. - эти и другие имена - репрезентанты наций - могут войти в синонимический ряд с нарицательными существительными: *John, Bill* - англичане, *Michelle* - француз, *Hans* - немец. В анекдоте они могут также нести определенные коннотации, т.е. дополнительные значения: англичане - чопорные, шотландцы - скупые, евреи - хитрые и т.д. Т.е., собственные имена играют в анекдоте роль «дешифратора» комической ситуации. Узнав национальность или социальную принадлежность персонажа, эксплицируется комическая ситуация в эксплозиве:

- Звонок в дверь. Хозяйка открывает.
- Здравствуйте, тетя Цили. Изя дома?
- А он кушает! Ты, наверное, тоже хочешь кушать?
- Да.
- Так сходи домой, покушай.

Если опустить имена в этом анекдоте, то пропадет и юмор - ведь здесь высмеивается расчетливость еврейской нации.

Имя собственное может выявить коннотации в анекдоте, которые, как известно, имеют двойной смысл и усиливают юмористический эффект:

Конферансье объявляет:

- Выступает квартет имени дружбы народов. Исполнители: Пилипенко - Украина, Айрапетян - Армения, Мусрепов - Узбекистан, Рабинович - скрипка.

В данном анекдоте содержится когнитивная информация о том, что евреев можно встретить в любой стране мира и то, что их профессии в основном - интеллектуальные. В анекдоте, как правило, собственные имена, особенно фамилии, поданы трафаретно, они почти инвариантно переходят, кочуют из одного анекдота в другой: ср. Рабинович, Пилипенко и т.д.

Для превращения имени собственного в нарицательное, и наоборот, одна из его побочных коннотаций должна усилиться настолько, чтобы «встать» в какой-либо понятийный ряд.

В следующем анекдоте отмечается типологическое сходство родовых названий национальностей, выраженных именем собственным и именем

нарицательным. Слова «Рабинович» и «шлагбаум» являются коннотирующими, имеющими четко очерченный денотат - человек:

- Рабинович, где вы работаете?
- На железной дороге.
- И много там наших?
- Двое осталось: я и шлагбаум.

Более того, имя дало возможность вывести импликацию - евреям не свойственны рабочие профессии. Это случай, когда при окказиональном, непреднамеренном переходе имени собственного в имя нарицательное появляется высокая экспрессивность и юмористическая заряженность текста анекдота.

Юмористичность анекдота усиливается и за счет того, что имя собственное стоит рядом с существительным, обозначающим национальность:

- Экзамен в чукотской школе.
- Вася, что такое чернила?
- Черное, чем мы пишем.
- А что такое чернильница?
- Это куда чернила наливают.
- Молодец, один класс вперед пойдешь.

На наш взгляд, сам текст анекдота не был бы настолько смешон, не будь в нем сочетания «чукча Вася».

Часто в анекдоте встречаются всем хорошо известные имена собственные, которые расшифровывают контекст благодаря подтекстовой информации, заключенной в них:

Еврей пишет из Италии знакомому: «Пользуясь случаем, посетил музей и попросил сфотографировать меня рядом с Аполлоном. Тот, который голый, это Аполлон».

(Всем понятно, что Аполлон - это греческий бог, а не человек, поэтому актуализация информации, следующей за именем собственным, вызывает смеховую реакцию).

Или другой пример:

Одному еврею говорят:

- Ну что вы за человек. У вас нет ничего положительного.
- Как ничего! А «реакция Вассермана»?

Снова имя собственное, ставшее нарицательным и обозначающее прививку, а не реального человека, вносит в текст анекдота юмористическую струю. Такие звуковые комплексы всегда эмоционально окрашены, т.к. они сохраняют связь с денотатами (ср. с реальными личностями). В анекдоте они нередко выступают в функции юмористической характеристики, подобно именам нарицательным (Ср. «У вас нет ничего положи-

тельного! - А реакция Вассермана?»). На слух этот анекдот произведет еще больший эффект, т.к. можно «реакцию Вассермана» интерпретировать по-другому: замечание конкретного человека.

Часто в анекдоте даются юмористические дефиниции, сравниваемые с известными именами. В таких анекдотах большую роль играют фоновые знания реципиента:

a) *The Voltmeter is called after Voltaire who invented electricity.*

b) *Colombine is Columbus' wife.*

Следует отметить также интересные случаи смешных дефиниций, в которых имя нарицательное образует омоним (нередко известного имени собственного), расщепляется на составляющие, образуя при этом новую смешную фамилию с двойным смыслом:

UN translator: Polly Glott

Fashion designer: Natalie Attired

Roof designer: Eaves St. Laurent

Bone specialist: Arthur Itis

Wine expert: Sherry D. Cantor.

Имена собственные встречаются в виде каламбуров на известные имена:

a) *The Italian - American farmer who erected a tombstone for his beloved wife Nellie that read:*

«Here Liza Minelli».

b) *Before she became Madonna, she was a premadonna.*

c) *A microcomputer that draws geometric patterns on the screen is called a «Micro-Angle-O».*

В тексте анекдота имя собственное может стать «ключевым» при решении юмористической ситуации, будучи сопоставленным с именем нарицательным по звучанию:

«In a Sunday school class of small boys the pastor asked one little boy: «Who was the first man ? » He promptly answered: «Adam».

«Who was the first woman ? » The little boy thought very hard and finally answered: «Madam».

Невозможно оставить без внимания анекдоты, в которых заголовок и эксплозив с именем собственным тесно связаны, но имеют двойной смысл, который нередко провоцирует создание комической ситуации:

Well-Known English Name

An author had called on a publisher to ask about his manuscript. «It's not bad at all», admitted the publisher, « but we only publish books by writers with well-known names».

«Splendid,» exclaimed the author jubilantly. «My name is Smith».

В этом анекдоте показано, что фамилия Смит является одной из самых распространенных фамилий в Англии, но ни в коем случае не фамилией известного лица и поэтому ставшей выдающейся, как фамилии Шекспир или Диккенс благодаря личностям, увековечившим свою нацию.

Зачастую известное имя собственное требует уточнения личности, носившей его с тем, чтобы дальнейший текст анекдота был адекватно воспринят реципиентом:

Noah Webster, the famous lexicographer, was once caught by his wife kissing a maid in the garden.

«Oh, Noah,» she exclaimed, «I'm surprised!»

«Wrong verb, dear,» corrected her the lexicographer,

«that is me who is surprised. You are astounded.»

Остроумный ученый имел в виду вторые значения слов to surprise - заставить врасплох и to astonish - ошеломлять, что и привело к комической развязке анекдота.

Имена реальных известных личностей, сочетаясь с реализмом и преувеличением, производят необыкновенно сильный юмористический эффект на слушающего. Так, например, ассоциативные связи имени собственного с названием фильма или книги:

a) *Elizabeth Taylor in «Once is Not Enough».*

b) *Ronald Reagan in «Heaven Can Wait.»*

c) *James Watt in «To Kill a Mockingbird».*

Мы также нашли примеры ассоциативных связей двух фамилий разных знаменитостей, в результате чего имя собственное стало объектом комического:

If Isadora Duncan had married Robert Denat, would their child be a Dunkin' Donut?

Таким образом, с помощью имен собственных в анекдоте раскрываются наиболее парадоксальные смешные ситуации. Как отмечает А.В.Суперанская (2 : 30), юмористическое произведение намеренно стучит краски, привлекает «говорящие имена и фамилии, не делая, однако, серьезных отступлений от норм». Далее: «В сатирических произведениях имена шаржируются» (2 : 30).

Вместе с текстом анекдота имена собственные в нем производят комический эффект (ср. чукча Вася), который сопутствует персонажу на протяжении всего текста. Персонажи, следовательно, не принимаются всерьез и рассматриваются как комические, анекдотические фигуры.

ЛИТЕРАТУРА

1. В.Л.Кухаренко. Интерпретация текста. - М.: Просвещение. - 1988. - С.191.
2. А.В.Суперанская. Общая теория имени собственного. М.: Наука. - 1973. - С.366.

К ПРОБЛЕМЕ КЛАССИФИКАЦИИ КИНЕТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Калугина Е.А. (Киев)

В научной литературе существует довольно много классификаций кинем в основу которых положены разные критерии. Однако, изучив работы, посвященные изучению кинесики, мы не нашли ни одной классификации, которая наиболее полно отражала бы все особенности вербализации кинем в художественном тексте и могла бы лечь в основу анализа кинетических единиц.

Рассмотрим некоторые классификации кинетических единиц, предложенные различными авторами, которые кажутся нам наиболее интересными.

По мнению Н.В.Накашидзе (4:28-34), критериями классификации кинетических единиц являются следующие признаки: 1) детальное описание внешних признаков кинемы; 2) указание назначения кинемы. Автор строит свою классификацию, основываясь на том, что в устном общении адресат имеет возможность непосредственно воспринимать как значение кинемы, так и характер действия, состояние адресата в момент высказывания, а в письменной речи лексические средства, вербализующие кинему, не всегда поясняют то, как осуществлялось действие, что оно означает и чем было вызвано. В зависимости от степени эксплицитности языкового выражения Н.В. Накашидзе выделяет определительные и неопределительные вербализации кинем. Если средства вербализации кинемы не эксплицируют какой-либо из упомянутых признаков, то такая вербализация является неопределительной. Если же оба признака эксплицированы, то вербализация носит определительный характер. Накашидзе Н.В. выделяет два основных типа неопределительной вербализации кинем: 1. Кинемы, в которых движение описывается, но не дается указание на его значение; 2. Кинемы, в которых значение движения пояснено, но не описаны его внешние признаки.

На аналогичном критерии основана и классификация Г.В.Стариковой (7:11), которая делит кинемы на «формально» (например, смотреть искося) и «содержательно» (например, сделать подозрительное лицо) отражающие жест, позу или выражение лица.

А.В.Филиппов (8:14-28) предлагает широкую классификацию кинем (на материале русского языка), базируя ее на четырех критериях:

1. По характеру воздействия на воспринимающего: визуальные жесты; визуально-акустические жесты; визуально-тактильные жесты. Иногда можно говорить и о визуально-акустико-тактильных жестах.

2. Жесты можно разделить по тому, какой район тела участвует в их производстве: мануальные; мимические; головные; ножные.

3. По тому, преобладает ли в жестах зримое движение или зримое статическое состояние действующих органов жесты распадаются на: 1) Кинетические; 2) Кинетико-статические.

4. Жесты могут быть: чистыми (некомбинированными); комбинированными (двойные или тройные пантомимы, причем один из входящих кинетических компонентов является в данном случае определяющим, а второй лишь оттеняет значение основного, или усиливая его, или ослабляя).

А.В. Филиппов также делит жесты на: 1) синонимические (*указать направление рукой и указать его, мотнув головой*); 2) антонимические (*мотать головой отрицательно и кивать утвердительно*); 3) вариантные (*указывать направление указательным пальцем, вытягиванием руки, карандашом, костылем*); 4) окказиональные (*жесты «причешись», «надень кольцо», «играть на гармошке»*); 5) экзотизмы и варваризмы (*книксен, жест «рогоносца»*); 6) диалектные; 7) с возвышенной окраской (*снять головной убор в знак почтения, поднести хлеб-соль*); 8) шуточные (*делать рожки*); 9) вульгарные, в том числе табу (*высунуть язык, показать кукиш*).

Н.И. Смирнова (6:219) на основе сопоставительного анализа мимики, жестов, поз русских и англичан предлагает следующую классификацию:

1. Коммуникативные жесты, мимика, телодвижения, т.е. выразительные движения замещающие в речи элементы языка. Это – приветствие и прощания; жесты угрозы, привлечение внимания, оскорбительные жесты и телодвижения, дразнящие, встречающиеся в общении детей; утвердительные, отрицательные, вопросительные; а также жесты, встречающиеся в других ситуациях межличностного общения. Все перечисленные жесты понятны без речевого контекста и имеют собственное значение в общении. 2. Описательно-изобразительные, подчеркивающие жесты. Они, как правило, сопровождают речь и вне речевого контекста теряют смысл.

В зависимости от жесткости ограничений, накладываемых культурой, Ла Барр (3:9) выделяет следующие группы жестов и выражений лица:

1. Движения, имеющие сильную врожденную базу, которые лишь в немногих культурах модифицируются до такой степени, что изменяется их значение для других культур: смех, плач, улыбка; 2. Движения, которые усвоены в рамках данной культуры и либо не дифференцируются представителями других культур, либо имеют для них другое значение: «да», «нет», приветствие; 3. Движения, которые имеют жестко социально нормированное значение, несоблюдение которого строго санкционируется: поцелуй и другие движения, связанные с сексуальным поведением; 4. Идеографические языки жестов, которые могут быть понятными представителям разных культур данного культурного ареала.

Армянский исследователь кинем К.У. Геворкян (2:7-11) в своем разделении кинем на типы очень близок к классификации Ла Барра. Кроме национальных (принятых в данной культуре) и международных (понятных всем культурам) Геворкян выделяет групповые кинемы – т.е. кинемы, относящиеся к определенной среде людей; и индивидуальные – кинемы, характеризующие определенного литературного героя или отдельную личность с учетом ее психологических особенностей.

Т.М. Николаева (5:14) сходна с Геворкяном и Ла Барром и в своей классификации изменяет лишь названия типов кинем. По одному из критериев Т.М.Николаева выделяет: 1) условные кинемы – принятые у данного народа (аналог национальных кинем у Геворкяна); 2) безусловные – понятны всем без объяснения (т.е. международные). Безусловные подразделяются на указывающие жесты, показывающие или изображающие жесты и эмоциональные жесты. Подчеркивающие – по себе значения не имеющие, но помогающие понять, уяснить мысль. Ритмические – проявляются, когда говорящий подчеркивает не отдельные места речи и слова, а всю речь.

Е.М.Верещагин (1:34) вводит термин «речение», под которым понимает любое вербальное отражение кинемы. Речение – это обобщающее родовое понятие для любой выделяемой единицы языка или речи, имеющей нереляционный, т.е. ориентированный на внеязыковую действительность смысл. Речением может быть:

- по членному составу: полнозначное слово, сочетание слов, фраза, сверхфразовое единство
- по качеству семантики: слово, фразеологизм, афоризм (поговорка, крылатое выражение).

Проанализировав исследования вышеперечисленных авторов и изучив предложенные ими классификации, мы предлагаем свою классификацию кинем, отобранных из произведений французских авторов XX ст. методом сплошной выборки.

Прежде всего, учитывая, что кинема как знак имеет форму и содержание, предлагаем различать кинемы:

- «формальные» (описывают форму кинемы) *elle a ausse les epaules*
- «содержательные» (передают смысл кинемы) *elle a fait signe qu'elle ne sait pas.*

“Формально” кинемы могут передаваться:

1. На экстралингвистическом уровне. Здесь мы различаем соматические кинемы:

- а) мануальные - *serrer la main; lever le bras; faire signe de la main;*
- б) мимические: глазные - *lancer un coup d'oeil; fixer les yeux sur qn, qch;*

- губные - *froncer la bouche; avancer les levres vers qn;*
- бровные - *froncer ls sourcils;*
- в) головные - *baissier la tete; detourner la tete; secouer la tete;*
- г) плечевые - *hausser les epaules; tenir par l'epaule; prendre aux epaules;*
- д) ножные - *croiser les pieds; se mettre a genoux; marcher sur la pointe des pieds;*

е) выполняемые всем телом *se redresser; trembles de tout son corps; se pencher vers qn.*

2. На вербальном уровне. Здесь выделяется еще несколько уровней: на морфологическом уровне жесты выражаются словами различных морфологических категорий. Большинство из них – эквиваленты междометий разнообразных типов, некоторые схожи с местоимениями, с наречиями, с числительными, реже жесты заменяемы прилагательными-предикативами, существительными. Некоторые жесты затруднительно или невозможно охарактеризовать с точки зрения похожести на слова какой-либо части речи (прикрывать рот ладонью при зевоте).

На синтаксическом уровне кинемы представляют из себя:

- а) полнозначное слово - *baiser;*
- б) сочетание слов - *detourner les yeux;*
- в) несегментируемое высказывание, фразу - *saluer qn d'un leger mouvement de la tete;*

г) неполное предложение с подразумевающимся подлежащим или другим членом - *Je ramassai le fusil. – Pourquoi? – Elle haussa les epaules. – Un geste machinal, je suppose... (Exbrayat. Qui veut affoler Martine?)*

д) сверхфразовое единство - *Il realisa un ensemble de mouvements rapides etroitement associes et tira les deux bouts avec force (B.Vian. L'ecume des jours).*

Кинетические сочетания обычно предикативные; формально связь между частями сочетания выражается лишь строгим порядком жестов. Кинетические предложения могут быть утвердительными, вопросительными и восклицательными, что или выражается более энергичной «артикуляцией», или внутренне присуще жесту самому по себе.

Кинетические предложения имеют имплицитное синтаксическое модально-временное значение индикатива настоящего времени, реже подразумевается другое временное значение; волеизъявительные жесты имеют императивную модальность.

По нашему мнению, почти все основные термины лексикологии могут быть привлечены кинесистами. На лексическом уровне жесты являются аналогами слов. Как и слова, они могут обозначать понятия выражать волеизъявления и эмоции «высказывающегося». Жесты бывают:

1. моносемантические - *mettre les mains sur la tete, compter avec les doigts*

2. полисемантические - *serrer la main*: a) *pour dire bonjour*; b) *pour dire adieu*;

3. синонимические - *designer qch*: - *du doigt*; - *d'un mouvement du menton*;

4. антонимические - *secouer la tete*: *signe negative*; *signe positive*;

5. омонимические - *saluer qn en baissant la tete*; *dire "oui" en baissant la tete*;

6. паронимические - *lever le bras en direction du serveur*; *pour appeler un taxi*;

7. исконные и заимствованные;

8. архаические и историзмы - *prendre une personne par le bec* (la prendre au piege de ses propres paroles); *serrer le bouton a qn* (le presser vivement sur qch et avec menaces); *baiser la main a qn*;

9. неологические;

10. профессиональные - *benir*;

11. арготические - *faire une main tombee*: a) *voler*; b) *faire une caresse discrete sur le posterieur*.

Целесообразно классифицировать кинемы и по следующим критериям:

I. По качеству семантики: 1. Слово *embrasser*; 2. Фразеологизм *en mettre sa main au feu, sa main a couper (en jurer)*; 3. Афоризм *Il croit qu'il n'y a qu'a souffler et a remuer les doigts (on dit d'un homme qui s' imagine qu'une chose est aisee quoi qu'elle soit fort difficile)*.

II. По семиотической функции: 1. жесты, заменяющие язык - *D'un hochement de tete, il refusait (Colette. Chambre d'hotel)*; 2. жесты, сопровождающие язык - *Regarde, c'est le soleil... Nicolas secoua negativement la tete. - Ce sont les mines de cuivre... (B.Vian. L'ecume des jours)*.

III. По способу выражения значения:

1. указательные - *etendre la main pour designer qch, montrer de la main*;

2. описательно-изобразительные - *Quand il uovrait la porte, au visage rose d'Odette, des qu'elle avait apercu Swann, venait - changeant le forme de sa bouche, le regard de ses yeux, le modele de ses joues - se melanger un sourire (M.Proust. Amour de Swann)*

3. символические - *faire la reverance, faire le signe de la croix*

4. экспрессивные - *les gestes de menaces*

5. модально-оценочные (выражают оценку, отношение к предметам, людям, явлениями окружающей среды) - *Les gestes d'ironie, de joie...*

Сильную модификацию, которой подвергаются движения человека социальными нормами, подчеркивают исследования невербального поведения в различных культурах. Эти ограничения, накладываемые каж-

дой культурой на жестикуляцию, порой настолько жесткие, что существенно затрудняют общение представителей разных культур даже при знании вербального языка друг друга. В зависимости от ограничений, накладываемых культурой, мы различаем жесты: 1. Условные (национальные) – принятые в данной культуре; 2. Неусловные (международные) – понятны во всех культурах; 3. Индивидуальные – характерны для определенного литературного героя или личности.

Предложенная классификация охватывает достаточно широкий спектр проявлений невербального поведения персонажей в художественном произведении и, как нам кажется, может быть использована при анализе художественных текстов различных жанров. В нашем исследовании данная классификация была использована при анализе французского романа XX века.

Французские авторы в полном объеме используют возможности невербальных компонентов коммуникации при описании событий, раскрытии образа персонажей и создании общей картины мира в своих произведениях. Средства вербализации кинетических явлений фиксируют внимание читателя на тех чертах невербального поведения персонажа, которые представляются автору наиболее значимыми.

Как показывает анализ, кинетические единицы во всем своем многообразии являются одной из важных составных частей всестороннего описания взаимоотношений героев в художественном произведении. Кинемы воспринимаются в неразрывном единстве с персонажем и выступают в роли одной из его основных характеристик.

ЛИТЕРАТУРА

1. Верещагин Е.М. Костомаров В.Г. О своеобразии отражения мимики и жестов вербальными средствами. – ВЯ №1. – М., 1981. – С.34.
2. Геворкян К.У. Кинесический язык (введение в кинесику). Автореф. дисс. д-ра филол.н. – Ереван, 1991. – С.7-9.
3. Миккин Х. Роль коммуникативных движений в межличностном общении. Автореф. дисс. канд. психол.н. – М., 1997. – С.9-10.
4. Накашидзе Н.В. Кинесика и ее вербальное выражение в характеристике персонажа художественного произведения. Автореф. дисс. канд. филол.н. – М., 1981. – С.28-34.
5. Николаева Т.М. Структура речевого высказывания и национальная специфика жеста. – М., 1969. – С.114.
6. Смирнова Н.И. Сопоставительное описание элементов русской и английской кинесической коммуникаций. – М., 1977. – С.219.
7. Старикова Г.В. Лексика портретных описаний Автореф. дисс. канд. филол.н. – Л., 1985. – С.11.
8. Филиппов А.В. Звуковой язык и "язык" жестов. Лингвистический сборник. – вып.3. – М., 1975. – С.14-28.
9. Dictionnaire alphabetique et analogique de la langue francaise de Paul Robert.

ВЗАЄМОДІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ В ДРУКОВАНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ ТА В ГАЗЕТАХ, РОЗМІЩЕНИХ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Кучеренко К.О. (Київ)

Більшість значних німецькомовних інтернаціональних, понадрегіональних та деякі з регіональних друкованих видань, що мають розділи, присвячені актуальним подіям політичного чи культурного життя, мають свою сторінку в мережі інтернет (адреси таких газет найпростіше можна знайти в інтернет-каталогах, таких як наприклад www.yahoo.de, www.web.de, www.altavista.digital.com, www.dino-online.de та ін., а також у зібранні presse.de/pad/index.htm). Такі електронні газети ще не є звичними як для видавництва, так і для читачів. Вже на перший погляд помітні відмінності між звичайними, тобто друкованими, газетами та газетами он-лайн. По-перше, електронні газети є більш дешевими (не потрібен папір, друк, розпродаж; кошти виникають лише, якщо опустити мінімальні кошти за програмне забезпечення, при редакційній роботі по створенню та підготовці матеріалу); по-друге, вони одночасно стискають та розтягують час (події освітлюються протягом кількох годин або навіть хвилин після того, як вони відбулися так само як по радіо чи по телебаченню, але одночасно можна ще протягом місяців або навіть років продивлятися архіви, які є такими ж доступними, як і актуальний матеріал); по-третє, електронні новини розміщені на екрані як гіпертекст і читаються не лінійно, як у друкованій газеті, а ніби за принципом лабіринту, охоплюючи суміжні теми та коментарі подій із додаванням звуку та зображення. Електронні газети відрізняються більшою наповненістю інформацією, скорішою актуалізацією та передачею матеріалу й більш складною структурою.

Класичне визначення поняття тексту орієнтоване на єдність внутрішнього (тематичного) та зовнішнього (формального) оформлення. Це відбивається і у наукових визначеннях поняття тексту. За ван Дійком речення завдяки єдиному (макроструктурному) семантичному зв'язку перетворюються на текст (3:41). За Бограндом / Дресслером "комунікативне явище" має дотримуватися семи критеріїв єдності, щоб бути визнаним як текст (на відміну від не-тексту) (1). Фатер, напроти, переконаний, що достатньо лише одного з цих семи критеріїв, а саме когерентності (тобто єдності змісту) (4:31-66). Жоден з цих дослідників не вказує на єдність

місця, на якому розташовані мовні знаки, але ж саме цей критерій набуває особливого значення при розгляданні інтернет-газет.

Перед читачем постають досить широкі (іноді навіть безмежні) можливості вибору і виникають набагато складніші, ніж у друкованих текстах, проблеми з орієнтацією в тексті. При цьому істотно зростає значення невербальних мовних засобів. Для того, щоб користувач отримав уявлення про весь зміст або хоча б про його частину, кожна сторінка, як правило, містить крім змістової інформації оптичні вказівки на структуру цілого. (В друкованих засобах масової інформації загальне уявлення про матеріал досягається за допомогою змісту, реєстру, мануального перегортання сторінок і т.п.). Дизайн друкованої газети є фіксованим, а дизайн електронної газети може змінюватися і має бути добре продуманим в усіх формах його можливої появи на екрані для того, щоб читач міг знайти і тут єдність місця і завдяки цьому міг вибудовувати єдні за змістом тексти. Таким чином, завдяки ускладненому дизайну та гіпертексту, інформація подається полімедіально, а не лише письмово, та модулярно, а не лише лінійно і підтримує селективний, а не лише секвенційний спосіб читання. Через зростаючу кількість інформації автор та читач постійно знаходяться на межі хаосу та дезорієнтації. Якщо тексту “не вистачає когерентності, то зростають вимоги інтеграції до читача. З іншого боку він має більше свободи при організації інформації та пристосуванні її до власних специфічних інтересів” (6:216). За Брінкером (2:17) текст – це “обмежена послідовність мовних знаків, яка є когерентною і несе як єдине ціле чітко визначену комунікативну функцію”. Газетні тексти, розміщені в інтернеті, навпроти не є ані обмеженими, ані складеними лише чи переважно з мовних знаків. Вони більшою мірою принципово нескінченні, постійно змінні, їх комунікативну функцію, виходячи з безмежного і змінного цілого, може формувати сам користувач. Візуальні складові допомагають йому при цьому зорієнтуватися; виходячи з класичного лінійного розглядання тексту, вони допомагають читачу заповнити “прогалини” в тексті, що виникли через невеликий розмір екрану, мультимедійну плутанину та переповненість знаками.

Зображення сприймаються в інший спосіб, ніж тексти, а саме – в залежності від їх сорту – плоскісно (напр. картина), сфокусовано (напр. плакат), як лабіринт (напр. мапа) або пунктуально (великий настінний малюнок). Лінійність не відіграє ніякої ролі при сприйманні такого зображення (за виключенням хіба що коміксів). Тексти в мультимедійних контекстах за своєю організацією все більше тяжіють до принципів сприйняття зображень. Особливо в рекламі тексти перетворюються на зображення і стають його більш чи менш інтегрованою частиною.

До візуальних складових тексту належать картинки, графіки та оформлення заголовків. Більш детально – це, перед усім, фільми, фотографії, креслення, інфографіки, ікони, типографічні засоби, виділення кольором, дизайн тексту та сторінки. Загалом вони мають 1) пригортати увагу, 2) орієнтувати процес читання, 3) інформувати, 4) розважати в різному ступені в залежності від сорту зображення. Найбільш цікавою є третя (інформативна) функція. Тут можна навести приклад використання фотокарток. Так Вайдемманн (5:108-111) розрізняє три інструкційні функції фотозображень в процесі навчання. Вони можуть допомагати споглядачу створити чітке та вірне уявлення про щось (показуюча функція), додати більш детальну інформацію до вже відомого матеріалу (ситуативна функція) або зрозуміти більш складні моменти за допомогою адекватної ментальної моделі (конструктивна функція). В журналістиці їм відповідають інформативні фотографії, детально ілюстровані репортажі та інфографіки.

Можна виділити чотири види зв'язку вербальних та невербальних способів вираження змісту. Тут вони подані за принципом зростаючої якості: 1) відмінність: текст та зображення відхиляються один від одного (як правило зображення від тексту); 2) нейтральність: текст та зображення стоять автономно поруч; 3) доповнення: текст доповнює зображення (або зображення текст) за допомогою додаткової інформації, яку не містить інший носій інформації; 4) висвітлення: текст та зображення пояснюють одне одного.

Прикладом до першого пункту може бути фото поселень біжекців з Югославії в Болгарії біля статті під заголовком “НАТО продовжує атаки”, в якій йдеться про бомбардування Белграду (7). Більшість зображень в електронних газетах належать до перехідної зони між другою та третьою групою, коли текст та зображення можуть розглядатися як разом, так і окремо; зображення використовується скоріше для суто оптичного пригортання уваги, але й може містити інформацію, яка не є дуже важливою в тексті або не може бути подана у письмовій формі (напр. фото пресцентру на центральній сторінці Frankfurter Rundschau) (8). Прикладом до четвертого пункту може бути яскраве та переконливе фото торнадо поруч із сухим та суто інформативним текстом про жакливі наслідки негоди (9). На відміну від друкованих газет, які, як правило, містять не більше 1-2 фотографій, в інтернеті їх може знаходитися безліч. Іноді вони навіть можуть рухатися та поєднуються з аудіозаписом, але тоді електронна газета вже наближається до функцій телебачення. “Time” – одне з перших видань, що почало використовувати технічні переваги інтернету для розвитку однієї з нових журналістських форм, а саме фо-

тоєссе. Це також свідчить про те, що специфічний потенціал електронних газет ще далеко не є вичерпаним і заслуговує на особливе місце серед сучасних засобів масової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. de Beaugrande R.-A., Dressler W.U. Einführung in die Textlinguistik.-T.: Niemeyer, 1981.
2. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden.-B.: Erich Schmidt, 1992.
3. van Dijk T.A. Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung.-M.: dtv, 1980.
4. Vater H. Einführung in die Textlinguistik. Struktur, Thema und Referenz in Texten.-M: Fink (UTB), 1992.
5. Weidemann B. Abbilder in Multimedia-Anwendungen // Issing L., Klimsa P. (Hg.): Information und Lernen mit Multimedia.-W.: Beltz Psychologie-Verlagsunion, 1995.- S. 107-121
6. Weingarten R. Textstrukturen in neuen Medien: Clustering und Aggregation // Weingarte R. (Hg.): Sprachwandel durch Computer.-O.:Westdeutscher Verlag, 1997.-S.215-237
7. Rheinische Post, 29.4.1999 (<http://www.rp-online.de/>)
8. Frankfurter Rundschau online, 29.4.1999 (<http://www.frankfurter-rundschau.de/>)
9. Time, 4.5.1999(<http://cgi.pathfinder.com/time/daily/special/photo/tornado/index.html>)

АНГЛОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВЖИВАННЯ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

Мізецька В.Я., докт.філол.наук, Васильєва Г.В. (Одеса)

Мову дуже легко порівняти з живою істотою, і це зрозуміло, бо вона є продуктом та невід'ємною частиною життєдіяльності людини та суспільства в цілому. Якщо не за тими законами, але з тих самих причин, що до відмирання клітин у живому організмі, змінюється й лексичний склад мови. Кожна окрема мова регулює цей процес згідно з її власним статусом та її законами. Враховуючи це, ми маємо можливість порівнювати лексичний склад мови протягом часу навіть тоді, коли йдеться про сучасну мову. Як неможливо двічі увійти в ту ж саму річку, так і мова постійно зазнає змін, які відносяться перш за все до її лексичного складу.

Розглядаючи німецьку мову сьогодення, ми маємо визнати, що вона відрізняється від мови 30-х років, мови кінця минулого сторіччя, а тим більш від мови часів Гете та Шиллера. Велика кількість з цих змін відбувається за рахунок запозичень з іноземних мов. Можна вважати, що цей процес триває протягом існування мови. Докладніше ми можемо говорити про нього з того моменту, коли почалося вивчення мови.

Що стосується німецької мови, то лексичні запозичення в її словниковому фонді належать до одного з найпродуктивніших шляхів його збагачення. Це можна пояснити тим, що протягом тривалого часу Німеччина залишалася роз'єднаною та слабкою державою і тому в різні історичні періоди була підвладна економічному та культурному впливу країн, які випереджували її в своєму розвитку. Так, наприклад, ранні запозичення з латинської мови, які увійшли до німецької, відносяться до часів існування Римської імперії. Пізніші запозичення з цієї мови пов'язані з розповсюдженням християнства. До цього періоду належить і більшість запозичень з грецької мови. Французька буржуазна революція також зробила свій внесок до словникового фонду німецької мови. Щоб не склалося помилкового враження, треба додати, що й німецька мова також впливала на інші. Наприклад, німецькі за походженням слова "рюкзак" та "кіч" вживаються як в східнослов'янських мовах, так і в англійській. Тобто співвідносини людей та країн не можуть не впливати на лексичний стан мови. І тим більше виявляється запозичень, чим більш міцними та тривалими є стосунки між народами, які їх здійснюють.

Якщо зупинитися на англомовних запозиченнях в німецькій мові, то, враховуючи історичні рамки, можна виявити три основних періоди їх надходжень. Перші англіцизми пов'язані з розвитком торгівлі між Англією та Німеччиною і відносяться до 14-17 сторіччя. Вони не численні й представляють лише дві економічні галузі: торгівлю та мореплавство. Наприклад, це такі слова як *die Kabine* (engl. *cabin*), *die Flagge* (mtlengl. *flag*) та інші (1: 96). Набагато більше англіцизмів відносяться до другого періоду, який співпадає з кінцем 18-го та початком 19-го сторіччя, коли Англія перетворилася на одну з провідних колоніальних країн з високо-розвиненою промисловістю, а третій належить до нашої сучасності, свідками якого ми є. Його початок - це кінець другої світової війни та розподіл Німеччини на 2 зони: західну та східну.

На відміну від інших найбільш значних етапів надходжень лексичних запозичень з різних іноземних мов, а також й англійської, цей етап відрізняється кількома особливостями, які вважаються достатньо цікавими, щоб на них зупинитися окремо.

Перша особливість стосується того, що ми маємо можливість вивчати велику кількість надходжень з англійської мови в їх розвитку, тобто більш докладно визначити причини та шляхи надходжень, процес асиміляції, сферу початкового вживання, їх розповсюдження та багато іншого.

Друга стосується того, що надходження реально відбуваються з двох мов (британського та американського варіантів), які безумовно представляють одну мову, але мають чимало різниць. Вони пов'язані не тільки з мовними особливостями, але, що не менш важливо, з політичною та економічною діяльністю цих країн, їх впливом на міжнародні процеси, що саме й дає можливість так висловитися. В цьому випадку краще наголосити, що надходження відбуваються з двох геополітичних просторів. Тому в літературі останніх років з питань лексикології зустрічаються такі терміни: "англіцизм" та "американізм", які іноді поєднуються в "англо-американізм" (4: 52). Оскільки іноді взагалі неможливо дізнатися про напрямки надходжень і це не є метою дослідження, ми вважаємо правомірним вживати термін "англіцизм" як визнання належності певної лексичної одиниці до англійської мови (британського та американського варіантів).

І третя особливість, яка, на наш погляд, є визначальною - це роль англійської мови в процесі міжнародного спілкування, технічного розвитку та комунікаційного зв'язку наприкінці двадцятого та початку двадцять першого сторіччя. Вона вже визнана офіційною мовою багатьох міжнародних організацій, а з народженням світового інформаційного суспільства стала мовою однієї з провідних галузей сучасності - інформації. Тобто щоденно спілкуватися чи просто одержувати інформацію англій-

ською мовою мають не тільки носії цієї мови, але й багато інших людей майже у всіх країнах світу, враховуючи й Німеччину. Окремий статус англійської мови, безперечно, є головною причиною великої кількості англіцизмів, які вживаються сьогодні в німецькомовній публіцистиці та представляють будь-яку сферу життєдіяльності людини від сільського господарства до електронної промисловості чи спорту.

Військова галузь завдяки своєму значенню, обсягу, високому науково-технічному рівню, а також з питань економічної доцільності належить до тих сфер, де співпраця сьогодні є провідним засобом діяльності. Про це свідчать операції НАТО, суспільні розробки нових систем озброєння тощо. Німеччина є активним членом НАТО та співпрацівником у вже згаданих розробках, тому цілком зрозуміло, що на сторінках німецькомовної військово-публіцистичної преси зустрічається багато англіцизмів, запозичених як за останні сторіччя (що вже приладналися до лексико-граматичної системи німецької мови), так і тих, які тільки починають долати цей шлях. Неважко передбачити, що не всі вони будуть здатні це зробити. Деякі англіцизми можна буде вважати лише "короточасними гостями" німецької мови, але інші залишаться і доповнять список іншомовних слів цієї мови.

В німецькомовній літературі з питань лексикології всі слова за іноземним походженням розподіляються на дві категорії: *Lehnwörter* (запозичені слова) та *Fremdwörter* (іншомовні слова). "*Deutsche Linguisten - Wrede, Tobler, Hirt, Behaghel, Kleinpaul u.a. teilen alle Lehnwörter in zwei Gruppen ein: Lehnwörter und Fremdwörter*" (1: 104). Хоча ця класифікація не є досконалою, вона зазнала широкого розповсюдження. Згідно з нею термін *Lehnwörter* об'єднує слова, запозичені до 15-го сторіччя, які вже зазнали повної асиміляції. Іншомовними вони є тільки за походженням, а не за функціонуванням. Термін *Fremdwörter* об'єднує слова, які були запозичені після 15-го сторіччя і відрізняються як ступенем асиміляції, так і їх місцем в лексичній системі німецької мови. Саме про них мова в цій статті, незалежно від вжитого прикметника "іншомовні" чи "запозичені".

Лексичні запозичення підрозділяються також на іншомовні слова, які надходять до німецької мови в тій самій формі, в якій вони вживаються в рідній, та на кальки. За дослідженнями німецькомовної військової публіцистики останніх років перші значно випереджують другі за кількістю.

Якщо розглядати питання надходження іншомовних запозичень з позиції їх розподілу за частинами мови, звертає на себе увагу те, що серед англійських запозичень найбільш часто зустрічаються іменники. Англіцизми, які представляють інші частини мови, значно поступаються їм за кількістю. Це можна пояснити перш за все тою мірою необхідної аси-

міляції, яка потрібна для введення англійського слова в німецькомовний текст і яка забезпечує його засобами, необхідними для сприймання лексичного значення цього слова німецькомовним реципієнтом. Іменники – це та частина мови, яка найбільш вдало долає цю перешкоду.

Велику кількість іменників серед запозичень можна пояснити і тим, що базовою для військової публіцистики є військово-наукова підмова. Вона по-різному демонструє свій функціональний стиль в залежності від тематики статті та її автора і, відповідно до цього, виявляє свою особливість відображати об'єкти та явища за допомогою іменників та іменникових сполучень. Наприклад, "...wird das erste neue Flugzeug.-seinen Roll-out machen." (10: 102) На сторінках німецькомовної військово-публіцистичної літератури зустрічаються також такі англіцизми, як *Take-off*, *Layout*, *Recycling* та багато інших, які представляють в німецькій мові групу іменників.

Враховуючи це, можна зробити висновок, що запозичення-іменники в порівнянні з іншими частинами мови мають певні "пільги", якими вдало користуються надходження з іноземних мов.

Чому англіцизми продовжують поповнювати список іншомовних слів німецької мови? Майже всі з них мають відповідні німецькі еквіваленти, які певню мірою заважають поширенню цих надходжень, але не в змозі зупинити цей процес. Головною причиною є позитивне ставлення німецької мови до надходження цих запозичень та їх обігу поряд з німецькими еквівалентами. "Специфика немецкого словарного состава состоит в том, что в нем дублиеты или синонимы типа 1) иноязычное слово - немецкий эквивалент ... очень многочисленны" (3: 191). Можна визнати, що в порівнянні з іншими європейськими мовами німецька ставиться до запозичень більш "демократично". Тому в військовій публіцистиці поряд з німецьким словом *die Marine* вживається англійське *Navy*, а німецький іменник *die Mannschaft* утворює синонімічну пару з англійським *Team*.

Якщо залишатися на цій спрощеній позиції, можна б було продовжити перерахування синонімічних пар та поставити крапку. Але насправді це не зовсім так. Більшість слів як в англійській, так і в німецькій мові має не одне значення. Ігнорування факту багатозначності словарних одиниць може спричинити помилкові висновки. Дослідження показують, що англійська лексема *team* вживається в німецькомовній військово-публіцистичній літературі лише в значенні "команда", тобто група людей, яких об'єднує одна мета. Наприклад: "*Bei der Auswahl der Arbeitsräume für die Teams...*" (10: 84). "*Sein Team gilt als hervorragend...*" (9:287). Лексема *team*, утворює синонімічну пару з багатозначною німецькою лексемою *die Mannschaft* тільки в цьому значенні.

Багатозначність слів якось пояснює вже згадану “демократичність” німецької мови. В цьому випадку можна сказати, що саме велика кількість значень німецької лексики *die Mannnschaft* могла сприяти запозиченню її англійського відповідника. Як засіб передачі інформації німецька мова відрізняється чіткістю та конкретністю. І перш за все це стосується військової підмови, де двояке тлумачення взагалі неможливе. Лексема *die Mannnschaft* тільки в військовій підмові вживається в значенні “рядовий склад”, “екіпаж танка чи корабля”, “розрахунок гармати”, залишаючи при цьому десь на периферії значення, відповідне лексемі *team*. Запозичивши англійське слово *team* лише в одному значенні, німецька мова намагається досягти конкретного сприйняття реципієнтом предметного змісту цього лексикографічного комплексу. Це зрозуміло, бо наявність синонімів запобігає надмірному розповсюдженню багатозначності лексем, що може привести до послаблення комунікативної чіткості лексичних одиниць. Одна з особливостей військової підмови полягає в тому, що вона не може дозволити цього послаблення і готова до будь-яких засобів, включно і запозичення з іноземних мов, щоб йому протистояти.

Не підлягає сумніву те, що найбільш продуктивним методом збагачення словникового фонду німецької мови є утворення багатоконпонентних слів, структура яких включає не менш ніж два корені. Ця схильність німецької мови, з одного боку, та простий лексикографічний комплекс більшості англійських лексичних одиниць, з другого боку, забезпечують можливість утворення гібридних форм. Під гібридною формою тут слід розуміти новоутворення, яке складається з компонентів, зафіксованих в якості елементів основного словникового фонду німецької мови, та компонентів, які представляють собою іншомовні слова. Наприклад: *Begleitteam*, *Durchsuchungsteam*, *Spitzenmanager*, *Systemmanager*, *Schiffswrack* тощо. Враховуючи те, що військова підмова використовує багато термінів, а більшість з них - це багатоконпонентні лексичні одиниці, гібридні форми часто зустрічаються на сторінках німецькомовної військової публіцистики. Входження англіцизмів *team*, *manager*, *wrack* та інших до багатоконпонентних слів не тільки поширює їх обсяг в лексичній підсистемі німецької мови, але і надає їм певні гарантії стати її невід’ємною частиною.

Ще одна особливість військово-публіцистичного стилю стосується того, що запозичуються не тільки окремі терміни, але і термінологічні системи. Наприклад, *close air support* (безпосередня авіаційна підтримка), *out of area* (те, що сягає за вже існуючі межі). Необхідність цих запозичень пояснює той факт, що для рішення питань управління інтегрованими штабами, проведення спільних вчень та маневрів виникає потреба в уніфікації термінологічних систем.

Для пояснення надходжень цих систем в німецькомовний текст, на нашу думку, важливо поділити їх на “тимчасові” та “тривалі”.

До “тимчасових” термінологічних систем доцільно віднести назви військових операцій, установ, систем озброєння тощо. Наприклад: *“Der kampfwertgesteigerte SEA KING (KSW MK 41) Ist geeignet einen Lagebild-und-Beitrag im Einsatz mit Überwassereinheiten zu liefern”* (10: 91). Це речення не залишає сумніву досвідченому читачеві, що мова йде про вертоліт. Як правило, ці термінологічні системи свідомо створені для тимчасового вживання, позначають окремі події та явища, і час їх обігу в рідній мові пов’язаний з часом існування самих явищ чи подій. Крім того, вони майже завжди є власними назвами. Все це пояснює входження “тимчасових” термінологічних систем до німецької військової підмови без будь-яких змін, а тим більш перекладу. Залежно від автора надаються коментарі чи пояснення. Наприклад, введенням до тексту загального німецького терміну: *“...für ihre Hubschrauber der Typen SEA KING...”* (10: 99). Але іноді бракує коментарів, щоб впевнено сказати, про що саме йде мова. Тобто автор розраховує на багатий досвід своїх читачів чи на можливість використання довідників (словників, каталогів тощо).

Що стосується “тривалих” термінологічних систем, то майже всі з цих запозичень вже мають в німецькій мові відповідні еквіваленти. Цей факт не тільки не заперечується, а навпаки підкреслюється, коли в тексті в якості синонімів вживаються англійське *mine warfare* та німецьке *Minenkrieg*. Припущення про утворення кальки недоцільно, якщо пам’ятати про спорідненість та спільне походження цих мов. Але достатньо часто англійські термінологічні системи вживаються самостійно, без жодного натяку в тексті щодо існування їх німецьких відповідників. До вже згаданих термінологічних систем можна дати *task force* (тактична група), *weapons company* (рота важкої зброї) тощо. Як свідчить досвід, більшість з них об’єднує те, що вони відносяться до базових термінологічних систем військової підмови.

Підводячи підсумки, можна підкреслити наступне:

- велика кількість лексичних запозичень з англійської мови є одною з особливостей сучасного німецькомовного військово-публіцистичного стилю як результат поширення суспільної діяльності країн у військовій галузі;

- найбільш часто серед англіцизмів зустрічаються іменники та іменникові сполучення;

- головні причини запозичення англіцизмів у військовій підмові - це підсилення комунікативної чіткості лексичних одиниць та необхідність в уніфікації основних термінологічних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Искоз А.М., Ленкова А.Ф. Лексикология немецкого языка. - Л.: Учпедгиз, 1960. - 268 с.
2. Левковская К.А. Лексикология современного немецкого языка. - М.: ВШ, 1968. - 318 с.
3. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка. - М.: ВШ, 1962. - 309 с.
4. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка. - М.: ВШ, 1986. - 247 с.
5. Schmidt W. Deutsche Sprachkunde. - Leipzig: VEB, 1965. - S. 365
6. Большой немецко-русский словарь в двух томах / под редакцией Москальской О.И. - М.: Рус.яз., 1980. - 1516 с.
7. Немецко-русский военный словарь / под ред. Парпарова Л.Ф. - М.: Воениздат. 1978. - 1178 с.
8. The Oxford Russian Dictionary / edited by Falla P., Wheeler M., Unbegaun B. - Oxford University Press, 1995. - P. 1340
9. Soldat und Technik. - 1994. - № 5. - S. 241-288.
10. Soldat und Technik. - 1995. - № 2. - S. 65-124

ЮМОР В ТЕХНИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ

Морозова М.В. (Харьков)

С той поры, когда Михаил Бахтин выражал свое сожаление по поводу того, что исследователи незаслуженно обходят вниманием юмор, прошло немногим более трети века. Сегодня исследования комического проводятся в русле целого ряда наук, таких как социология, лингвистика, литературоведение, антропология, психология, социальная психология, ме-неджмент и др., ежегодно проводятся десятки конференций, издаются специальные журналы, посвященные юмору. Большинство исследователей комического исходят из предпосылки, что юмор является особым видом коммуникации, который должен быть противопоставлен т.н. «серьезной» коммуникации. Именно последняя считается общепризнанным источником знаний о мире, частью которого является сам человек. Распространенность мнения о том, что академическая респектабельность несовместима с занимательностью, отмечает, в частности, современная исследовательница юмора Д. Чиаро (3:1).

В данной статье предпринимается попытка показать, что подход к юмору как к аномальной форме коммуникации не позволяет в полной мере описать его своеобразие, игнорирует его информативные аспекты, которые наиболее ярко проявляются в профессионально-технических контекстах, под которыми мы имеем в виду, в частности, техническую документацию, справочники, учебно-информационные издания, соответствующие Интернет страницы и т.п.

Проблема места юмора в профессиональной коммуникации, частью которой является техническая коммуникация, имеет сравнительно недолгую историю, которая началась лишь в 1900х годах с появлением первых пособий по деловому письму, предшественников современных деловых и технических текстов. Так авторы пособия по деловому письму Дж.Хотчкисс и С.Дрю рекомендуют читателям апеллировать к чувству юмора своих клиентов, мотивируя это тем, что если клиента заставить улыбнуться, он быстрее подпишет чек (6:224). Другие же авторы строго предостерегают от использования юмора в серьезной ситуации, например, в деловых письмах (4:77). Более современные пособия по технической коммуникации, как правило, обходят молчанием данный вопрос (5; 7; 8; 12; 14; 15). С.Паули и Д. Риордан вскользь упоминают юмор в своей книге "Technical Report Writing Today", но отрицают его уместность в устных презентациях делового характера (13:360). П.Андерсон предостерегает от использования юмора, основанного на стереотипах, т.к. шутки такого рода лишь усиливают стереотипы (2:256). Однако, авторы дру-

гих публикацій в данній області позитивно стосуються до використання юмору в діловій сфері; примічальна в цьому плані книга М.Лей з соавторами, в якій юмор розглядається як «законний інструмент умілих комунікантів» (10:132). В цілому, наш короткий огляд посібників прескриптивного плану по діловій комунікації вказує на те, що, хоча присутність юмору в діловій комунікації і допускається рядом авторів, місце його не вважається законним або общепризнаним.

Тем не менше, практичні посібники сьогодні ізолюють юмористическими вкрапленнями; деякі видання повністю ґрунтуються на використанні юмору. Добре відомі в нашій країні перекладні видання Д.Гукіна «Word для Windows для «чайників», в США кожному абоненту телефонної компанії AT&T відомі короткі довідники для користувачів, побудовані за принципом карикатур з підписами. Ціллю подібних видань є не тільки преподнесення складної технічної інформації в максимально доступній формі, але і «завоювання» читача, не володіючого спеціальною підготовкою в тій або іншій області знань, – вель, згідно наївному уявленню, закріпленому, в частині, в свідомості англоязычних народів, смішне не може бути складним, відповідно, читач не лякається з самого початку і не відкладає книгу або інструкцію, яка написана в цікавому юмористическому ключі. Саме цим може бути пояснено використання юмору в вступній частині довідника користувача комп'ютерної системи Gateway 2000 486, приклад якого наводиться нижче:

(1) *Unlike many electronic devices, your Gateway 2000 computer system was designed to be "worked on" by you, its owner. Whether you need to install additional options, change jumper or switch settings, or just want to admire the system, you can open the case without angering the gods of warranty.*

Юмор також є ефективним засобом з'ясування попередження, яке, згідно американському законодавству, повинно бути обов'язково дано виробителем в описанні продукту:

(2) *Persons testing this concept are limited to only one fatal shock per experiment.*

(3) *Do not attempt or bypass or replace these devices with less protective devices unless you intend to become a statistic as you relive one of the disasters of history (Electronic)*

Місце юмору в технічній комунікації не обмежується випадками його наміреного використання. Нерідко юмористическе трактування серйозного фрагмента є мірою його логічської неадекватності, в частині, лінгвістическої неоднозначності або общої неясності. Прикладами подібного роду ізолюють сторінки Інтернет типу Technical Writing Listserv:

(4) *I found this in a safety precaution today. If you think it is humorous, you are as warped as I am!*

"Prolonged contact with skin or saturated clothing could cause irritation and an allergic reaction to some people." (Funkhauser)

(5) CAUTION – RISK OF FIRE

DO NOT OPERATE HEATER WITHOUT FEET ATTACHED IN CORRECT POSITION.

I, for one, always check the attachment of my feet (Reply)

(6) *A bad day at work?*

Next time you have a really bad day at work, try this... Purchase a rectal thermometer made by "Q-tip". Take the written material that accompanies the thermometer and as you read it you will notice in small print the statement that "every rectal thermometer made by Q-tip is PERSONALLY tested."

Now close your eyes and say out loud five times, "I am so glad that I do not work in quality control for Q-tip."

It works!

На этих же страницах можно найти и высказывания, в которых в юмористическом ключе выражается отрицательное отношение к использованию юмора в технической коммуникации, что может быть расценено как своего рода парадокс:

(7) *Some people like humor in manuals. Some people like pineapple on pizza. The difference is you can't pluck the humor off the manual (Levinson).*

Нижне, однако, находим и противоположное мнение, где о достоинствах юмора говорится совершенно серьезно:

(8) *Why do so many of us technical writers have to take ourselves so seriously? Because we can laugh at different aspects of our profession or of documentation, we aren't belittling technical writing, we are enjoying it (Vollbach).*

Обобщая выше рассмотренные примеры использования юмора в технической коммуникации, юмористического истолкования «серьезных» фрагментов и рассуждений о роли юмора в данной области отметим, что знание, или то, что мы можем понять о мире, о нас самих и о других людях, связано с использованием языка – не только в «серьезном» ключе, но и в юмористическом. Юмор является своеобразной формой постижения мира, в котором мы вступаем в социальное взаимодействие с другими людьми. Таким образом, нам представляется правомерным говорить о юмористическом техническом дискурсе, что предполагает вовлечение в орбиту исследования не только соответствующих фрагментов текста, но и их прагматического, социального и когнитивного контекста (1). В этом плане для нашего исследования представляют значительный

интерес данные социальных психологов К. Крамера и Б. Кляйнера (9), которые отмечают, что отсутствие юмора в рабочей среде ведет к обезличиванию и отрицательным эмоциям. Они также отмечают в качестве положительных моментов присутствия юмора на рабочем месте снижение стресса, кровяного давления, снятие напряженности в отношениях между сотрудниками. Социолог С. Линстед (11) утверждает, что изучение юмора в организациях помогает разоблачению мифов, связанных с доминирующими идеологиями. В своем исследовании он демонстрирует, каким образом шутки служащих способны оказать сопротивление доминирующим идеологиям.

Таким образом, всестороннее исследование юмора в техническом дискурсе должно принимать во внимание не только языковое своеобразие исследуемого явления, но и его коммуникативные функции, социально-прагматические и когнитивные аспекты.

ЛИТЕРАТУРА

1. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца 20 века. Под ред. Ю.С.Степанова. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1995. – С.35-73.
2. Anderson P. Technical Writing: A Reader-Centered Approach. 3rd ed. – Fort Worth: Harcourt Brace, 1995.
3. Chiaro D. The Language of Jokes Analysing Verbal Play. – London: Routledge, 1992.
4. Cody Sh. Success in Letter Writing. 7th ed. – Chicago: A.C.McClurg and Company, 1915.
5. Collins C., Bosley E., Bosley D. Technical Communication at Work. – Fort Worth: Harcourt Brace, 1995.
6. Hotchkiss G., Drew C. Business English. – New York: American Book Company, 1916.
7. Houp K.W., Pearsall Th.E., Tebeaux E. Reporting Technical Information. 8th ed. – Boston: Allyn and Bacon, 1995.
8. Kolin P.C. Successful Writing at Work. – Lexington: D.C.Heath and Company, 1994.
9. Kramer Ch., Kleiner B.H. Using Humor Effectively in Organizational Life // The Bulletin. – 1992. – P.p. 84-6.
10. Lay M.M. et al. Technical Communication. – Chicago: Irwin, 1995.
11. Linstead S. Jokers Wild. Humor in Organizational Culture // Humor in Society. Eds. Powell Ch., Paton G.E.C. – Houndmills: Macmillan Press, 1988. – P.p. 123-49.
12. Mathes J.C., Stevenson D.W. Designing Technical Reports. – New York: Macmillan, 1991.
13. Pauley S.E., Riordan D.G. Technical Report Writing Today. 4th ed. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1990.
14. Pearsall Th. E., Cunningham D.H. How to Write for the World of Work. 4th ed. – Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers, 1994.
15. Sherman Th.A., Johnson S.S. Modern Technical Writing. 5th ed. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1990.

СИСТЕМА СТИЛИСТИЧЕСКИХ ПОЛЕЙ НЕМЕЦКИХ ИЗРЕЧЕНИЙ

Перлина Ю.Г., канд. филол. наук (Днепропетровск)

При описании свойств объекта достаточно возможностей монодисциплин, при изучении преобразований объекта необходим комплексный подход. В вопросе о выборе методологии исследования эволюции стилей малых литературно-художественных форм немецкой поэзии мы руководствуемся идеей об общности методологических основ научных познаний и неизбежности их прогрессирующего синтеза. Потребность филологии в междисциплинарном синтезе с целью интеграции научного знания, призванной нейтрализовать отрицательные последствия узкой специализации, ощущается довольно остро. В 60 - 70-е г. г. 20 в. произошло становление лингвостилистики и лингвистики текста, которые, будучи сами по себе междисциплинарными направлениями, сразу же стали интенсивно привлекать сведения из смежных дисциплин - литературоведения, герменевтики, риторики, семиотики, теории информации, теории перевода, когнитивной теории, дидактики и др. В последние десятилетия неоспоримым фактом стала также интеграция филологических наук с естественнонаучным познанием. Наиболее интересными и плодотворными работами последних лет нам представляются комплексные исследования, использовавшие универсальные методологии во взаимодействии гуманитарных наук с естественнонаучными, приемлемые для изучения разных языковых систем [6, 12, 20]. Предпосылки такого подхода можно обнаружить также в более ранних работах Т.С.Куна [7], Ю.М.Лотмана [10], А.А.Потебни [13], В.М.Солнцева [14], А.О.Ткаченко [17], В.И.Тюпы [18] и др. Вслед за учеными Харьковской лингвистической школы Г.В.Ейгера [4], Л.С.Пихтовниковой [12], Е.В.Тарасовой [15] и др. мы используем в своей работе идеи синергетической концепции – актуальной парадигмы о саморазвитии систем.

В немецкой литературе целый ряд фактов взаимодействия и взаимопроникновения малых литературно-художественных форм уже установлен, некоторые из них стали объектом специальных работ [24]. Очевидно, путь к научному синтезу в филологии пролегает через ряд подобных предварительных исследований бинарных взаимосвязей к более сложным [26, 29]. Логично продолжить систематизацию и осмысление (в большинстве случаев) уже установленных фактов и перейти к их обобщенному исследованию. При этом мы отдаем предпочтение миниатюрам, которые в своем эволюционном развитии самым интенсивным образом соприкасались с эпиграмматическим жанром. Последний в немецкой по-

эзии оказал весьма значительное влияние на формирование родственных форм. Стремясь представить себе картину связей малых форм, мы пытаемся суммировать разрозненные наблюдения в разных областях наук. Так, в культурологии и семиотике уже имеется первый опыт описания динамики развития шпрукховой поэзии как семиотической системы [23, 27].

В диахроническом описании малых форм мы учитываем античные традиции, корни национального фольклора, а также особенности идиостилей наиболее крупных поэтов Вальтера фон дер Фогельвайде, Ганса Закса, Фридриха фон Логау, Кристиана Моргенштерна, Иоганна Вольфганга Гете и др. Изучаются проблемы стилистической типологии, разрабатывается методика анализа малых форм по совокупности их комплексных параметров, приводятся краткие исторические очерки о развитии целого ряда (зачастую малоизвестных) литературно-художественных форм с момента возникновения каждой из них до настоящего времени. Перечень малых форм и отдельные аспекты их рассмотрения диктуются самим материалом, предоставленным исследователю контекстом немецкой художественной литературы как сложной системы с ее общими закономерностями. Свою задачу мы усматриваем в постижении смыслового единства малых литературно-художественных форм как системы стилистических полей.

Экстралингвистическим основанием выделения стилистического поля является объективная вычленимость во всех национальных культурах систем искусство – литература – художественная литература – литературный род – литературный вид – литературный жанр – тип текста. Лингвистическим основанием служит наличие обозримого числа стилевых черт, описание совокупности которых позволяет адекватно охарактеризовать системы - литературный вид – литературный жанр и тип текста. Названные основания могут быть выделены в описательных целях предельно условно, поскольку они неразрывно связаны между собой и взаимопределяют друг друга. Думается, что жизнеспособность жанров, динамически развивающихся и одновременно сохраняющих тот минимум константных параметров, который позволяет читателю идентифицировать художественное произведение безотносительно к эпохе его создания как роман, сказку, басню или сонет, объясняется функционированием мощных устойчивых стилистических полей, удерживающих литературные произведения в орбите определенной стилевой системы.

Для вычленения стилистического поля мы воспользовались наиболее существенными положениями теории поля из функциональной грамматики: 1) выделение поля как особой структурной единицы системы; 2) рассмотрение поля как схемы, моделирующей реально существующие

связи; 3) описание поля как способа существования элементов, обладающих инвариантными свойствами; 4) деление поля на ядерные (центральные) и периферийные конститuentы; 5) выделение в структуре поля микрополей [3, 5, 16 и др.]. Стилистические поля литературно-художественных жанров рассматриваются нами как открытые саморазвивающиеся информационные системы, контактирующие и взаимообогащающиеся за этот счет.

Под стилистическим полем мы понимаем диапазон динамического взаимодействия совокупности обязательных и факультативных стилевых черт литературного вида и/или жанра. Структура стилистического поля неоднородна. В центре его находится синхронно-диахронное ядро, которое составляют типичные представители жанра, объединенные единой композиционно-стилистической доминантой как совокупностью текстообразующих признаков - тип текста [11: 25]. Само ядро может включать микрополя подтипов текстов. На периферии стилистического поля располагаются всевозможные жанровые модификации и гибридные образования, удерживаемые в орбите макрополя как минимум одной доминантой и набором факультативных стилевых черт, которые распространяются на реализации периферийных категорий с разной степенью охвата. Стилистические поля разных жанров пересекаются захлест (частично настилаются), что позволяет говорить о родственных жанрах и гибридных образованиях. В зонах пересечений, а, следовательно, и действия, как минимум, двух комбинаций стилевых черт, функционируют так называемые гибридные формы, например, *Spruch-Epigramme*, которые характеризуются наборами стилевых черт двух жанров - *шпрухов* (стихотворных изречений) и эпиграмм. Этим объясняется явление синкретизма, констатируемое во всех национальных литературах, особенно в революционные литературные эпохи [см., например, 1: 34, 9: 248 и мн. др.].

Стилистические поля родственных жанров отличаются различными комбинациями (как правило, с более или менее ярко выраженной доминантой в гармоничном наборе отчасти повторяющихся, а отчасти обновляющихся) стилевых черт. Утрата или редукция одной из них с одновременным внедрением иной стилиевой черты вместо редуцированной приводит к гибридным образованиям. Например, с привнесением в эпиграмматический текст элементов сюжета он может превратиться в *эпибасню*, *эпиграмматический анекдот* или *эпиграмматическую сказку*; оформленное в размере элегического дистиха эпиграмматическое стихотворение может балансировать на границе между элегией и эпиграммой (*Römische Elegien* и *Venetianische Epigramme* Й. В. Гете); сонет, созданный по классическим канонам своего жанра, но содержащий ощути-

мый пуант, находится в зоне действия двух стилистических полей - сонета и эпиграммы и т. п. К подобным же выводам приходят исследователи других малых форм, ср.: «Динамика жанра притчи, ее сближение с другими родственными жанрами происходит в результате усиления или ослабления какой-нибудь стилиевой черты, характерной для собственно притчи. Если, например, исчезает пространность повествования, то притча начинает тяготеть к литературному анекдоту, а в пределе - к афоризму» [8: 63]. Утрата двух и более стилиевых черт и, соответственно, вторжение вместо редуцированных (вакуума не бывает!) в зону действия исходного стилистического поля как минимум двух стилиевых черт из иной комбинации приводит к переходу художественного текста в другую стилиевую систему. Так, например, миниатюра, утратившая пуант и внутри-текстовую напряженность при доминирующих вместо названных стилиевых чертах дидактичность и медитативность и при наличии общей тематики и сходном визуальном оформлении, переходит из стилистического поля эпиграммы в стилиевую систему шпруха. В общих сегментах стилистических полей малых форм *Parodie, Epigramm, Spruch, Aphorismus, Inschrift* на пересечении одинаковых для всех них признаков возродилось из античности такое яркое явление как *Graffiti*.

Мы исходим из того, что в немецкой поэзии система литературного рода *Lyrik* включает в себя подсистемы, соответствующие общепотребительным понятиям *Gedankenlyrik, Weltanschauungslyrik, Anakreontische Dichtung, Gelegenheitsdichtung, Lehrdichtung, Scherzdichtung, Cabaretdichtung, Spruchdichtung* и др. Считаем, что каждую из этих подсистем манифестирует стилистическое поле литературного вида. Рассмотрим стилистическое поле шпруховой поэзии, являющейся одним из примечательных знаков немецкой литературной традиции.

Емким словом *Spruchdichtung* обозначаются различные изречения в стихотворной и прозаической форме, начиная от пословицы, мудрой надписи и заканчивая модным *граффити*. Разнообразие форм можно объяснить многозначностью отглагольного существительного *Spruch* (от *sprechen* – „говорить“). Общеизвестны по меньшей мере следующие его значения: 1) „изречение“, „сентенция“, „афоризм“; 2) юр. „приговор“, „решение“, „вердикт“; 3) библи. „притча“, „текст“; 4) лит. „гнома“ [2: 376]; 5) „закливание“ (*magischer Zauberspruch*) и 6) „нравоучение“ (*Lehrspruch*) [32: 489]. Эта древняя форма фольклорного происхождения развивалась вначале в устной, а с 8 – 9 в. в. и в письменной форме, особенно активно функционировала с 12 по 16 в. в., популярна и в современной литературе. В средневековье уже различали *Sangspruch* (песенный/напевный шпрух, отличавшийся от песни монострофностью) и *Sprechspruch* (разго-

ворное изречение как в ритмизированной прозаической, так и в стихотворной форме). Из них первый тип поэзии (*Sangspruchdichtung*) уже детально изучен [30]. А второй (*Sprechspruchdichtung*) привлекал внимание исследователей пока лишь в традиционных для литературоведения ракурсах, прежде всего таких как специфика идиостилей авторов, в творчестве которых доминировала шпруховая поэзия [28], результаты влияния иных национальных (например, итальянской [25], японской [21]) литератур на поэтику *шпруха*. Немалый интерес представляет опыт семиотического изучения *шпрухов* как знаков национальной культуры в разные эпохи [23, 27]. Во все времена своей многовековой истории существования *шпрух* был необыкновенно популярным и культивировался в самых разнообразных модификациях.

Нами предпринимается попытка составить типологию форм *шпрухов* и посредством лингвостилистического анализа описать своеобразие каждой из них. При ближайшем ознакомлении с весьма разношерстным эмпирическим материалом намечается следующая его классификация: 1) пословица (*Sprichwort*), 2) надпись (*Inschrift*), 3) эпитафия (*Grabschrift*), 4) приамула (*Priamel*), 5) сравнение (*Gleichnis, Bild*), 6) эмблема (*Emblem*), 7) гнома (*Gnome*), 8) стихотворное изречение (*Reimspruch, Sittenspruch* и. а.), 9) глосса (*Glosse*), 10) апофегзма (*Apophthegma*), 11) шванк (*Schwank*), 12) шутка, шуточный вопрос (*Scherzfrage, neu: verkappte Scherzfrage*), 12) примета (*Bauernregel*), 13) тост (*Trinkspruch*), 14) прозаическое изречение (*Aphorismus, Maxime, Reflexion, Sentenz*), 15) граффити (*Graffiti*), 16) настенный лозунг (*Buro-Spruch*), 17) (из)речение феминистического толка (*Frauen-Spruch*), 18) немецкоязычные миниатюры в японской традиции (*Nachdichtung von Heiku, Tanka* и. а.), 19) формы современной синкретической поэзии. Практически каждая стихотворная форма имеет корреляции в прозе и наоборот, поэтому классификация стихотворных и прозаических форм по отдельности представляет нецелесообразной.

При составлении типологии учитываются размеры текстов и их функционирование в диахронии. Стилистические поля перечисленных малых форм пересекаются и объединены в единую систему доминантными стилевыми чертами, определяющими принадлежность *шпрухов* к роду лирики. Таковыми являются стилевые черты медитативность и краткость. Сюда же относится и стилевая черта дидактичность. По нашим наблюдениям, дидактическая функция присуща всем формам *шпрухов*, она объясняет вычленимость и единство литературного вида *шпруховой* поэзии (*Spruchdichtung*) в рамках литературного рода лирики. К перечисленным содержательным стилевым чертам, предопределяющим принад-

лежность малой формы к лирическому роду и далее к виду, добавляются формальные стилевые черты, идентификация которых делает возможным соотношение миниатюры с конкретным жанром. Таким образом, содержательные стилевые черты остаются константными и поэтому стержневыми, а жанровые – переменными и потому факультативными. Этим объясняется возможность перехода одной малой формы в другую. Социальная детерминированность стиля объясняется в терминах синергетики.

Несмотря на постоянную динамику, удивительную гибкость композиционных форм, шпрух любой литературной эпохи узнаваем и однозначно идентифицируется реципиентом как «знак литературной традиции, способствующий процессу эстетической коммуникации» [19: 95] немецкой культуры. Национальны здесь стиль мышления, психология творчества и восприятия.

Предстоит выяснить, какие из перечисленных выше форм выкристаллизовались в процессе эволюции в самостоятельные жанры и имеют свои стилистические поля, а какие функционируют в зонах пересечения смежных стилистических полей в качестве мутантов. Это становится возможным в ходе описания каждой из исторически сменяющих друг друга форм по совокупности характеризующих их стиливых черт.

Степень сцепления компонентов полей при взаимодействии периферий смежных стиливых систем может быть различной. Наша гипотеза заключается в том, что языково- и композиционно-стилистические характеристики отдельных немецких малых форм с доминантой комического/медитативного изменялись в различные эпохи в связи с тем, что их стилистические поля эволюционировали от синкретической стадии развития фольклорных произведений *Schnaderlhüpfel*, *Klapphornvers*, *Priamel*, *Marterl-Inschrift*, *Leberreim* и мн. др. /до конца 16 в./ - через классические каноны строгих композиционно-стилистических форм, однозначно признанных жанрами *Epigramm*, *Aphorismus*, *Fabel*, *Sonett*, *Elegie* /до конца 18 в./ - к современному гибридным малым формам /до конца 20 в./.

Считаем, что системный подход позволяет логично объяснить исторические взаимопереходы между разными малыми формами и их жанровыми модификациями, начиная от пословицы и загадки и заканчивая современной синкретической поэзией (*Neue Sprüche = Neue Epigrammatik*), а также причины жизнеспособности поэтических форм с гибкой композиционно-стилистической структурой (*Spruch als solcher – стихотворное изречение*) и сравнительно недолгого существования в поэзии форм с жесткими структурными канонами (*Priamel*, *Gnome*, *Emblem*).

Разнообразие стилистических полей служит основанием при составлении типологии немецких стихотворных и прозаических произведений малого формата, для различения которых традиционные жанровые классификации недостаточны. Полевая модель интерпретации представляется универсальной, поскольку приложима к любым литературным формам. На основе предложенной типологии можно разработать сравнительные типологии стилей других жанров в разных национальных литературах. Это позволит аргументировано описать синергию художественных стилей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Білецький Ф. М. Проблема новаторства сатири початку ХХ століття та її традиції в радянській літературі: Учб. посібник. (1984). - Дніпропетровськ: ДДУ. - 70 с.
2. Большой немецко-русский словарь: В 2-х т. (1969). / Под рук. О. И. Москальской. - Т. 2. - М.: Сов. Энциклопедия. - 680 с.
3. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. (1984). - Л.: Наука. - 136 с.
4. Ейгер Г. В. (1998). Коммуникативные поля: психолингвистический и дидактический аспект // *Wschod i Zachod Słowianie i Niemcy: Materiały z 1. Międzynarodowej Konferencji Naukowej* Slupsk 10. - 11.09.1998 / Pod redakcją W. Lejczyka. - Slupsk., - S. 262 - 264.
5. Иванова Л. П. Методы лингвистических исследований: Учеб. пособие. (1995). - К.: ИСИО - 88 с.
6. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание. (1991). - М.: МГУ. - 192 с.
7. Кун Т. С. Структура научных революций: Пер. с англ. (1975). - Москва: Прогресс. - 287 с.
8. Куринная С. Д., Пихтовникова Л. С. (1999). О стиле и композиции немецкой притчи // *Вісник Харківськ. ун-ту.* - № 430. - С. 62 - 64.
9. Лосев А. Ф. Проблема художественного стиля. (1994). - К.: Collegium. - 288 с.
10. Лотман Ю. М. Культура и взрыв. (1992). - Москва: Гнозис. - 272 с.
11. Перлина Ю. Г. Композиционно-стилистическая структура эпиграммы как типа текста /на материале немецких эпиграмм 17-20 в.в./: Дисс. ... канд. филол. наук. (1995). - Днепрпетровск. - 251 с.
12. Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки: німецька віршована байка 13 - 20 ст.: монографія. (1999). - Харків: Бізнес Інформ. - 220 с.
13. Потєбня А. А. Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка. (1930). - 3-е изд. - Харьков: Гос. Изд-во Украины. - 130 с.
14. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. (1977). - 2-е изд., доп. - Москва: Наука. - 340 с.
15. Тарасова Е. В. (1997). Проблемы развития языка в терминах синергетики // *Вісник Харківськ. ун-ту.* - № 390. - С. 154 - 159.
16. Тищенко Л. Т. Семантико-синтаксическое поле изъяснительности в современном русском языке: Дисс. ... канд. филол. наук. (1994). - К. - 235 с.
17. Ткаченко А. О. (1992). Поэтика: на спіралі свої? // *Поетика.* - Київ: Наукова думка. - С. 21 - 41.
18. Тюпа В. И. Художественность литературного произведения: Вопросы типологии. (1987). - Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та. - 224 с.
19. Чернец Л. В. Литературные жанры (проблемы типологии и поэтики). (1982). - М.: Изд-во Моск. ун-та. - 192 с.
20. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: англоязыное вопросительное предложение 16 - 20 вв.: Монография. (1998). - Харьков: Константа. - 168 с.
21. Buerschaper M. Das Deutsche Kurzgedicht in der Tradition japanischer Gedichtformen: Geschichtliche und gattungstheoretische Darstellung. (1987). - Göttingen: Graphikum Dr. Mock. - 227 S.
22. Dietze W. (1972). Abriß einer Geschichte

des deutschen Epigramms // ders. Erbe und Gegenwart: Aufsätze zur vergleichenden Literaturwissenschaft. – Berlin u. Weimar. – S. 247 - 391. **23.** Fleischer M. Die Semiotik des Spruches: Kulturelle Dimensionen moderner Sprüche. (1991). – Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer. – 422 S. **24.** Frey D. Bissige Tränen: eine Untersuchung über Elegie und Epigramm seit den Anfängen bis Bertolt Brecht und Peter Huchel. (1995). – Würzburg: Königshausen und Neumann. – 265 S. **25.** Isenring J. Der Einfluß des Decameron auf die Spruchgedichte des Hans Sachs. (1962). – Genève: Imprimerie du „Courier“. – 173 S. **26.** Lott M. Dichtung, Lyrik und Musik: Bemerkungen zum Rhythmus und der Sprache in der Dichtkunst. (1996). – Hamburg: Kovac. – 128 S. **27.** Nöth W. Dynamik semiotischer Systeme: Vom altenglischen Zauberspruch zum illustrierten Werbetext. (1977). – Stuttgart: Metzler. – 204 S. **28.** Reichel J. Der Spruchdichter Hans Rosenplüt: Literatur und Leben im spätmittelalterlichen Nürnberg. (1985). – Stuttgart: Steiner. – 278 S. **29.** Schäfer S. Komik in Kultur und Kontext (1996). – München: Iudicium. – 222 S. **30.** Tervooren H. Sangspruchdichtung. (1995). – Stuttgart: Metzler. – 148 S. **31.** Weisz J. Das deutsche Epigramm des 17. Jahrhunderts. (1979). – Stuttgart: Metzler. – 307 S. **32.** Wörterbuch der Literaturwissenschaft. (1986). / Hg. v. C. Träger. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 714 S.

РАЗЛИЧНЫЕ СПОСОБЫ КЛАССИФИКАЦИИ УСТНОЙ РЕЧИ

Рассказова О.А., Остроушко В.Б.(Харьков)

Современная лингвистика предлагает классифицировать устную речь по множеству признаков, учитывая целевую направленность, время и место речевого высказывания, социальный признак. Поэтому представленное в наших учебниках традиционное выделение таких речевых стилей, как литературный, разговорно-фамильярный, официальный и т.д. по мнению современных лингвистов не является полным.

Отказываясь делать слишком жёсткое противопоставление между устной и письменной речью, между литературным и фамильярным стилем, современные лингвисты и, прежде всего, английский учёный Д. Байбер (3:34) изучили, на основе многочисленных образцов, расхождения определенных лексических и грамматических особенностей устной и письменной речи. Взяв за основу 60 критериев (такие, как глагольные времена и виды, наречия места и времени, вопросительная форма, пассив и т. д.) и проделав ряд исследовательских вычислений, Д. Байбер (3:34) приходит к заключению, что противопоставление форм речи и её стилей не является отношением “всё-ничего”. Математический подсчет показывает, например, что в английском языке герундий встречается в три раза чаще в деловой переписке, чем в частной; что его чаще можно услышать в разговорах с глазу на глаз, чем по телефону, но реже, чем в радиоинтервью. Д. Байбер группирует результаты исследования и выделяет 23 основных жанра, по крайней мере шесть из которых для устной речи:

- беседа с глазу на глаз
- беседа по телефону
- публичные выступления и дебаты
- радио и телепередачи
- неподготовленные выступления
- запланированные выступления.

Каждый жанр включает поджанры. Например, в разделе “неподготовленные выступления” существуют 4 поджанра: защитная речь адвоката, общение за столом, беседы на радио, выступления в парламентской палате. Результаты исследования противоречат иногда тому, что подсказывает интуиция. Так, в устной речи зафиксировано большое количество придаточных предложений, особенно в объяснениях, оправданиях, аргументации.

Говоря о той части языка, которая в большей мере подвержена изменениям при переходе из одного стиля в другой, из одной формы речи в

другую, необходимо отметить её лексический состав. Словарный состав языка - это наиболее подвижная его часть, где происходят постоянные изменения: рождаются новые слова, изменяются значения "старых" слов. В последние десятилетия в развитии французского языка наметилась тенденция, которая находит своё выражение в том, что в своей речи французы из самых различных слоёв общества в повседневном общении, а подчас даже и на официальном уровне, широко прибегают к словам и выражениям разговорного стиля, часто сниженным, ярко эмоционально окрашенным.

Синонимические ряды общеупотребительной лексики довольно велики. Например, насчитывается более 65 синонимов, зарегистрированных словарями для слова *argent*-деньги. Синонимический ряд существительного *femme*-женщина включает 43 единицы и таких примеров немало. Нужно заметить, что в основном эти синонимы ярко эмоционально окрашены. В последнее время во французском языке наблюдается тенденция к стиранию эмоциональной окрашенности некоторых наиболее употребительных слов синонимического ряда и приближение их к "нейтральной" лексике. На это указывает английский исследователь Р. Лодж (6:347), он замечает, что французы, в большей степени чем другие нации, играют с "дублированием" лексики: *"J'ai toujours été frappé par l'existence au sein du lexique français d'une sorte de vocabulaire parallèle- de paires de mots quasi-synonymes (eau / flotte, argent / fric) qui désignent des objets fréquemment évoqués, et dont un des membres de la paire appartient au français correct, l'autre à un français moins formel. Des dichotomies analogues sont beaucoup plus rares en anglais"* В качестве примера можно привести ещё несколько синонимических пар, *bouquin / livre; flic / agent de police ; bouffer / manger; gaffe / maladresse; rigoler / rire*. Процент употребления этих слов в устной речи практически одинаков, причём в повседневной обиходно-бытовой речи так называемые неформальные слова употребляются гораздо чаще, чем их литературные синонимы. Отсюда возникают проблемы, с которыми в последнее время пытается бороться французская школа. Воспитанные на обиходно-бытовой лексике, ученики (прежде всего младших и средних классов) испытывают трудности при переходе от устной речи к письменной. Потому что этот переход не значит графическое изображение того, что сказано. Писать – это значит приступить к лингвистическому анализу, писать – это значит мыслить по-другому. Принципы построения и подхода к устной и письменной речи различны. Письменные высказывания строятся согласно линейной последовательности. По этой модели Ф. де Соссюр (7:179) спроектировал две оси анализа. Ось синтагмы, представленная горизонтальной линией

по ходу чтения, показывает связь элементов, которые следуют друг за другом, как например подлежащее, глагол и дополнение :

L'homme habitait une cabane.

Ось парадигмы, представленная вертикальной линией, соответствует потенциальным возможностям, так лексическая серия для *cabane*, *hutte*, *maison*, *bicoque* и грамматическая серия для *habitait*, *habite*, *habitera*, *habiterait* :

L'homme habitait une cabane
habite une hutte
habitera une maison
habiterait une bicoque
etc.

Элементы одной парадигмы никогда не могут появиться одновременно; это *maison* либо *cabane*, *habitait* или *habite*. Этот анализ хорошо подходит к письменным произведениям, исправленным и откорректированным, представляющим конечный продукт. Но он гораздо менее подходит к устной речи, которая редко представляет собой “отточенный бриллиант”, разве что в случае выдающихся ораторов. Обычно в устной речи говорящий часто возвращается по оси синтагмы. Он может, например, сказать: *habitait une cabane* – жил в хижине, потом вернуться чтобы добавить *habitait, en ce temps-la, une cabane* – жил в то время в хижине. Также в устной речи можно часто встретиться с накоплением элементов парадигмы. Перечисляют *une cabane, une hutte, une maison*, прежде чем выбрать наиболее подходящий элемент парадигмы.

Устная форма речи живёт во времени и исчезает по мере того как она строится, тогда как письменная форма живёт в пространстве в соответствии с тем, что уже написано и будет написано. Вот один из примеров: учитель математики объясняет неуспеваемость учеников неспособностью понять “язык” учебника. “*Les élèves échouent en maths non parce qu'ils sont de mauvais matheux, mais parce qu'ils ne comprennent pas la “langue” utilisée dans les problèmes*”. Чтобы приблизить учащихся к литературной письменной норме во французских учебниках часто предлагают упражнения по подбору синонимов, характерных для письменной формы. Для нас же, изучающих и преподающих французский язык существует скорее обратная проблема. Мы воспитаны на письменных образцах и недостаточно приобщены к разговорной лексике, что затрудняет понимание устной речи, мешает живому общению. Активно владеть разговорной сниженной лексикой иностранцу не обязательно, памятуя предупреждение академика Л.В. Щербы о том, что употреблять “чересчур французские слова и образные выражения, а тем более арготизмы, надо умеючи и к

месту, чтобы не быть смешным”. Но понимать этот слой языка, отдавать себе отчёт в степени сниженности тех или иных лексических единиц, знать условия их реализации в речи специалист обязан.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка (русский перевод). – М.: Изд-во ин. лит-ры, 1955. – 265 с.
2. Морен М.К., Тетеревникова Н.Н. Стилистика современного французского языка. – М.: Изд-во ин. лит-ры, 1960. – С.25-27.
3. Blanche-Benveniste C. Approches de la langue parlée en français. Collection l'essentiel français. – Paris: Ophrys, 1997. – 164 p.
4. Fernandez-Vest M.M.J. Les Particules énonciatives dans la construction des discours. – Paris: Presses Universitaires de France, 1994. – 123 p.
5. Goody J. The interface between the written and the oral. – Cambridge University Press. Traduction, 1994, Entre l'Oralité et l'écriture, par D.Paulme, Paris: Presses Universitaires de France, 1993. – 98 p.
6. Lodge R.A. Grammaire des fautes et français non conventionnels. – Paris: Presses de l'Ecole Normale Supérieure, 1992. – P.341-354.
7. Saussure F. Cours de linguistique générale. – Paris: Larousse, 1949. – P.179.

СПЕЦИФИКА ПРОЯВЛЕНИЯ МЕТАТЕКСТА В НЕМЕЦКИХ НАРОДНЫХ СКАЗКАХ

Сотникова С.И., канд. филол. наук,
Желтухина Т.Ф. (Харьков)

Специфика сказки как фольклорного жанра заключается в устном способе ее передачи и в анонимном авторстве. При традировании ее устным путем первоначальный текст сказки может претерпевать некоторые изменения, однако происходит это в рамках сказочного жанра и не отражается на мотивах и сюжете сказки. Определенные изменения, включаемые разными рассказчиками в текст, отражают их "языковую личность" (4). "Веселая тональность" (15: 31-32), определяемая оптимистической направленностью сказки, позволяет применение в речи рассказчика элементов, способствующих возникновению комизма. При этом элементы комического могут отражать юмористическое отношение транслятора сказки к собственному изложению. Такое отношение повествователя к объекту своей речи обусловлено двойственностью повествовательной структуры сказки (5: 35), которая проявляется в том, что если в зачинах и концовках фигурирует условно-личный повествователь, формально являющийся одним из действующих лиц сказки ("*Und da zog ich ein Paar gläserne Schuhe an, und da stieß ich an einen Stein, da machte es 'klink', da waren sie entzwei*"). (14: 261), то основной массив текста построен по законам безличного повествования. В.А. Успенский, анализируя аналогичный случай в реалистической литературе, приходит к выводу о том, что здесь "имеет место совмещение двух типов рассказчиков" (11: 99). Мы разделяем точку зрения М.И. Стеблин-Каменского, М.Н. Липовецкого о том, что здесь речь идет скорее об игровом отношении повествователя к собственному изложению, который "играет на наших глазах, "переключаясь" с внешней, близкой нам точки зрения, во внутреннюю позицию" (5: 36), "заверяя в правдивости своего повествования, автор как бы надевает маску правдивого рассказчика. Однако он, по-видимому, понимает, что его рассказ – выдумка, и поэтому он обычно не выдерживает роли" (10: 206). Подобная двойственность позиции рассказчика в изложении событий отмечается и другими исследователями, рассматривавшими инициальные и финальные формулы и их роль в изложении сказочного действия (см. 8: 132). Переход от личного к безличному в начале сказочного повествования, а затем опять от безличного к личному в конце служит для замыкания сказочного мира в единое целое, отделения его от реальности (11: 190). Однако элементы игрового отношения к событиям могут

использоваться повествователем не только в инициальных и финальных формулах, но также и во включениях в основном массиве текста, эксплицирующих авторскую позицию, являющихся носителями не только (и не столько) фактуальной, или пропозициональной информации. Они доводят ее до сведения адресата, определенным образом воздействуя на читателя/ слушателя. По своей природе они прагматичны, поскольку отражают взаимодействие между автором/ рассказчиком и адресатом речи. Одной из функций подобных авторских включений является метакоммуникативная, связанная с коммуникацией о коммуникации. Данные образования, объединяя разные фрагменты текста в единое целое, выполняют функцию авторского комментария, образуя метатекст в тексте (2). Такие "метатекстовые" единицы указывают на отношение автора к своей речи, к содержанию сообщения другим участникам речевого общения, содействуя эффективности коммуникации (6), например:

"Der Müller dachte: Der Wolf will einen betrügen, und weigerte sich; aber der Wolf sprach: "Wenn du es nicht tust, so fresse ich dich". Da fürchtete sich der Müller und machte ihm die Pfote weiß. Ja, so sind die Menschen". (14: S.24)

Подобные языковые единицы являются важным средством смысловой актуализации высказывания и свидетельствуют об активности автора по отношению к предмету речи и о его стремлении вовлечь реципиента в процесс коммуникации, заинтересовать его, развлечь, создать комический эффект (9: 15).

Метатекстовые языковые единицы могут эксплицировать положительное отношение автора/ рассказчика к тому или иному персонажу сказки. Однако с привлечением ситуативного контекста подобные высказывания могут декодироваться также как содержащие положительную оценку или ироничное отношение автора. Так, например, при назывании главного героя сказки "Daumerlings Wanderschaft", являющегося положительным персонажем (что следует из текста сказки, где изображается его храбрость, смекалка, изобретательность), автор употребляет языковую единицу "mein", свидетельствующую о положительной оценке персонажа: *"...mein Schneiderlein kroch behende unter den Fingerhut, guckte unten hervor und streckte der Frau Meisterin die Zunge heraus".* (14: S.343)

Аналогично: *«Am andern Morgen machte sich mein dummer Peter früh aus dem Bett, bekam ein tüchtig Butterbrot und zog mit seinen Kühen nach der Weide.»* (12: 47)

(Речь идет в первом случае о смекалистом, находчивом персонаже, во втором - о сильном и храбром герое, описание действий которых не противоречит положительной оценке, данной автором).

Благодаря привлечению широкого контекстного окружения данного высказывания реципиент воспринимает подобную языковую единицу, содержащую положительно направленную лексему, как имеющую прямой смысл, заключающийся в положительной оценке персонажа, его действий и качеств, изображенных в левом контексте (так, несмотря на то, что другие персонажи называют его "dumm", в сказке изображены действия героя, свидетельствующие о его сообразительности и смелости).

Однако употребление этой же единицы может имплицировать и совершенно противоположную авторскую позицию, но она реконструируется с привлечением широкого контекстного окружения данного высказывания. Так, в сказке "Das Erdmännchen" речь идет о злом персонаже-представителе волшебного мира, который доставляет неприятности главным героям сказки- трем братьям, и в конце концов оказывается наказанным младшим из них: *"Hans aber, nicht faul, nahm mein liebes Männchen und drosch es tüchtig durch."* (14: 260). Употребление единиц "mein liebes" является в данном контексте ситуативно неоправданным, поскольку положительная направленность этих лексем не соответствует действительному положению вещей, ибо применены они по отношению к персонажу, действия которого подтверждают его отрицательный статус. Данное замечание с привлечением контекста декодируется как ироническое и воспринимается как "определенный целенаправленный способ выражения авторских интенций" (3: 7). Оценочность, определенная дополнительная информация логического или эмоционального характера, заключенная в подобных авторских включениях, имеет целью активизировать ответное восприятие собственно текста реципиентом, подтверждая положение о диалогическом характере текста (1). Особенно ярко это прослеживается в метатекстовых единицах - предложениях, обращенных к читателю/слушателю с целью прокомментировать описываемые события и вызвать заинтересованность реципиента, выразив возможность его личного участия в сказочном действии: *"Der Müller sagte: 'Bricklebrit', und augenblicklich sprangen die Goldstücke auf das Tuch herab, als käme ein Platzregen, und der Esel hörte nicht eher auf, als bis alle so viel hatten, daß sie nicht mehr tragen konnten. (Ich sehe dir's an, du wärst auch gerne dabei gewesen!)"* (14: 118); *"Wie nun die Königstochter kam, gab Hans ihr einen Hasen in die Schürze. Aber wie sie hundert Schritte weg war, nahm er die Pfeife und pfiff, und der Hase sprang ihr aus der Schürze und - hast du's nicht gesehen? - kehrte wieder zur Herde zurück."* (14: 521).

Подобные авторские включения преследуют цель оживить рассказ, сделать его более привлекательным для читателя/слушателя, развеселить реципиента, ибо они не являются ситуативно необходимыми для изложения, и поэтому приносят элемент неожиданности и непредсказуемости.

Метатекстовые единицы-предложения, обращенные непосредственно к слушателю/читателю, имеют целью активизировать воображение, фантазию реципиента для того, чтобы он сам мог представить ту или иную ситуацию, которая автором не описывается подробно, а только упоминается: *"Es blieb ihm aber nichts übrig, als die leeren Kübel zusammenzupacken, und ohne Milch und ohne Geld wieder zu seiner Grete zurückzukehren. Na, Kinder, was meint ihr wohl, wie die Grete den armen Hans geschimpft hat, als er so wieder nach Hause kam!"* (13: 147).

Автор избегает прямого описания событий, а полагается на воображение реципиента, ибо эта ситуация легко конструируется благодаря привлечению социального опыта читателя/слушателя (конечно же, Грета очень ругала Ганса за его неповоротливость и глупость).

В ряде случаев автором могут употребляться языковые единицы, эксплицирующие якобы его незнание той или иной ситуации, однако действительная интенция автора заключается в привлечении внимания читателя/слушателя, оживление рассказа, активизации творческого воображения реципиента: *"Hähnchen sprach zu Hühnchen: 'Jetzt ist die Zeit, wo die Nüsse reif werden, da wollen wir zusammen auf den Berg gehen und uns einmal recht satt essen, ehe sie das Eichhorn alles wegholt.' - 'Ja,' antwortete das Hühnchen, 'komm, wir wollen uns eine Lust miteinander machen.' Da gingen sie zusammen fort auf den Berg, und weil es ein heller Tag war, blieben sie bis zum Abend. Nun weiß ich nicht, ob sie sich so dick gegessen hatten, oder ob sie übermütig geworden wären, kurz, sie wollten nicht zu Fuß nach Haus gehen, und das Hähnchen mußte einen kleinen Wagen von Nußschalen bauen."* (14: 42-43).

Авторское включение является в данной ситуации неожиданным и непредсказуемым, поскольку традиционный сказочный текст лишен ярко выраженного авторского начала, и выдвижение такого элемента как данные метатекстовые единицы имеет целью привлечь реципиента, удивить, заставить самого заполнить лакуны в тексте или выбрать одно из возможных объяснений действий персонажей (*- ob sie sich so dick gegessen hatten; -ob sie übermütig geworden waren*).

Подобный пример: *"Ob die schneeweißen Gänse, die bei dem Häuschen gehütet wurden, lauter Mädchen waren (es braucht's niemand übelzunehmen), welche die Alte zu sich genommen hatte, und ob sie jetzt ihre menschliche Gestalt wieder erhielten und als Dienerinnen bei der jungen Königin blieben, das weiß ich nicht genau, aber ich vermute es doch."* (14: 562).

Необычность авторского комментария, пытающегося как бы устраниться от изложения и вместе с тем заставляющего реципиента самому доставлять ситуацию, заполнять пробелы под воздействием авторитета автора, который все-таки догадывается о реальном положении вещей (*ich*

vermute es doch), привлекает внимание читателя/слушателя, вызывает комический эффект. Отойдя от традиционно сложившегося сказочного повествования, когда оптимистическая развязка очевидна, автор выбирает “проблемное” изложение, привлекая тем самым реципиента и развлекая его. Сравнив данный отрезок текста с возможным “непроблемным” вариантом изложения (* „Die schneeweißen Gänse, die bei dem Häuschen gehütet wurden, waren lauter Mädchen, welche die Alte zu sich genommen hatte, erhielten jetzt ihre menschliche Gestalt wieder und blieben als Dienerinnen bei der jungen Königin”), можно заметить, что последний лишен юмористической игровой тональности, когда автор как бы играет формой, обретшей свое самостоятельное существование в устной фольклорной традиции.

Текстовые внесения, эксплицирующие позицию автора, его оценку описываемых событий, могут сообщать также и о хорошей осведомленности отправителя речи о ситуации, что позволяет ему выражать уверенность в правильности своего изложения: *“Wo ist aber die Ziege hingekommen, die schuld war, daß der Schneider seine drei Söhne fortjagte? Das will ich dir sagen.”* (14: 118). *“Wer waren all die Hochzeitsleute? Das kann ich dir sagen, wie mir’s ein andere erzählt hat: das waren alle Hasen, und die Krähe war als Pfarrer dabei, die Brautleute zu trauen, und der Fuchs als Küster, und der Altar war unterm Regenbogen.”* (14: 204). Автор формулирует вопрос вместо читателя/слушателя, заранее предугадывая его заинтересованность в развитии событий, и в соответствии с этим строит свое повествование. Таким образом, здесь проявляется принцип ориентированности речи на партнера по коммуникации в отборе языкового материала и в способах его оформления, а также принцип диалогичности речи, поскольку “субъект говорения, создавая текст, вступает во внутренний диалог с предполагаемым реципиентом, моделируя его возможные реакции” (7: 74). Такие авторские включения, как бы опережающие действия получателя речи и свидетельствующие о “всезнании” автора, необычны и неожиданны по своей сути, вызывают у реципиента состояние релаксации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М.: Худ. лит., 1972. – 470 с.
2. Вежбицка А. Метатекст в тексте // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. Лингвистика текста. – М.: Прогресс, 1978. – С. 408–421.
3. Кагановская Е.М. Ирония как средство создания речевой установки в художественном тексте (на материале произведений Марселя Эме). – Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Киев, 1992. – 16 с.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987.
5. Липовецкий М.Н. Поэтика литературной сказки (на материале русской литературы 1920–1980-х годов). – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1992. – 184 с.

6. Малікова О.В. Структурно-семантичні і комунікативно-прагматичні особливості метатекстових одиниць сучасної англійської мови. - Автореф. дис. ... канд. філол. наук. - Київ, 1993. - 24 с. 7. Панченко И.В., Олейник И.В. Художественный текст как коммуникативное единство "автор - читатель" // Види мовленнєвої діяльності: лінгвістичні та дидактичні аспекти: Тези наукової конференції та 3-го українсько-німецького симпозиуму. - Харків, 1995. - С.74-75. 8. Рошияну М. Традиционные формулы сказки. - М.: Наука, 1974. - 216с. 9. Синипольская Т.А. Структурно-семантические и функциональные особенности текстового комментирования в научной фантастике (на материале англоязычных произведений второй половины XX века). - Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Киев, 1991. - 16 с. 10. Стеблин-Каменский М.И. Миф. - М.: Наука, Ленинг. отд-ние, 1976. - 104с. 11. Успенский Б.А. Поэтика композиции. (Структура художественного текста и типология композиционной формы). - М.: Искусство, 1970. - 225с. 12. Deutsche Märchen seit Grimm. Hrsgg. von P. Zaunert. - Jena: Eugen Diederichs Verlag, 1922. - B.1. - 303 S. 13. Deutsche Märchen seit Grimm. Hrsgg. von P. Zaunert. - Jena: Eugen Diederichs Verlag, 1922. - B.2. - 414 S. 14. Grimms Märchen. - Wien, Genf, München, New York: Lechner, 1992. - 640S. 15. Obenauer K.J. Das Märchen. Dichtung und Deutung. - Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1959. - 336 S.

РЕЧЕВЫЕ СРЕДСТВА КОМИЧЕСКОГО У МАРКА ТВЕНА:

приём раскрытия буквального значения фразеологических единиц

Рыжкова В.В. (Харьков)

Имя Марка Твена, выдающегося американского писателя прошлого века, широко известно за пределами Америки. Его популярность как юмориста и сатирика с годами не меркнет. Научный интерес к его личности, его философским и эстетическим взглядам сейчас намного острее, чем в те годы, когда он был в зените своей славы.

Юмор Твена многообразен, его сатира остра и грозна, но стоит за ними социальный гуманизм, любовь к людям труда, внимание к человеческой личности, умение черпать полными пригоршнями из богатейшего источника народной мудрости. В гениальном юморе Твена открываются глубины человеческой души. Серьёзные мысли спрятаны в книгах Марка Твена под блестящим фейерверком парадоксов, гипербол и комических трюков.

Марк Твен уделял много внимания речевым средствам комического и умело пользовался этой формой комического изображения и для создания юмористического настроения, и в качестве орудия сатиры. Арсенал используемых Твеном речевых средств и стилистических приёмов создания комического очень велик. Некоторые из них особенно ярко отражают его индивидуальный вклад в дальнейшее развитие традиционных комических приёмов американского фольклорного и газетного юмора 19 столетия.

В нашей статье мы ограничимся изложением одного из тех речевых средств и приёмов создания комического эффекта, которые наиболее ярко отразили индивидуальный вклад Марка Твена в дальнейшее развитие лучших традиций американского юмора, а именно, приёмом раскрытия буквального значения фразеологических единиц.

Приёмом раскрытия буквального, прямого значения фразеологических единиц Твен пользуется так же широко, как и его предшественники. В одних случаях он делает это, чтобы вызвать у читателя эмоции юмора, в других - чтобы придать большую сатирическую заострённость своему высказыванию.

Соблюдая эту последовательность, мы постараемся подкрепить сказанное примерами.

В книге *Roughing It* встречаем такую фразу:

We have all had the "blues" - the mere skyblues - but mine were indigo, now - because I did not own in Wide West (M Twain (1:272).

Чтобы создать комический эффект, Твен обнажает метафору в выражении *to have blues* при помощи противопоставления слову *blues* (в значении "хандра", "меланхолия") слов *skyblues* и *indigo*, являющихся синонимами к его прямому, а не фигуральному значению.

Подобная техника используется Твеном в том случае, когда он в интересах юмора "оживляет" метафору в выражении *to lift one's nose*, противопоставляя ему свободное сочетание слов *to fetch it down*:

But of course my complacency could hardly get start enough to lift my nose a trifle into the air, before Mr. Bixby would think of something to fetch it down again (M Twain (2:63).

(Но, конечно, едва овладевавшее мною самодовольство успевало вздёрнуть мой нос немного кверху, как м-р Биксби уже придумывал что-нибудь такое, что снова оттягивало его книзу.)

То же можно сказать и об оживлении метафоры в фразеологическом обороте *to lose one's temper* (выйти из себя, потерять душевное равновесие):

It takes me a long time to lose my temper, but once lost I could not find it with a dog (M. Twain (3:240).

(Много нужно, чтобы я потерял душевное равновесие, но уж если оно потеряно, то его и с собакой не сыщешь).

Очень своеобразно оживлена метафора в слове *sink* применительно к слову *heart*. Благодаря контексту смысл выражения *the heart would sink* воспринимается в совершенно ином плане, в плане осязаемо-зрительных образов.

And then Washington's heart would sink again, and a sigh would tell when it touched bottom (M. Twain (4:87).

Слово *mind*, которое потеряло своё самостоятельное лексическое значение в выражениях *to make up one's mind* и *to change one's mind*, будучи воспринято в прямом смысле как "ум", является источником комического в таких примерах:

I must have a prodigious quantity of mind; it takes me as much as a week, sometimes, to make it up (M. Twain (5:59).

...he would come in and say he had changed his mind - which was a glide I figure of speech, because he hadn't any... (M. Twain (6:139).

Противопоставлением словесному стандарту *to get something for a song* (приобрести что-либо очень дешево, почти даром) свободных лексических сочетаний *another song* и *without a song at all* Твен создаёт дополнительные комические эффекты в юмористическом описании образа жизни и нравов жителей Гавайских островов:

You can get a hoarse for a song, a week's hay another song, and you can turn your neighbor's broad front yard without a song at all - you do it at midnight, and stable the beast again before morning (M. Twain (7:196).

Более серьёзные цели преследует Марк Твен в ряде других случаев использования приёма раскрытия буквального значения фразеологического оборота.

Так, чтобы усилить выразительность текста и подчеркнуть прямолинейный характер, какой носила его беседа с английской писательницей Элинор Глин на тему о вопросах морали, Твен придаёт насмешливо-ироническое звучание выражению *to call a spade a spade* за счёт неожиданного противопоставления слову *spade* слова *shovel*:

I talked with her (Elinor Glyn. - Z.N.) with daring frankness, frequently calling a spade a spade instead of coldly symbolizing it as a snow shovel... (M. Twain (8:315).

В повести *The Adventures of Tom Sawyer* (гл. XXXV) этот же приём помогает читателю ярче представить себе, насколько нежелательным и неприятным для Гека Финна был процесс насильственного введения его в общество:

Huck Finn's wealth and the fact that he was now under the Widow Douglas's protection introduced him into society - no, dragged him into it, hurled him into it - and his sufferings were almost more than he could bear (M. Twain (9:202).

Противопоставив лексически связанному значению глагола *introduce* (вводить) в фразеологическом обороте *introduce into society* (вводить в общество) свободные значения глаголов *drag* (тащить) и *hurl* (швырять, бросать), Твен как бы создаёт два новых, необычных выражения: *to drag into society* и *to hurl into society*, что по-английски звучит так же нелепо, как и равноценные этому русские сочетания слов “втащить в общество” или “втолкнуть в общество”.

Сатирически освещая исторические факты, касающиеся раннего завоевания Америки, Твен в целях создания комического эффекта сталкивает в одном контексте прямое и фигуральное значение слова *square* в фразеологическом обороте *to deal in a square way* - поступить прямолинейно, честно:

William Penn achieved the deathless gratitude of the savages by merely dealing in a square way with them-well-kind of square way, any-how-more rectangular than the savage was used to at any rate. He bought the whole state of Pennsylvania from them and paid for it like a man - paid 40 dollars worth of glass beads and a couple of second-hand blankets. Bought the whole state for that. Why, you can't buy its legislature for twice the money now (M. Twain (10:210).

(Уильям Пенн заслужил вечную благодарность дикарей лишь тем, что поступил с ними честно, вернее, относительно честно, во всяком случае более справедливо, чем было принято. Он купил у них штат Пенсильванию и расплатился, как подобает мужчине, - набором стеклянных бус на 40 долларов и парой подержанных одеял. И купил за это целый штат. Чего же лучше? Теперь не купишь его законодательный орган и за вдвое большую сумму).

Противопоставляя прямому значению слова *square* (квадратный) его синоним *rectangular* (прямоугольный), Твен заостряет внимание читателя на смысле выражения *in a square way* с тем, чтобы в следующей фразе, представляющей собой комический срыв, обнажить подлинный, издевательски - лицемерный характер этой "честности" завоевателей.

В целях создания комического эффекта Твен нередко обнажает метафору в какой-либо фразеологической единице посредством изменения тех или иных её компонентов.

Например, говоря о неудаче, постигшей Селлерса при попытке заработать большие деньги разведением мулов, Твен комически видоизменяет выражение *to kill the goose that lays the golden eggs* (зарезать гусыню, несущую золотые яйца), заменив в нём слово *goose* (гусыня) словом *mule* (мул): *...and that calamity killed the mule that laid the golden eggs...* (М. Twain (11:67)).

Подобным образом Твен нарушает стандарт в целом ряде других фразеологизмов. Например:

I wish I could see that communication that broke the camel's back.

(*Cp. It is the last straw that breaks the camel's back*);

...that particular statement needs to be taken with a few tons of salt.

(*Cp. to take with a grain of salt*);

When angry, count four; when very angry, swear.

(*Cp. When angry, count a hundred*);

Necessity is the mother of "taking chances".

(*Cp. Necessity is the mother of invention*).

В тех случаях, когда комическое видоизменение фразеологической единицы обуславливается изменением всех или почти всех её компонентов, между новым вариантом и оригинальным сохраняется лишь структурное сходство.

Вот яркий пример. В рассказе *A Curious Dream* один из его "героев" - человеческий скелет - в беседе с автором употребляет оборот *to keep skull and bones together*. Это своего рода юмористический слепок, или "маска" с выражения *to keep body and soul together*. Несомненно, что в указанной ситуации новое выражение по смыслу уместнее, так как у скелета нет ни тела, ни "души":

While our descendants are living sumptuously on our money, right around us in the city, we have to fight hard to keep skull and bones together (M. Twain (12:232).

Комический эффект, вызываемый оборотом *to keep skull and bones together*, основан на мысленном противопоставлении его существующему *to keep body and skull together* и на обнажении метафоры в последнем.

Блестящим образцом использования комической "маски" в интересах сатиры является афоризм Пустоголового Вильсона *First catch your Boer, then kick him*, в конструктивном отношении уподобленный народной поговорке *First catch your hare, then cook him* (M. Twain (13:338).

Этот афоризм написан Твенем по поводу ряда военных поражений, которые понесла Англия во время англо-бурской войны 1899-1902 гг. Он обладает важнейшими достоинствами народной поговорки - глубиной содержания и совершенством формы - и ярко выражает основную мысль автора: его полную солидарность с национально-освободительной борьбой буров против английских колонизаторов.

В переводе на русский язык английская народная поговорка *First catch your hare, then cook him* звучала бы так: "Сначала поймай зайца, а тогда жарь его" (русские эквиваленты: "цыплят по осени считают", "не убив медведя, шкуры не продавай"). Созданный по этому образцу комический афоризм Твена имеет совершенно новый, политический смысл: "Сначала поймай бура, а тогда лягай его".

Проиллюстрировав на примерах использование Твенем хотя бы одного из многих примеров создания комического эффекта, мы хотели показать, что Твен не только воспользовался тем, что создал до него фольклорный и газетный юмор Америки в области языково-стилистических приемов создания комического, но и значительно расширил сферу применения этих приемов.

Изложенным в данной статье фактическим материалом мы сделали попытку наглядно показать, насколько велик удельный вес речевых средств создания комического в творчестве Марка Твена и как умело он пользовался этой формой комического изображения для создания юмористического настроения.

Языково-стилистические средства у Твена могут также служить яркой иллюстрацией тому, что юмор и сатира тесно переплетаются в его творчестве и имеют так много промежуточных переходных ступеней, что попытка представить Твена только как юмориста, равно как и тенденция видеть в нем лишь сатирика, страдают одинаковой мерой необъективности. И это чрезвычайно сближает его с такими великими мастерами комического как Гоголь, Диккенс, Свифт, Мольер и Сервантес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаков В. Странствующий рыцарь в стране фантазии // В мире книг. - 1985. - №11. - С.69. 2. Новицкая З.В. К вопросу о стилистических функциях речевых средств комического у Марка Твена // Ученые записки кафедры иностранных языков Укр. Акад.с.-х. наук. - т.1. - С.23.3. Ромм А.С. Марк Твен. - М.: Наука, 1977. - С.101.4. Сергеев С. Против смеха ничего не устоит // Библиотекарь. - 1985. - №11. - С.52.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Twain M. Roughing A. - N.Y., 1913, vol. 1, p.272. 2. Twain M. Life on the Mississippi. - N. Y., 1917, p.63. 3. M. Twain's Notebook - N. Y., 1935, p.240. 4. Twain M. The Jilded Age. - N. Y., 1915, vol. 1, p.85. 5. Twain M. The Innocents abroad - Leipzig, 1979, p.59. 6. M. Twain's Speeches - N. Y., 1923, p.139. 7. Twain M. Roughing it - N. Y., 1919, p.315. 9. M. Twain in Eruption - N. Y., 1920, p.202. 10. M. Twain's Notebook - N. Y., 1935, p.210. 11. Twain M. The Jilded age - N. Y., 1915, vol. 1, p.67. 12. Twain M. Scetches New and Old - N. Y., 1917, p.232. 13. Twain M. Following the Equator - N. Y., 1925, vol. II, p. 338.

МІЖМОВНІ ЗІСТАВЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

ПЕРЕВОД КАК КРИВОЕ ЗЕРКАЛО ДУХА И КУЛЬТУРЫ НАРОДА

Говердовский В.И., докт. филол. наук (Харьков)

Причинна

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в сінім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

Die Behexte

Der Dnepr stont und brullt, der breite,
Zornbebend heult der wilde Wind,
Beugt tief hinab die hohe Weide,
Wirft Wellen, die wie Berge sind.
Still kommt der bleiche Mond gezogen,
Lugt zaghaft hinter Wolken vor –
Gleich einem Kahn auf blauen Wogen,
Versinkt er bald, taucht bald empor.
Noch krächte nicht der Hahn. Noch schweigen
Die Dörfer rings du hörst kein Wort,
Nur Eulen rufen in der Zweigen,
Ein Eschenast knarrt hier und dort.

Перевод уже заголовка баллады Т.Шевченко вызывает два вопроса. Первый – логико-лингвистический: о соотношении сигнификатов двух этих слов, второй – историко-лингвистический: об их культурно-историческом содержании. Содержание понятия *причинна* – это *помешанная, не вполне нормальная, тронутая, поврежденная в уме*. Сигнификант же немецкого *Behexte* – *заколдованная* (по-украински – *заворожена*). Как видим, эти два слова понятийно совсем не совпадают. Почему же заголовок переведен другим словом? Ответ на этот вопрос находим в примечаниях к балладе: «Причинна – жинка, яка втратила психичну рівновагу внаслідок того, що їй, за давніми народними уявленнями, щось пороблено, у даному разі – ворожкою».

С современным понятием *причинна* немецкое не совпадает. Т.Шевченко использовал старое значение этого слова. Переводчик же использовал современное слово и его понимание немецкоязычным читателем не может быть адекватным без знания культурно-исторического контекста украинской истории. Проблема состоит, собственно, в том, что представления, связанные с одним словом в двух языках, не могут быть одинаковы у двух народов, потому что связаны с различными историями и культурами.

Культурологическое и эмоциональное отношение читателя к слову находится в рамках понятия народной психологии и с этой точки зрения является субъективным, если понимать под субъектом народ. «Реве та стогне Дніпр широкий ...» Первая двенадцатистроочная строфа баллады в современной украинской культурной жизни приобрело уже после Шевченко возвышенный, патетический (и всенародный) характер. По этим признакам строфа стала, чуть ли не украинским гимном (во всяком случае, поют ее чаще, чем гимн). У немецкоязычного читателя эта строка патриотических эмоций, конечно, не вызывает.

Эмоции и субъективные (хотя и народные) представления не могут быть адекватно переданы другим языком и в этом состоит первопричина кривозеркалья перевода: оно лежит глубоко в психологии, истории и культуре народа. “*Ще треті півні не співали*” в немецком варианте передан: „*Noch krähte nicht der Hahn*“. В славянской фольклористике третий крик петуха имеет символическое значение совершения некоего рокового события (первые два крика – предупреждение и служат фигурой нагнетания психологического напряжения, потому что после первого и второго крика ещё можно предотвратить приближающийся рок). Как видим, в переводе этот культурный background отсутствует и отсутствует он потому, что в другой культуре его просто не существует, в немецком менталитете это «культурологическая лакуна».

Слова есть отражение истории и культуры народа – эта аксиома утвердилась в науке ещё со времени В.Гумбольдта; в отечественном языкознании её особенно поддерживал и развивал далее А.Потебня; в наше время она вылилась в особую ветвь исследований, называемую лингвострановедческой теорией слова. В любом языке находится особый пласт лексики, которая непосредственно отражает культурную историю народа. В первую очередь это паремии и лексика фольклора. Большая часть этого корпуса лексики непереводаема на другой язык в силу отсутствия в нем идентичных реалий и исторических фактов. Проблема перевода этого пласта лексики – отдельная тема. Одни переводчики используют транслитерирование, другие склоняются к поиску сходных реалий в другом языке, третьи предпочитают комментарии. Конечно, нужно использовать все приемы комплексно и в зависимости от конкретного слова. Так, украинские *козак* и *Кобзарь* естественно транслитерируются и комментируются, равно как немецкие *Kürfürst* и *Minnesang* таким же способом передаются на другой язык. Без комментария, однако, культурно-исторические коннотации подобных слов для рядового читателя исчезают, потому что за ними стоит не одна сотня столетий культурного развития народа, без знания чего слово теряет свою эстетическую и познавательную ценность. Как подтверждение этой мысли приведём ещё один пассаж баллады.

Може вийшла русалонька	Ist vielleicht ein Nixenkindchen
Матері шукати	Mutter suchen gegangen
А, може, жде козаченька	Oder will den Schatz ein Stündchen
Щоб залоскотати	Den Kosaken, <i>umfassen</i> ?

Українське *лоскотати* – це *щекотать*. Резко бросается в глаза его полное понятийное отличие от немецкого *umfassen* – *обнимать*. Но расхождение происходит не только по сигнификации. Второе, но первое по важности, расхождение культурологическое. В украинском слове кроется глубокое историко-культурное созначение: по славянским народным поверьям, русалки щекочут «до икоты», до обморочного состояния и даже до смерти. Эти поверья, видимо, отсутствуют в германской мифологии (или в сознании переводчика), что, как видим, ведет к искажению содержания, потому что отсутствует культурологический фон, на котором основано это содержание.

Но и перевод *лоскотати* семантическим аналогом *kitzeln* не поможет перенесению в немецкий текст украинских культурологических коннотаций. Полная сигнификативная и денотативная тождественность слова в двух языках не может быть критерием оценки адекватности перевода. Это касается не только слов и выражений из фольклора. Сигнификативно идентичные слова и словосочетания в двух языках заключают в себе как раз наиболее скрытые коннотации. Мы называем их «коннотативными недругами переводчика». Так *ясень* и *Esche* совершенно идентичны и в украинской, и в западноевропейской природе. Но *ясень* для украинцев – один из признаков родины (как, например, для канадцев клён, для русских берёза, для узбеков чинара и т.д.) *ясень* воспевается в песнях («Ясени, ясени, ви приходите в сні, кучеряві мої ясени»). Для немцев эти признаки в слове *Esche* отсутствуют, для них они воплощаются в бузине.

Таким образом, ни замена, ни дословный перевод культурологических слов не приносит культурно-исторических коннотаций в язык перевода. *Kapі очі, біле личко* – эти обыкновенные на первый взгляд сочетания необыкновенны тем, что несут в себе культурологические созначения, связанные с их использованием в украинском песенном фольклоре. *Біле личко* передано словом *Antlitz*, которое хотя и несет возвышенные обертоны, но не культурологические. Невозможность передачи этих дополнительных значений в принципе невозможна. *Kapі очі* превратились в *schwarze Augen* (черные глаза), но и дословный их перевод – *braune Augen* ничего бы не дал.

В славянской культуре расплести косу девице – это особый ритуал перед замужеством. Коса – это признак девственности, а две косы – это уже замужняя женщина. Этот культурный компонент в выражении *розплітати довгу косу* естественно отсутствует в дословном переводе *den*

langen Zopf lösen. Здесь для немецкого читателя необходим был бы комментарий, как это сделано для слова *китайка* (шелковый красный платок, которым закрывали лицо погибшего воина), потому что перевод *rotes Tüchlein* не передает культурные созначения.

Фольклор данного народа, как явствует из этимологии этого слова, связан с народом как носителем *своей* культуры и истории и уже по определению противопоставляется является фольклору другого народа, в силу этого не может быть в принципе передан средствами языка другого народа. Единственный способ проникнуть в духовный мир другого народа – это владеть его языком и через него освоить его культуру. В переводе фольклорных слов и выражений переводчики нередко пользуются фольклорными эквивалентами своей культуры. Это лишает перевод самого главного – национального колорита: укр. «Ух! Ух! Солом'яний дух, дух!» – нем.: «Hu! Hu! Wassermann, du,du!»

Помимо историко-культурных созначений слов, не передаваемых другим языком, имеется ещё один – сугубо языковой – фактор неадекватности оригинала и перевода. Это частичное или полное расхождение в двух языках слов, выражающих одно понятие. Если расхождение в переводе по причине историко-культурных отличий объективно, то искажение по языковым причинам скорее субъективно, оно во многом определяется переводчиком. Так, двойная денотативная подмена произошла во фразе: *Сичі в гаю перекликались / Nur Eulen rufen in den Zweigen*. Во-первых, слово *гай*, которое несет также поэтическую окраску, передано нейтральным и денотативно отличным *Zweigen* (ветви). Далее: *Щось біле блукає / Etwas Weißes ... huscht*. *Блукати* – это *блуждать, бродить; плутать в поисках дороги*, в то время как *huschen* – *прошмыгнуть, промелькнуть, пробежать, скользнуть*. Денотативное расхождение возникает также, когда шевченковское *Орел вийняв карі очі / На чужому полі* передано *Seine Augen frißt der Geier / Auf fremdem Acker*. *Geier* – это не орёл, а коршун, и в этом случае он более уместен, потому что обитает в равнинной местности, а козак лежит как раз «на чужому полі». В то же время передача *поле* как *Acker* денотативно не верна, так как *Acker* – это *пашня, вспаханное поле*, тогда как украинское *поле* может означать просто равнину, степь (ср. *поле битвы, бранное поле*).

Наконец, расхождение оригинала и перевода происходит ещё по одной причине – коннотативной неадекватности лексики в двух языках. Так, коннотативное «улучшение» оригинала происходит при замене *torik* (в прошлом году) на *im Lenz* (весной). *Lenz*, в отличие от нейтрального *Frühling*, имеет мелиоративную коннотацию, употребляется в поэтической речи. Ни украинского, ни русского аналога слову *Lenz* не существует.

В то же время эти два слова разнятся по другому виду коннотации: *torik* просторечно, а *Lenz*, наоборот, возвышено. Во фразах *Serдитий вітер зави́ва* / *Zornbeband heut der wilde Wind* немецкая отличается коннотацией усиления (*zornbeband* — *дрожжащий гневом, яростью*). Коннотацией архаистичности отличается слово *Kahn* от слова *човен*. В русском языке слово *чёлн*, как и немецкое, архаистично, в то время как в украинском оно нейтрально.

ON IMMEDIACY PATTERNS VARIATION IN DIFFERENT LINGUOCULTURAL COMMUNITIES

Maslova N.I., Kostygina G.Y. (Kharkiv)

Nowadays one of the features of interdisciplinarity in research is betrayed when sociolinguistic research on cross-cultural aspects of interpersonal communication overlaps with communication strategies research. More attention is paid to the understanding shared between interlocutors either from a single culture or from different ones rather than the speaker's independent competence. The researchers break new ground by highlighting interpersonal rather than transactional negotiation. (1;4) They study conversational actions and sequences through which participants contribute to the atmosphere of solidarity, support and mutual understanding. In this regard, comes to the fore the research into immediacy as a powerful communicative tool which opens the lines for effective communication in academic, business and other sociocultural settings. Immediacy may be defined as «the degree of perceived physical or psychological closeness between people: people are drawn toward persons and things they like, evaluate highly, and prefer; they avoid or move away from things they dislike, evaluate negatively, or do not prefer». (12) Correspondently, people use approach or avoidance behaviours. They communicate their feelings most of the time by nonverbal behaviours implying the degree of psychological closeness. Thus, nonverbal behaviours that denote immediacy are those that improve and encourage interpersonal encounters and open the lines for effective inter- and intracultural communication. Scholars suggest that some common immediacy behaviours include smiling, touching on the hand, arm, or shoulder, moving close to another, making eye contact, facing another, using warm vocalics and leaning toward someone. (5;12) The appropriacy and adequacy of communicative techniques - both verbal and nonverbal - may have a crucial influence upon the trajectory of each particular talk in intra-/intercultural contact.

Therefore, further research into immediacy behaviours in the areas where it produces the major effect upon the process of communication - classroom interaction, interaction in the workplace - is timely, as it helps to eliminate the possibility of misunderstanding. Clusters of nonverbal behaviour such as smiling, open body positions, eye contact, showing care and interest in the class have proved to contribute to the image of an efficient, self-confident teacher. Similarly, the immediate supervisor is perceived by his employee as more accepting, responsive and sensitive. The advantages of immediacy in the

above settings prevail over disadvantages. It helps to reduce the formality and subordination.

Feelings of non-immediacy, insecurity, fear of criticism or a hostile reaction play a large part in creating a negative group atmosphere. Students in such group usually become introverted, taciturn, unwilling to collaborate and be an active participant. To counteract this, it is important to establish a climate of immediacy, solidarity and support among the members of the group, so that they can feel confident enough to say and do things in front of others. This is particularly important in the foreign language classroom as it is very easy to feel stupid when struggling to speak a foreign language. Clearly, the teacher's immediate behaviour is vital in ELT contexts.

This article discusses specific behaviours that express varying degrees of immediacy in the Ukrainian, American, British and French linguocultural communities, helping to understand the notion and its relationship to interpersonal communication.

Researchers distinguish verbal and nonverbal immediacy. VERBAL MESSAGES that stimulate the feelings of closeness, solidarity and support can be called immediate. Verbal immediacy stock is constituted by "union" or "collective" pronouns, back channelling cues and the vocalisation of understandings or "response", address in the form of contracted names, names with diminutive suffixes, pet names, the use of some forms of slang and colloquial expressions. Increased immediacy is produced by verbally immediate messages that show openness to the other, friendship for the other, or empathy with the other. (4;9;13)

Our study has revealed that such simple things as the use of pronouns "we" or "us" in English, "nous", "tu", in French and "ми" or "нас", "ти" in Ukrainian rather than "you" or "you and I", "vous", "toi et moi", and "ви", "ви зі мною" can increase the feeling of immediacy.

For example: "Ми ж не воїни Пілатові, а ми-діти нашої неньки, і не встергли її" (Данило Мордовець).

"Hello!" I roared, advancing toward her. Why don't we go down into the garden and have a walk together?" (F.Scott Fitzgerald)

"Tu croyais pouvoir m'échapper? dit-elle en riant. Elle fit un pas dans ma direction. (Pierre Rey)

One of the most important ways of increasing immediacy in a relationship is sending verbal messages that encourage the other person to communicate in the form of Back Channelling and the Vocalisation of Understandings. Back channelling is the influence that a listener in conversation can have on talk. (2;3) It may also be called minimal feedback. It gives the speaker an indication that the hearer (or hearers) is/are still listening. According to M. Coates, it is

intended to keep up the communication flow by confirming or reacting to a precedent statement and can be regarded as a positive interruption and an encouragement for turn maintenance. In English, these responses include such items as the acknowledgements, which typical exponents are "yeah", "uhuh", "mmm", "hmm" with falling tone and low key; brief agreements or accept, which exponents are "yes", "yeah", "uh huh", "okay", "yeah I know", newsmarking items such as "oh", "really", "right", "oh I see", continuers, endorsements, examples of which are "yeah that's a point", "you're quite right", such comments as "I see what you mean", "Tell me more", "That's a good idea", "Let's talk more about this"; evaluative or assessment items such as "Wow", "How terrible"; and questions directed at clarification. According to R. Gardner and R. White, these follow-ups and support moves may be inserted almost anywhere in the ongoing speech. (6;15) Sometimes, keywords used by the conversation partner are repeated as back-channelling.

The typical exponents of the response items discovered in Ukrainian are: "авжеж", "так", "отож", "авжеж-таки так", "та ось", "а як же ж", "бач", "та вже ж, коли ти", "отакої", "ото", "ну", "ох", "так-таки", "так, так", "от ще!", "у!"; and such comments as "оце добре", "що ж було далі", "це разд" and others.

The following examples of the minimal feedback in French may be cited: "bah oui", "bah", "ben", "oui", "ah", "c'est vrai", "c'est ca", "mais, bien sur", "c'est bien interessant (ce que vous dites)", "c'est un truc interessant", "mais dis donc!", "mais tu parles!", "tiens", "tenez", "allez", "ecoutes", "voyons". It was observed that such verbal messages are often uttered simultaneously with part of ongoing talk, they are mostly uttered fairly low, often with characteristic intonation and may be accompanied by body motion. Another important characteristics of these back-channelling cues is that they are replaceable by body language.

One more issue contributing to increases in perceived immediacy between interactants is the use of Informal Address or addressing an individual by the name one prefers and not by another name such as "Hey you!" Alongside with actual names of people there exist such widespread addresses on the everyday conversational level of interpersonal communication as: "Bud", "Buddy", "Old sport", "Old man", "Sister or "Sis", "Brother or "Bro", "My dear" and other in the USA; "mon ami(e)", "mon petit", "ma petite", "ma petite femme", "mon vieux", "ma vieille", "messieurs-dames" in French and "мій друже", "чоловіче", "голубе", "дівонько", "хлопче", "брате", "сину", "дитино моя", sometimes "куме", "голубко", "рибко", patterns like "серце-бабусю", "дівонько-голубонько" and many other diminutives or pet names with diminutive suffixes increasing to a very large degree the feeling of perceived immediacy between interlocutors.

Е.г. "От привів бог знов побачить тебе, мій друже." Той зупинився і, здавалось, очам віри не йняв. - Пане Гнате! Се ти? - Та я ж, мій голубе." (Іван Чендей) "Want to go with me, old sport? Just near the shore along the Sound." "What time? "Any time that suits you best." (F.Scott Fitzgerald)

"А хіба ж ви його, бабусенько, знаєте? - озвалась до старенької бабусі одна дівчинка- Як же мені його, дівчинонько, не знать? - похитала та головою. (Данило Мордовець)

"You don't know what you mean, sister," I said. "Oh, Jack," she said, and reached out and took my hand and hung on to it, "may be I don't." (Robert Penn Warren) "Ох! Матінко! Се ж мертва голова озвалась? - Ой, як страшно, сестрички! - Та вона ж, дівоньки. - Се воно од бога? - Так, так, тітонько." (Наталя Околітенко)

"Hello, Wilson, old man," said Tom, slapping him jovially on the shoulder. "How's business?" (F. Scott Fitzgerald) "Il contournait la table, vint derriere moi et posa sa main sur mon cpaule: - Eh, bien, grande nouvelle, Greg, me chuchota-t-il a l'oreille, vous avez gagne. Ben Sheridan vient a Paris." (Pierre Rey)

Our study of immediacy behaviours supports the view that a most direct way to communicate feelings of immediacy is through verbal messages. However, there are many nonverbal behaviours that can accomplish the same outcome. Although immediacy is communicated both verbally and nonverbally, the nonverbal component is far more important in most cases. This is because the nonverbal component may exist independently of any verbal message.

There exists a number of categories of NONVERBAL BEHAVIOUR that can be used to increase or decrease immediacy and thus significantly influence all interpersonal encounters. It is important to keep in mind that immediate messages generated by each category do not exist in isolation but in the company of messages from other categories, contexts and people, functioning as message receivers. The categories are Physical Appearance, Gestures and Body Movements or Kinesics, Facial Expression and Eye Behaviour (Oculemics), Vocalics, Proxemics, Haptics, Chromatics and others. Due to space limitations only such patterns of nonverbal behaviour as gestures, body movements and posture will be discussed here comparatively.

It has been determined that a person's gestures and body movements convey considerable information as to nonverbal immediacy. Researchers stress that kinesics has great impact on interpersonal relations as the speaker's thought is communicated through utterance-gesture formation. Some gestures can themselves act as a linguistic sign and are usually culturally determined. Nowadays, there is a great number of gesture classifications oriented towards various aspects of nonverbal communication. Some of them are relevant for immediacy. (13)

Charles S. Nerel and Steven G. McCafferty single out such gesture types as «emblems», «iconics», «metaphorics», «beats», «deictics», «illustrators», «adaptors» and the body movements called “affect behaviours”.

I. Emblems may be defined as gestures that possess a direct verbal translation that conveys a specific message that is understood by most people in the culture. It is important to point out, however, that some of these forms are not always used simply to express a lexical item, for example, use of the “I don’t know” gesture in America (arms spread outwards from the body, palms up) can express uncertainty as well. In this instance the meaning of the gesture may be elicited from the content of what the speaker is saying. In Ukrainian culture this gesture may also be interpreted in two ways, however, both meanings slightly differ from those in North America. Thus, arms spread outwards from the body, palms up may mean either “I don’t have it” or “Nothing can be done”. While the “I don’t know” gesture is more likely to be expressed by a shoulder shrug. Yet, there exists a number of emblems used to convey immediacy generally understood by all. For example, the “OK” sign is used in different cultures; waving the hand in greeting, nodding the head to acknowledge another, slapping someone on the back for a job well done (in Ukraine sometimes patting on the head or neck as an equivalent is also used) are international emblems conveying liking, friendship, and immediacy as well as smiling.

e.g. “I thought you knew, old sport. I’m afraid I’m not a very good host.” He smiled understandingly - more than understandingly. It was one of those care smiles with a quality of eternal reassurance in it...It...concentrated on you with an irresistible prejudice in your favour (F.Scott Fitzgerald)

“То дякуючи Петру Степановичу, - мовила Настя, посміхаючись, - Який він добрий вчитель, яка людина! До кожного серця має золоті ключі.” (Іван Чендей) “Га! Та се довгокоса мавочка, - ласкаво, із посмішкою, промовив Палій, гладячи Онисю по голівці, - чисто русалка!” (Данило Мордовець)

“En voyant Daniel, elle se leva d’un mouvement onduleux et s’avanca, le sourire aux levres, les mains tendues. Devant cette figure de tendresse, de simplicité, de joie, Jean-Marc se crut victime d’une erreur d’aiguillage.” (Henri Troyat “Les Eugletiere”)

However such immediate emblem as “signing peace” and nonimmediate “zip it”, “shame on you” are more characteristic only of North American culture. Among Ukrainian nonimmediate emblems such an offensive gesture as “there is something wrong with your head” may be given as an example.

II. Iconics

Another type of gestures contributing to the immediate atmosphere of interpersonal communication is iconics. These are concrete gestures that

simulate or portray movement or objects such as the upward motion of the upper half of the body in conjunction with the sentence: "Він аж підскочив від радощів, коли побачив Грегуара" (Володимир Винниченко).

III. Metaphorics

Like iconic gestures the metaphoric variety is also of a "pictorial nature" but in this case the image presents an abstract idea. Gestures of this kind are very important for establishing immediacy relations in classroom interactions. Metaphoric gestures like: "listen", "repeat in chorus", "repeat individually", "get into pairs", "stop", "contract words", "join sentences", "give a complete sentence", "say from the beginning", "invert the subject and the predicate", "put inverted commas", "past tense", "future tense", "ask a question", "good", "wrong answer", "come here", "articulate better", "an interesting idea" or "well done" can help the teacher to support a firm nonverbal contact with his or her students. Besides, with this form of gesture space can be utilized to show contrast. For example, when comparing two contrasting ideas, the speaker will divide the immediate space in front of him or her, designating the left side for one idea and the right side for the other.

Unlike iconics, metaphoric gestures involving the body, as a whole or large parts of it are rare.

IV. Beats

Beats may also be used in immediacy nonverbal behaviour. By the definition of McCafferty beat is the gesture that accompanies a word or phrase and indexes it as being significant for its semantic or discourse-pragmatic content. Like metaphoric gestures, beats represent abstract elements and help to attract attention of one of the interlocutors towards some important issue. McCafferty explains the function of beats by comparing them to highlighting words in a written text. (13)

Physically, beats characteristically involve sharp up-and-down movements of a finger and/or hand, or sometimes even the stamping of a foot.

V. Deictics

Deictics or abstract pointing can be used by participants of the conversation for different purposes. One of them, relevant to immediacy behaviours is using deictics to signal shared knowledge between a speaker and interlocutor, for example to refer to the ideas both participants are acquainted with or to their common experience.

VI. Illustrators

Illustrators belong to another category of gestures communicating immediacy. As well as the above four types these gestures are linked to spoken language and help to illustrate it. They present the elements of thought that are not put into linguistic form and convey other meaning than verbal message

alone. When people are very excited and pleased about something, they use more illustrators to help them in sharing their pleasure with others. Similarly, if they are angry or displeased about something, they use illustrators to convey that meaning. These tendencies are characteristic of representatives of different cultures. N. Cohen found that illustrators were used more often in face-to-face interaction. This is because in face-to-face communication, the senders often use illustrators to make the meaning clearer. In non-face-to-face interaction people need other forms of nonverbal behaviour to clarify the speech. Lastly, people often use illustrators in face-to-face interaction even if they suspect that the interlocutor knows what they mean (7,8,11).

e.g. "I told that boy about the ice". Myrtle raised her eyebrows in despair at the shiftlessness of the lower orders. "These people! You have to keep after them all the time". She looked at me and laughed pointlessly. Then she flounced over to the dog, kissed it with ecstasy and swept into the kitchen, implying that a dozen chefs awaited her orders there." (F.Scott Fitzgerald).

"You look at him sometimes when he thinks nobody's looking at him. I'll bet he killed a man". She narrowed her eyes and shivered (Robert Penn Warren)

"Знаю, знаю, брате Семене, - тяжко зітхнув Пиликопа, - як мої старі очі не осліпли, дивлячись на те, у віщо обернулась країна... - так, так, брате Гнате, - похитав головою Палій. - Ся країна стала руїна." (Данило Мордовець) "Що з тобою, дівочко - голубко? - ще з більшою ласкою спитав Палій? тихенько взяв дівча за підборіддя. - Що з тобою, перепеличко?" (Данило Мордовець).

"Francoise raccrocha et se tourna vers son pere et Carole. Elle soupira." (Henri Troyat) Thus, illustrators stimulate feelings of pleasure and empathy. However, illustrators denoting feelings of anger and boredom are unlikely to decrease immediacy.

VII. Regulators

The category of gestures helping to control the flow of communication in interpersonal interaction is called regulators. These gestures and movements, along with eye and vocal cues, maintain and regulate the back and forth interaction between speakers and listeners during spoken dialogue. Regulators are not as intentional as emblems and illustrators. They are learned gradually and are an integral part of the socialization process. Usually, they are learned to such a degree that they become ingrained habits of which the interactants are rarely conscious. (2;5;10)

Positive head nods, eye contact, silence, a relaxed posture, some positive vocalic behaviour and touch are the examples of regulators increasing immediacy in conversation.

e.g. "Yes, but listen," said Myrtle Wilson, nodding her head up and down, "at least you didn't marry him" (F.Scott Fitzgerald)

"It's more that he was a German spy during the war." One of the men nodded in confirmation" (Stanley Ellin)

"Було, привітно гляне на неї, потім покладе руку на плече і каже: - Фізику вивчиш! Не втече!" (Іван Чендей)

"Morgane me tapota le bras et fit un signe de sa tete: - Allez-y. Je vous rejoins." (Pierre Rey)

"- Добре! - сказав він, коли робота була зроблена, глядячи хлопця по голівці. - Добре, дуже добре" (Іван Франко)

The above gestures encourage the other person to continue speaking and simultaneously convey the message that one is interested in what the other is saying.

VIII. Adaptors

Such body movements as picking one's nose, playing with one's hair, tapping a pencil on a desk, fiddling with one's clothing, and so on are called adaptors. These are usually unintentional behaviours caused by feelings of anxiety or by some negative feelings about a person or a situation. These movements are usually characteristic of people who are generally anxious and have a fear of communicating with others.

Adaptors do not increase immediacy, they decrease it. They only convey anxiety.

IX. Affect behaviours

Movements reflecting the intensity or strength with which people feel an emotion are considered to be affect behaviours. They may be displayed by any part of the body and convey the emotional state of the speaker: happiness, sadness, interest, tension or relaxation. These cues involve primarily facial expressions but also include a person's posture, the way he or she walks, limb movements, and other behaviour that provides information about the person's emotional state or mood. (6)

e.g. "Здавалось, божественне натхнення зійшло на мене, як прочитав я словеса пророчи, - сказав Палій, стискаючи Паликопі руку." (Данило Мордовець)

"She held my hand impersonally, as a promise that she'd take care of me in a minute" (F.Scott Fitzgerald)

"Il s'immobilisa, interloque, et grommela: - Il ne manque pas de culot, celui-la!" (Henri Troyat) Thus, movements conveying happiness, interest and relaxation are more likely to express immediacy.

Another category of nonverbal immediacy is Posture. It can be a rich source of information about emotional states and relationships. The way one walks, whether with a bounce or saunter, sends messages to others. The way one sits can indicate interest or boredom. The body orientation toward others during

conversation may say much about the interactant's relationship, orientation, and feelings about other persons. Close interpersonal seating, forward lean, direct orientation toward the other, and the amount of eye contact relate to liking of the other. One can receive social signals from a person by the way he or she stands, lies, leans, lounges, reclines, or rests.

A leading writer on body movements and gestures, Albert Mehrabian, states that there two primary dimensions of posture, through these dimensions the interactants transmit messages about their attitudes. The first dimension is immediacy. The second dimension identified by A. Mehrabian is called relaxation. Relaxed behaviour includes backward leans, reduced tension in the arms and legs, and asymetry of positioning. Thus, one can communicate an openness and willingness to communicate, along with a positive attitude, by exhibiting relaxation and immediacy cues in his or her postural positions. On the other hand posture can close out another person and shut off communication. Thus, human posture can also communicate information as to a person's wish to be immediate. Such postural movements as forward leans, relaxed body position, and direct body orientation suggest openness, interest and attention of the interlocutor. (12)

e.g. "The two girls and Jordan leaned together confidentially. The three Mr.Mumbles leaned forward and listened eagerly" (F.Scott Fitzgerald).

"Elle marqua une courte pause, rattrapa Jean-Marc et reprit, un ton plus bas: - Ou en es-tu avec Carole?" (Henri Troyat)

The information given above shows that immediacy can be increased by manipulating gestures and body movements and thus have a positive impact upon interpersonal relations.

In summary, we may state that:

1. Immediacy may be individually and culturally determined.
2. Many behaviours expressing immediacy are culturally determined and may depend upon the nature of the cultural value system. Thus, low individualism in the Ukrainian linguocultural community finds its reflection in frequent immediacy behaviour in everyday settings. However, high Power Distance characteristic of this community restricts immediacy use in classroom interaction. Low degree of immediacy in the academic environment is also endemic to the French linguocultural community.

The representatives of the anglophone culture - Americans and Englishmen - with a low Power Distance level in linguocultural communities are, on the contrary, much more immediate in teacher - student setups. They, however, strictly preserve the distance or "territoriality" in interpersonal contacts in everyday encounters, which is stipulated by the individualistic nature of the culture.

3. Ukrainian people's immediacy is more verbalized than that of the representatives of the other cultures. The Ukrainians tend to produce more verbal messages in the form of the "bond of union" personal pronouns and forms of address. The representatives of the anglophone and francophone cultures use more response markers; pauses in a conversation flow are considered to be impolite there.

4. Viewed from the kinesic perspective, the study has proved that Frenchmen and Americans use more gestures and body movements promoting immediacy than Ukrainians and Englishmen do, yet these behaviours may be individual. The meaning of some emblems varies in the Ukrainian and other cultures. Therefore, it is important not to misplace these gestures, otherwise immediacy may be decreased or interlocutors may misunderstand each other.

5. A noticeable variation was traced in terms of postural behaviour. Thus, the Ukrainians and Frenchmen use more open body positions, close interpersonal seating and standing more than Americans and Englishmen do. Whereas, in academic setup, the Ukrainian and the French use postural cues that reduce visibility and increase perceptions of distance; the representatives of the anglophone culture are, on the contrary, more relaxed and immediate.

6. Formality and non-immediacy are more difficult to escape in the academic environment and supervisor - subordinate interaction than in an every-day one as hierarchial or vertical relations come to the fore there. However, immediacy is indispensable here for effective cooperation and progress in study.

7. The experiment carried out in Kharkiv University Lyceum when a set of immediacy - building tactics was introduced into an ESL classroom has proved that the activities containing both verbal and nonverbal elements, reduce power distance and compensate for the hierarchial or vertical relations characteristic of the teacher - student interaction in Ukrainian academic environment, stipulating a high immediacy degree in terms of kinesics, haptics, proxemics and verbal forms of expression. To eliminate any possibility of cross-cultural communicative breakdowns, sociolinguistic and pragmalinguistic failures, there is a need to increase one's communicative competence by studying immediacy patterns. This would help to increase the effectiveness of interpersonal communication, solidarity, support and understanding between interlocutors.

REFERENCES

1. Anton J. Dijker, Duncan Cramer. Perceived Antecedents of Emotional Reactions in Inter-Ethnic Relations // *British Journal of Social Psychology* - #35. - /96/. - P. 18-51.
2. Adrian Holliday. Developing a Sociological Imagination: Expanding Ethnography in International English Language Education // *Applied Linguistics* - 17/2. - /96/. - P. 243-262.
3. Bond, Michael Harris; Smith, Peter B. Cross-Cultural Social and Organizational Psychology // *Annual Revue of Psychology* - v. 47. - /96/. - P. 205-235.
4. Borden, G.A. Cultural Orientation. An Approach to Understanding Intercultural

Communication. - Prentice Hall - /91/. - 240 p. 5. Colin D. Gray, Ruth G. McFadyen. Manners of Expressing Negative and Sympathetic Attitudes Towards the Unemployed // British Journal of Social Psychology. - #34.- /95/. - P. 72-89. 6. Communication Strategies. Psycholinguistic and Sociolinguistic Perspective. Edited by Gabriele Kasper, Eric Kellerman. - Longman. - /97/. - 407 p. 7. DeFleur, Melvin L. Dennis, Everette E. Understanding Mass Communication, 3 ed. - Boston, Dallas, Geneva. - /88/. - 565 p. 8. Edwards, A.D., Furlong V.G. The Language of Teaching: Meaning in Classroom Interaction. - London: Heinemann. - /79/. - 168 p. 9. Hadfield, Jill. Classroom Dynamics. - Oxford: OUP. - /95/. - 180 p. 10. Jack C. Richards, Richard W. Schmidt. Language and Communication. - New York: Longman. - /93/. - 276 p. 11. Michael Clyne. Intercultural communication at Work. Cultural Values in Discourse. - N.Y.: Cambridge. - /94/. - 250 p. 12. Sheila J. Ramsey. Nonverbal Behavior: An Intercultural Perspective/ / Handbook of Intercultural Communication. - /85/. - 143 p. 13. Steven G. McCafferty. Nonverbal Expression and L2 Private Speech // Applied Linguistics. - 19/1. - /98/. - P. 91-121. 14. Rod Gardner. Between Speaking and Listening: The Vocalisation of Understandings // Applied Linguistics. - 19/2.- /98/. - P. 204-224. 15. Ron White. Back Channelling, Repair, and Private Speech // Applied Linguistics. - 18/3. - /97/. - P. 314-339.

Table IMMEDIACY VIEWED CROSS-CULTURALLY

Culture	Setting	Video										Fiction											
		Verbal Immediacy			Kinesics							P	Verbal Immediacy			Kinesics							P
		IP	IR	IA	E	I	M	B	R	A	IP		IR	IA	E	I	M	B	R	A			
Ukraine	Everyday	18	19	17	8	6	2	2	4	10	8	14	16	20	11	11	3	1	8	8	8		
	Classroom	22	16	18	10	8	12	2	3	3	6	21	13	24	10	10	5	2	6	2	7		
U.S.A.	Everyday	2	19	12	16	15	11	7	6	4	8	6	17	7	19	16	12	3	8	8	4		
	Classroom	8	16	13	17	12	9	2	11	2	9	6	21	12	13	13	12	5	6	2	10		
Great Britain	Everyday	6	19	14	18	12	8	5	15	0	3	6	22	9	18	3	11	10	17	1	3		
	Classroom	9	18	15	13	8	11	2	12	3	4	10	14	14	22	10	12	4	13	0	1		
France	Everyday	10	8	10	16	13	10	2	8	13	6	9	11	14	12	9	12	6	5	14	8		
	Classroom	8	14	12	15	6	10	0	9	15	5	13	16	8	14	6	14	0	7	15	7		

P - posture

IP - immediate pronoun

IR - immediate response

IA - immediate address

Figures in per cent

E - emblems

I - illustrators

M - metaphoric gestures

B - beats

R - regulators

A - affect behaviours

USAGES LINGUISTIQUES DANS LES SOCIÉTÉS MULTINATIONALES

Щиоров В.Ю., Григорьев М.В. (Харків)

1. Modes de communication dans l'entreprise multinationale

Dans une entreprise multinationale les effets linguistiques de l'internationalisation et de la mondialisation se font sentir à différents niveaux de son fonctionnement: direction et gestion, innovation (le niveau où sont conçus les techniques et les produits), fabrication, commercialisation. Les modes de communication orale (réunions, contacts personnels et téléphoniques, vidéoconférences) associent des personnels d'origines linguistiques différentes. La communication écrite (directives, notes, documents techniques, courriers échangés par voie postale et électronique) est aussi destinée à des personnes de langues différentes. Elle circule entre différents pays, du siège vers les sites et filiales, et directement entre les localisations. Des membres du personnel, directeurs, cadres, mais aussi ingénieurs et techniciens, se déplacent dans les différentes implantations. Ils y séjournent. Ils peuvent y être affectés, ce qui est fréquemment le cas des cadres. Ils peuvent même y être affectés de manière virtuelle, c'est à dire en accomplissant leur tâche au moyen du réseau Internet sans quitter le siège social.

2. La "langue de l'entreprise"

L'une des stratégies utilisées par les entreprises pour trouver une réponse à ce type de problèmes est d'utiliser une langue véhiculaire de fonctionnement interne. Le Document 1 illustre ce mode de fonctionnement.

Document 1

Extrait d'une offre d'emploi parue dans *Le Monde*, le 22 octobre 1997

Vous êtes de culture internationale?

Alors venez piloter des projets d'envergure mondiale.

MANAGERS INTERNATIONAUX

AMADEUS Développement (Nice)

AMADEUS Marketing (Nice - Madrid)

AMADEUS est une Société multinationale de plus de 1 300 personnes de 42 nationalités différentes dont la langue de travail est l'anglais.

Cette entreprise qui se définit elle-même comme une "société multinationale" est spécialisée dans la fourniture de services à des agences de voyages. Les 1300 personnes qu'elle emploie sont de 42 nationalités différentes. Bien que certaines de ses activités fondamentales soient situées en France et en Espagne,

celles-ci ne se restreignent pas à ces deux pays, ses projets étant “ d’envergure mondiale ”. Ces activités ne se déroulent pas dans la langue de ces territoires nationaux mais dans une langue véhiculaire unique, l’anglais. L’entreprise l’a institutionnalisée comme langue de travail, ainsi que l’aurait fait une institution internationale bénéficiant de l’extraterritorialité.

Cette institutionnalisation de l’anglais est apparue d’abord en Europe du nord. Elle a été mise en évidence par les travaux de H. Hollqvist (1:28) qui a décrit de manière détaillée ce statut de l’anglais chez Ericsson (téléphonie) et S.A.S. (transports aériens). L’anglais y a été instauré “langue de l’entreprise” (company language). Ceci signifie que son usage est obligatoire pour toutes les formes de communication, écrites et orales, qui impliquent des locuteurs d’origines linguistiques différentes. H. Hollqvist cite également le groupe Volvo (véhicules automobiles) qui a été une des premières entreprises à introduire l’anglais comme “langue de l’entreprise” dès janvier 1975.

Après les pays nordiques cette pratique s’est étendue à d’autres parties de l’Europe. The Story of English McCrum (2:55) présente le cas d’Iveco, entreprise italienne construisant du matériel de transport routier et industriel, basée à Turin, et dont le capital est international. Le documentaire télévisuel de la BBC tiré de cet ouvrage donne la parole à des cadres provenant de différents pays européens, mais dont aucun n’est anglophone. Tous déclarent que désormais leur langue de l’entreprise est l’anglais.

3. Stratégies linguistiques d’entreprises

Si les études sur la langue de l’entreprise réalisées jusqu’à présent permettent de comprendre la nature du phénomène, elles ne permettent pas d’en situer l’ampleur. Dans de nombreuses entreprises multinationales le recours à l’anglais est fréquent mais variable Truchot (5:39). Son utilisation dépend de nombreux facteurs. Ainsi une diffusion internationale importante de la langue du pays dont l’entreprise est originaire atténue la nécessité du recours à une langue véhiculaire. De plus le choix du recours à une langue véhiculaire pour la communication interne ne sera pas nécessairement celui fait pour la communication externe: une distinction doit être établie entre la “langue au travail”, usages linguistiques déterminés par les contraintes de communication interne, et la “langue des échanges”, usages linguistiques dans les transactions, les relations avec les clients, l’exploration des marchés.

Soulignons que de nombreuses entreprises gèrent leur stratégie de développement international en s’adaptant aux usages linguistiques des pays où elles s’implantent. Mais on ne dispose pratiquement pas d’études sur ce type de stratégie, les recherches ou observations réalisées portant presque toutes sur l’usage des langues étrangères. Si la plupart de ces études se concentrent sur le rôle de l’anglais, certaines montrent que des entreprises insèrent de

manière délibérées d'autres langues dans leur mode de fonctionnement. Un assez grand nombre d'entreprises associent la langue de leur pays d'origine, de leur siège social, à leur internationalisation de manière à promouvoir une image de marque liée à un pays et à sa langue. C'est ce que souligne R. Moiroud (3:41): "Il nous paraît essentiel de conserver l'identité culturelle de l'entreprise, élément indissociable de son image de marque : imagine-t-on Ferrari ou Lavazza ne parlant plus italien, Bosch ou Siemens ayant perdu l'usage de l'allemand, Renault ne parlant plus français?". Remarquons toutefois que l'influence de ce facteur est très variable. Ainsi des composants électroniques, des services informatiques sont moins identifiables sur le plan culturel qu'un produit alimentaire. L'internationalisation d'un produit élimine souvent aussi toute connotation culturelle limitée à un territoire.

La conjonction de plusieurs facteurs, tels qu'une position dominante sur un marché et le poids économique et démographique de la langue d'origine, encourage certaines entreprises à se servir de cette langue dans leur stratégie d'implantation internationale. Ainsi Saint-Gobain qui emploie environ 100 000 personnes, dont 36 000 Français, dans 30 pays, se considère comme "une multinationale à la française". L'entreprise a été créée et a fonctionné pendant trois siècles en français, devenu la langue officielle du groupe. Cette implantation de la langue française s'appuie largement sur la maîtrise technologique que le groupe s'est assurée, en particulier dans le domaine du verre. Cette maîtrise lui permet de former son personnel, en France et en français, aux techniques qu'il a créés. L'anglais est néanmoins utilisé au niveau de la communication interne pour les discussions et débats Pauthenier-Geoffroy C.(4:17).

Rhône Poulenc (chimie, pharmacie), entreprise qui emploie 90 000 personnes, dont la moitié hors de France, qui réalise 75% de son chiffre d'affaire à l'étranger en étant présente dans 140 pays, revendique même d'être un agent actif de diffusion du français. Ainsi les cadres étrangers de l'entreprise, en Italie, en Allemagne, en Espagne, ont l'habitude de s'exprimer en français. Mais elle reconnaît aussi faire un usage conséquent de la langue anglaise sur le territoire français Truchot (5:39).

Conclusions

En Europe la langue anglaise a un rôle transversal, "transglossique", qui la rend souvent hégémonique, parfois en situation de monopole. Toutefois un tableau la présentant comme la "langue globale" de ces espaces, reléguant les autres sur les territoires nationaux, ne serait pas exact. Dans la plupart des cas d'autres langues jouent un rôle, de manière variable selon les contextes, dans des fonctions qui sont en général complémentaires, mais qui peuvent être concurrentielles. Toutefois leur place ne dépend pas d'une logique de respect

de la diversité linguistique, mais de leur poids démographique et économique. L'usage de ces langues se situe donc lui aussi dans une logique de marché.

Le rapport entre langues dans l'enseignement des langues au sein des systèmes éducatifs semble proche de celui que l'on observe sur les lieux de travail, du moins au travers de l'image des langues au travail que véhiculent les offres d'emploi. Toutefois la place de l'anglais paraît amplifiée et celle des autres langues minorée par rapport à ce qu'on observe dans les espaces globalisés, du moins si l'on se réfère aux exemples que nous venons d'examiner. De plus les exigences linguistiques concernent essentiellement les emplois les plus rémunérés, alors que l'enseignement des langues concerne toute la population. On peut supposer que les usages linguistiques dans les emplois de haut niveau ont un effet d'entraînement influençant les choix des usagers et responsables des systèmes éducatifs. Si les sociétés multinationales sont des agents linguistiques influents, les États et autres acteurs qui organisent les systèmes éducatifs démultiplient et amplifient à l'échelon de chaque territoire les choix linguistiques des espaces globalisés.

ЛІТЕРАТУРА

1. HOLLQVIST Hakan. The Use of English in three large Swedish companies. — Uppsala: Studia Anglistica Uppsaliensa, volume 55, 1984. — 64 p.
2. McCRUM Robert et al. The Story of English. — London & Boston: BBC Publications, Faber & Faber., 1986. — 55 p.
3. MOIROUD Roger. Les entreprises européennes et le plurilinguisme dans L'Europe au rythme de l'anglais. Montréal: Circuit. — 1993. — 70 p.
4. PAUTHENIER-GEOFFROY Christine. Les Anglais et les Français. Interactions de communication dans le monde du travail // Thèse de doctorat, Compiègne: Université de technologie. — 1998. — 57 p.
5. TRUCHOT Claude. L'anglais dans le monde contemporain, Paris. — Le Robert, Collection L'ordre des mots. 1990. — 39 p.

КОННОТАТИВНА ВАРТІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СТІЙКИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Онiщенко Н.А. (Харків)

Практика перекладу становить інтерес для декількох наук, насамперед для мовознавства і літературознавства. Отже розглядатися вона може з декількох точок зору. Якщо до літературознавчої концепції належать індивідуальна майстерність перекладача, єдність форм і змісту, а також адекватність передачі задуму автора, то об'єкт досліджень лінгвістики становлять насамперед дослідження типів перекладацької еквівалентності: семантичної (денотативний бік), коннотативної (стилістичний бік), формальної (мовної) і динамічної (функціональної). Ця сукупність еквівалентностей лежить у основі результату перекладу як духовно-практичної комунікативної діяльності, яка націлена насамперед як на сприйняття, так і на розуміння (2: 28). Ця діяльність хоча і вторинна, але не другорядна, оскільки виконує складне завдання асиміляції іншомовної змістової картини до власних культурних форм. І при цьому часто стикається з підводним камінням у вигляді фразеологічних одиниць (а також нефразеологізованих усталених словосполучень), які саме і виявляють самобутність мови, національний колорит, особливості мислення і світосприйняття народу.

Складність перекладу полягає в тому, що тісні стійкі контакти лексичної одиниці в усталеному словосполученні звужують її дистрибуцію, отже накладають обмеження на лексичну сполучуваність, а внаслідок цього і на "можливість виступати повним еквівалентом іншомовної лексеми ширшої дистрибуції" (4: 17). У такому разі перекладач користується методом еквівалентних заміन, фразеологічного калькування або описової інтерпретації. Але чи рівноцінні ці засоби щодо повністю адекватного відбиття в свідомості реципієнта почуттєво-емпіричної і логіко-теоретичної (тобто придатної до еквівалентного розуміння) картини усталеного звороту? За яких умов їх використання відповідатиме меті художнього перекладу – створенню в мові-рецепторі твору, здатного справляти на реципієнта естетичне враження, аналогічне оригіналу, створювати в свідомості читача або слухача ті ж самі образи, що запрограмовано автором, відтворити не суму елементів, а систему твору? Безперечно треба брати до уваги також екстралінгвістичні культурні фактори, інші засоби буття та орієнтації в світі, які можуть бути актуалізованими лише на основі наших власних форм життя і культури. Це стосується насамперед перекладу реалій, які є лакунами в мові-рецепторі.

Але ми в цьому дослідженні торкнемося лише невеликої групи установлених зворотів різного ступеню фразеологізації, які об'єднує стрижнева лексема дієслова, що позначає рух. Роль, яку відіграють у фразеологічній системі подібні словосполучення, змінювалася разом з розвитком мови. Наприклад, одне з напоширеніших дієслів руху *fahren*, яке вперше згадується в VIII сторіччі (давніньонімецький варіант *faran*), на перших етапах свого розвитку вживається лише у прямому значенні „пересуватися на транспортному засобі, керувати ним“. Перші стійкі словосполучення, наприклад, *fahren lassen*; *gut, schlecht fahren*, з'явилися за часів Мартіна Лютера. За наступні сторіччя десятки вільних словосполучень частково або повністю переосмислювалися і ставали стійкими. Аналогічні процеси мали місце в розвитку інших дієслів на позначення руху. Найбільш продуктивним виявилось дієслово *gehen*, що пов'язано з його доміантним положенням, а також з найширшим спектром значень у низці синонімів.

Високим ступенем вживаності стійкі словосполучення зі стрижневим дієсловом на позначення руху (або стрижневою морфемою відповідного дієслова) завдячують своєму пріоритету на обох рівнях розуміння. З логіко-теоретичної точки зору подібні дієслова, а також стійкі словосполучення з ними, що базуються на переносі значення в почуттєву сферу, виникли раніше, ніж фразеологічні одиниці з власне дієсловами, що мають сему „почуття“. Це пов'язано з тим, що рух фізичний людина навчилася сприймати і аналізувати раніше, ніж рух емоційний, духовний. Щодо почуттєво-емпіричного аспекту, то він стає в нагоді авторам творів художньої літератури, метою яких є можливість адекватного декодування реципієнтом так званого *message*, що закладено автором у твір. Тобто для досягнення повної ілюктивності мовленнєвого акту (його форма нерелевантна) адресанту часто доводиться вдаватися до “надлишкових” засобів, передбачаючи можливі втрати інформаційних одиниць під час процесів трансформації, до яких належить і переклад. Таким “надлишковим” джерелом і стають стійкі словосполучення зі стрижневою лексемою на позначення руху, які використовуються насамперед для опису психологічної ситуації: раптових змін настрою героїв, напрямку розвитку думок, еволюції почуттів тощо. Надлишковість полягає в тому, що внаслідок метафоричного переносу фізичної дії на психічну, сема фізичної дії не втрачається повністю. І ця семантична “щілина” стає простором для виникнення фразеологічної коннотації. За формальними ознаками стійкі словосполучення не можуть бути сильно коннотованими, особливо якщо вони є вживаними в мовленні, оскільки ступінь проявлення коннотації зворотно пропорційний вживанню та розповсюдженості слова (3). Повністю погоджуючись з цим твердженням, зазначимо, що на стійкі

сполуки можливий ще один погляд – через призму коннотемного членування слова – операції розкладання слова на коннотемі, структурно-мовленнєві коннотуючі одиниці. Порівняння однієї найменшої лексичної одиниці і їх сукупності зумовлено семантичною цілісністю стійкого словосполучення, яку воно набуває в процесі історичного переосмислення, непрямой номінації і відтворюється в мові за традицією, автоматично. Таким чином, ми маємо право розглядати фразеологічні слово-сполучення або речення як єдине ціле, як носія денотативного і коннотативного значення (які не завжди співпадають за членуванням). І якщо в окремому слові носіями коннотатів є морфеми, найчастіше афікси, то в словосполученні їх роль можуть виконувати окремі лексичні конституенти звороту. Так, якщо в словосполученні *in die Grube fahren* розглядати коннотативний обрис кожної лексичної конституенти окремо, можна зробити висновок, що він дорівнює приблизно нулю. Але словосполучення в цілому отримує коннотацію розмовності (за соціально-лінгвістичним критерієм). А фразеологізм *eine Himmelfahrt machen*, який містить морфему *fahr* у стрижневому слові, має коннотативний склад „книжність + евфемістичність“, який цілком зумовлюється коннотемним обрисом композита *Himmelfahrt*. З цього виходить ще одна проблема перекладу фразеологізмів – співвідношення ступенів коннотованості стійких словосполучень зі стрижневою лексемою дієслова руху в тексті оригіналу і перекладу і його залежність від типу перекладацьких трансформацій. Тут простежуються наступні закономірності:

Переклад через еквівалентну заміну. Серед фразеологізмів в різних мовах є повні еквіваленти, які співпадають за усіма компонентами: предметно-логічними, експресивно-емоційними, функціонально-стилістичними і структурно-граматичними, але таких відповідників небагато. Тому під поняттям еквівалентної заміни ми можемо розуміти словосполучення в тексті перекладу, яке не співпадає з оригіналом за формальними прикметами: граматичною і синтаксичною структурою і навіть за формальним лексичним складом, якщо йдеться про фразеологічний зворот. Релевантними в художньому перекладі залишаються експресивно-емоційний і функціонально-стилістичний рівні. У такому разі вирішальна роль у перекладі належить коннотації, насамперед експресивно-оціночного типу. Ідеальним для перекладача є варіант, якщо фразеологізми мови-адресанта і мови рецептора співпадають як денотативно, так і коннотативно:

Und darum, weil ich jede der Sekunden von einst mir unzähligermal wiederholte, ist auch meine ganz Kindheit mir in so brennender Erinnerung geblieben, daß ich jede Minute jener vergangener Jahre so heiß und springend fühlte, als wäre sie gestern durch mein Blut gefahren (Zweig)

И оттого, что я без конца повторяла минувшие мгновения, все мое детство с такой яркостью запечатлелось в моей памяти, и все испытанное мной в те далекие годы я ощущаю так ясно и горячо, как если бы это только вчера волновало мне кровь (пер. Д. Горфинкеля) -

обидва фразеологізми мають частково спільний денотат і співпадають по коннотації книжності. Але фразеологізм і його відповідник у мові-рецепторі можуть бути рівновартими експресоидами в певних контекстах, хоч вони і відрізняються денотативною образністю:

...ich konnte Deine Vergeßlichkeit noch nicht fassen, denn aus meiner maßlosen, unaufhörlichen Beschäftigung mit Dir war der Wahn in mich gefahren, auch Du müßtest meiner oft gedenken und auf mich warten... (Zweig)

...и твоя забывчивость казалась мне непостижимой, тем более что, непрестанно думая о тебе, я обольщала себя мыслью, что и ты часто вспоминаешь обо мне и ждешь меня... (пер. Д. Горфинкеля)

При перекладі дія перетворилася з об'єктивної на суб'єктивну через втрату персоніфікації слова *Wahn*, проте його книжна коннотація знайшла відтворення завдяки корневій морфемі слова *обольщать*.

Als er Köster kommen sah, begriff er auf einmal alles und fuhr sich in die Haare (Remarque)

Тільки кожда из конторы вышел Кестер, он понял все и схватился за голову (пер. Ю. Архипова)

Незважаючи на різний тип руху і його предметну націленість, переклад передає коннотацію розмовності. Але в наступному прикладі ми бачимо, як при різних денотатах денотативна розбіжність негативно впливає на переклад:

Binding - das war mir wie ein Blitz in die Knochen gefahren (Remarque)

Биндинг! Это имя прозвучало для меня, как раскат грома (пер. Ю. Архипова)

Тут навіть не можна говорити про коннотацію як таку, оскільки *раскат грома* не може розглядатися як еквівалент вже на експресемному рівні, бо має нижчу експресивну вартість ніж оригінал.

Переклад через фразеологічне калькування. Під цим засобом розуміють імітацію форм вислову оригіналу, до якої вдаються при відсутності еквівалента в мові перекладу. Частіше за все ці безеквівалентні фразеологізми містять у собі лексему, що відображає культурні, геофізичні особливості даного народу і країни (назви свят, видів флори і фауни, які зустрічаються тільки на цій території). Такі "повні" кальки містять елементи денотативного опису, а на цьому коннотація закінчується. Проте влучна калька може згодом стати надбанням мови перекладу, повністю асимілюватися. Але на початковому етапі асиміляції калькований вислів

буде мати в мові перекладу більший ступінь коннотованості, ніж у мові оригіналу:

Das „Nein“ war wie ein Schlüssel in die Herzen aller gefahren (Apitz)

Это «нет», словно ключ, отомкнуло сердца. (пер. І. Горкіна)

У російській мові словосполучення *отомкнуть сердце* майже не сприймається чужорідним, проте вживається набагато рідше, ніж у німецькій, і завдяки цьому воно має більшу експресивно-оціночну коннотацію.

Переклад через описову інтерпретацію – це один з найменш бажаних та найбільш розповсюджених варіантів відтворення стійких словосполучень у мові-рецепторі, відтворюється неусталеними вільними сполуками, які або рівноварті вислову оригіналу, або частково відповідають йому. Тут, як на рівні словосполучень, так і на рівні слова, нерідкі випадки денотативної надлишковості або недостатності (перекручення). Яскравою ілюстрацією цього є оказіональні композити з другою конституютою *-fahr-*:

Wissen Sie denn, Sie fremder Mensch, der Sie hier lässig auf einem Deckstuhl sitzen, ein Spazierfahrer durch die Welt, wissen Sie, wie das ist, wenn ein Mensch stirbt? (Zweig)

Знаєте ли вы, вы, чужой человек, спокойно сидящий здесь в удобном кресле, совершающий прогулку по свету, знаете ли вы, что это значит, когда умирает человек? (пер. Д. Горфінкеля)

Складне слово перекладається дієприкметниковим зворотом, і через нейтральну форму словосполучення в перекладі втрачає коннотацію пейоративності, залишаючись нейтральним.

Інший приклад також демонструє денотативну недостатність:

Haben Sie das schon einmal erlebt, Sie Müßiggänger, Sie Weltfahrer, Sie, der Sie vom Helfen reden als von einer Pflicht? (Zweig)

Случалось вам переживать это, вам, праздному человеку, туристу, вам, рассуждающему о долге оказывать помощь? (пер. Д. Горфінкеля)

Композит *Weltfahrer* перекладено одним словом *турист*, яке лише частково відтворює денотат оригіналу і не є експресіодом, втративши оказіональність.

Таким чином, можна зробити висновок, що з трьох видів перекладацьких трансформацій фразеологізмів найбільш адекватним є засіб еквівалентних заміन, який найповніше відтворює у перекладі запрограмований автором образ. Проте вдалі фразеологічні кальки у влучному використанні збільшують коннотативну вартість вислову, а при наявності сприятливих лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів мають змогу поповнити фразеологічний фонд мови перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брандес М.П. Стилистический анализ (на материале немецкого языка). – М.: Высшая школа, 1971. – 190 с. 2. Брандес М.П. Стиль и перевод. – М.: Высшая школа, 1988. – 127 с. 3. Говердовский В.И. Коннотемная структура слова. – Харьков: Высшая школа, 1989. – 92 с. 4. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Львів: Вища школа, 1983. – 307 с. 5. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: Bibl. Inst., 1987. – 307 S.

НОТАТКИ З ПРОБЛЕМИ МІЖМОВНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ (на матеріалі клішованих порівнянь англійської та української мов)

Воробйова О.Л. (Харків)

«Сукупність форм дійсності у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості являє собою єдиний субстрат, в якому функціонують мови світу й на який спрямована пізнавальна діяльність людини» (4:123). Спільність категорій людського мислення зумовлює в цілому однакове відображення навколишнього світу, створює загальну логічну основу. «У виражальних засобах мов, у їхніх різноманітних зворотах наявні незліченні випадки абсолютної подібності і ще численніші випадки менш абсолютної аналогії», — відзначав Ш.Баллі (5:23).

Але особливості свідомості, менталітету та національного характеру кожної мовної спільності, поряд із специфічними проявами оточуючої її реальності, тобто відмінностями матеріального середовища, історичного, соціального та культурного розвитку, зумовлюють неминучу дивергентність у розвитку мов світу.

З погляду компаративної лінгвістики, найцікавішим, певно, виявляється дослідження фразеологічного фонду мов, оскільки як загальнолінгвістичні процеси, так і національна специфіка мови, особливості її структури та історичного розвитку знаходять найяскравіше відображення саме у фразеології.

«Фразеологізм — дуже складна багатопланова поліфункціональна мовна одиниця, в якій взаємодіють перший та другий змістові шари, денотативна та конотативна образність, функціонально-стилістична й експресивно-емоційна конотації» (2:48) і яка має фіксовану структурно-граматичну будову.

Зважаючи на обсяги даного дослідження, ми детально розглянемо лиш деякі аспекти відповідності денотативної та конотативної образності фразеологічних одиниць (далі — ФО) української та англійської мов.

«Ці дві мови належать до різних лінгвальних груп, що далеко розійшлися у граматичній будові, лексичному складі та засобах образності. У своєму історичному розвитку кожна з них зазнавала інших позамовних впливів. До того ж, це мови, які практично ніколи не вступали в безпосередні контакти, а тому не могли істотно впливати одна на одну» (1:12). Тож, ми вважаємо за доцільне зробити компаративний аналіз конвергентних та дивергентних тенденцій саме цих мов.

Оскільки клішовані порівняння, що є одним з найпростіших та найдавніших експресивних мовних засобів, поряд із метафорою, найяскравіше відображають, з одного боку, образне мислення народу, а з другого боку — його історію, культуру та побут, ми проведемо наше дослідження саме на матеріалі цих ФО.

Тут слід звернути увагу на два конвергентно-дивергентні мовні аспекти. З одного боку, більшість понять, що передаються фразеологічними засобами, мають універсальний характер, але відображаються мовними одиницями з різною денотативною образною, а часто й структурною характеристикою. Наприклад: *схожий як свиня на коня, та шерсть не така / as different as chalk from cheese*. З другого боку, в одних і тих же реаліях або об'єктах лінгвокреативне мислення народів може виділяти різні, підчас протилежні риси. Наприклад: *мовчазний як мумія / dry as a mummy*.

Крім того, на ступінь конвергентності мов має вплив наявність денотативних лакун, що є проявом національної специфіки мовотворчих факторів, а тому зумовлюють виникнення значних розбіжностей у виражальних засобах мов (3).

«Багато фразеологізованих порівнянь (за нашою термінологією — клішованих порівнянь (прим. авт.) побудовано на образі, що є асоціативною й екстралінгвістичною, етнографічною лакуною для носіїв інших мов» (2:74).

Значні розбіжності культурно-історичного розвитку українського та англійського народів та відмінність оточуючого середовища зумовили виникнення значної кількості ФО такого типу.

Наведемо такі приклади:

1. ФО з денотативними, а, отже, й асоціативними лакунами, що пов'язані:

1.1. з фактами історії: *пристав як пан за подушне, як з москаля козак, as high as Gilderoy's kite* (Гілдерой був відомим розбійником. Коли він був засуджений до страти, висота шибениці, за звичаєм тих часів, відповідала ступеню його злочинів);

1.2. з традиціями та звичаями: *гарна як писанка, as dumb as a wooden Indian* (перед тютюновими крамницями раніше ставили для реклами дерев'яне зображення індієця);

1.3. з особливостями побуту: *втрапив у біду як курка в борщ, дурний як лапоть, an inch is as good as an ell*;

1.4. з особливостями живої та неживої природи: *гарна як калина, as a huckleberry to a persimmon* (persimmon — хурма японська, є денотативною лакуною для українців).

2. ФО з асоціативними лакунами (з тією ж тематикою):

2.1. *голо як би татари пройшлися, пропав як швед під Полтавою, as well to be hanged for a sheep as for a lamb* (раніше в Англії був закон,

згідно з яким й за крадіжку вівці, й за крадіжку ягняти кара була одна — шибениця);

2.2. *поїхав як у Крим по сіль, his Martinmas will come as it does to every hog* (11 листопада — за церковним календарем день св. Мартіна; давні англо-сакси мали звичай забивати у листопаді велику кількість свиней та іншої худоби та солити м'ясо);

2.3. *підтикана як віник з дерези, to lie like a gas-meter* (ФО пов'язана з загальновідомою неточністю перших газових лічильників), *as mad as a hatter* (нітрат ртуті, що використовувався у виробництві фетрових капелюхів, спричиняв тяжкі душевні захворювання);

2.4. *чорний як земля* (таке порівняння могло виникнути лише в народа, що живе на родючих чорноземах), *to have a digestion like an ostrich* (загальновідома здатність шлунку страуса перетравлювати найгрубішу їжу).

Існує велика кількість ФО, заснованих на лакунах, що пов'язані з літературою та епосом, політичним життям та таке інше. Але ця тема надто широка і не може бути розглянута у межах даного дослідження.

Конвергентні тенденції розвитку мов знаходять відображення в існуванні фразеологічних інтернаціоналізмів. Це одиниці, які функціонують у багатьох мовах, що зумовлюється спільністю реалій життя, культурно-історичного розвитку та універсальї мислення. Слід розрізняти власне інтернаціоналізми, що виникли на базі спільної культурно-історичної спадщини та міжмовних контактів, та фразеологічні паралелізми, які є результатом збігу незалежного осмислення світу різними народами та його відображення в мові.

Ми розглянемо лише одиниці, що мають національну фонетичну, графічну та граматичну форми й характеризуються спільністю структури, лексичного складу та семантики.

Прикладом ФО першого типу виступає фразеологічна пара *тремтіти як осиковий лист / tremble like an aspen leaf*. Цей образ пов'язаний із християнським апокрифічним міфом: хрест, на якому розп'яли Христа, було зроблено з осики, тому вона й тремтить з сорому.

Міжмовний паралелізм особливо характерний для клішованих порівнянь. Це пояснюється низкою чинників:

- простотою структури цих ФО, що є спільною для багатьох мов;
- універсальністю логіко-психічних процесів створення цих ФО;
- предметом порівняння часто виступають лексеми основного словникового складу: соматизми, анімалізми та інші мовні одиниці на позначення предметів та явищ навколишньої дійсності.

Тож, чимало ФО такого типу засновано на загальнолюдських образах та асоціаціях.

Для ілюстрації цих положень наведемо декілька прикладів:
рости як гриби / to grow like mushrooms, гинуть як мухи / die like flies, білий як сніг / white as snow, берегти як зіницю ока / protect like the apple of one's eye, швидкий як думка (блискавка) / as quick as a thought (lightning), гострий як бритва / as sharp as a razor та т.ін.

На закінчення слід зазначити, що між поняттями національного та інтернаціонального в лінгвістиці нема чітких границь. «Діалектична єдність цих протилежних категорій зумовлює їх відносність, можливість їх взаємодії та взаємопроникнення, переходу однієї в другу, відсутності існування в чистому вигляді» (4:146).

Показовим у цьому плані є українське клішоване порівняння *підняв на вилах як Каїн Авеля*, тобто підступно вбив. Тут інтернаціональна символіка вступає у взаємодію з національним компонентом. В результаті інтернаціональний образ набуває неповторного національного колориту.

Отже, слід пам'ятати, що інтернаціональні впливи можуть відбуватися лише на національному ґрунті й під впливом мовотворчих процесів, характерних саме для даної мови, а національна специфіка проявляється в межах загальнолюдських психологічних та лінгвістичних універсалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. — К.:Вища школа, 1974. — 176 с. 2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладацька категорія. — Львів: Видавництво при Львівському державному університеті, 1983. — 173 с. 3. Муравьев В.Л. Лексические лакуны. — Владимир: Изд-во Владимир. гос. пед. ин-та, 1975. — 97 с. 4. Солодухо Э.М. Проблемы интернационализации фразеологии. — Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1982. — 165 с. 5. Bally Ch. *Traité de stylistique française*: In 2 vols. — Geneve-Paris: Libr. George & Cie S.A. — Libr. C. Klincksieck, 1951. — Vol. 1, 332 p.

ІЄРАРХІЯ ЗАСВОЄННЯ СИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИЙМЕННИКІВ

Ковальчук Н.М. (Харків)

Ієрархія засвоєння компонентів іншомовної граматичної системи є складовою проблематики теорії педагогічної граматики (ПГ), зокрема співвідношення останньої та психологічної граматики, тобто моделі засвоєння іноземної мови (1). Дані стосовно такої ієрархії можуть сприяти більш раціональній побудові ПГ, зокрема визначенню послідовності введення компонентів згаданої системи у процесі навчання. Проблемою є невелика кількість таких даних (на відміну від засвоєння англійської мови як першої: див.огляд у (2), а тому актуальними є дослідження, спрямовані на її вирішення.

Дана стаття подає результати одного з таких досліджень на матеріалі категорії англійських прийменників, яка є однією з найбільш складних, враховуючи її розгалуженість, концептуальну складність та наявність внутрішньо- та міжмовної інтерференції. Для дослідження були вибрані 108 значень англійських прийменників, що розподілялися на чотири категорії таким чином: 1) просторові (стаціонарне положення) – 26 прийменників; 2) просторові (напрямок руху) – 18; 3) темпоральні – 17; 4) відносні (усі інші) – 47.

Дослідження проводилося у формі письмового зрізу, для якого були підготовлені два тести (А і Б). У тесті А перевірялося володіння першими трьома категоріями прийменників, а у тесті Б – четвертою. Процедура була однаковою в обох тестах: пропонувалося заповнити пропуски у реченнях, кожне з яких було закінчене з точки зору змісту, але не пов'язане з попереднім та наступним. Кожен тест ділився на блоки, відповідно до підкатегорій, володіння якими перевірялося. Наприклад, при роботі з підкатегорією “розташування над/під об'єктом” давалася така інструкція: “Заповніть пропуски у реченнях, які подані нижче, прийменниками *below, under, beneath, underneath, down, above, over*, або *up*.” Для унеможливлення вгадування прийменників у процесі виконання тесту кількість очікуваних вживань кожного з них була різною для кожного прийменника і коливалась від 5 до 8. Всього тест А включав 292, а тест Б – 253 речення. Для подальшої об'єктивізації результатів кожен тест був довільно розділений на субтести, які включали від 3 до 128 речень і не мали логіки у своєму діленні. Час виконання обох тестів – 180 хвилин.

У зрізі брали участь 74 студенти факультету іноземних мов Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (17 студентів стаціонару – III курс - та 57 студентів заочного відділення: 16 – II курс, 18 – III курс, 23 – V курс) віком від 18 до 23 років, 8 чоловіків та 66 жінок. Усі студенти вивчали англійську як основну іноземну мову.

Процедура оцінки. За кожне правильно виконане завдання виставлявся один бал. Потім вираховувався процент правильності виконання завдань по кожному значенню конкретного прийменника для кожного студента, підгрупи, групи (курсу) та усіх піддослідних у цілому. Результати таких підрахунків подані у таблицях нижче (див. табл. 1-4).

У табл. 1 подані процентні значення правильності виконання тестових завдань у межах категорії 1 (стаціонарне положення об'єкту). Результати розташовані у ієрархічній послідовності середніх значень чотирьох груп як єдиного масиву.

підкатегорії групи	1	2	3	4	5	6	7	8	9	М
1. II к (з/в)	91,7	85,5	75,5	53,6	46,4	43,0	54,0	31,4	30,3	51,4
2. III к (з/в)	90,0	86,6	74,9	53,0	57,8	48,3	51,7	38,7	31,6	53,7
3. V к (з/в)	93,1	76,3	73,9	61,0	55,3	44,3	44,0	41,0	30,9	53,6
4. III к (ст.)	89,5	89,3	70,4	50,5	54,0	51,5	42,6	36,6	33,4	51,9
М	91,1	85,9	73,6	54,5	53,3	48,1	48,1	37,8	31,5	52,7

Таблиця 1. Процент правильності виконання завдань тесту з категорії “стаціонарне положення об'єкту”. Підкатегорії: 1 – на або у розташуванні об'єкта; 2 – серед інших об'єктів; 3 – усередині іншого об'єкта; 4 – на відстані від іншого об'єкта; 5 – попереду або позаду іншого об'єкта; 6 – над об'єктом; 7 – за межами об'єкту; 8 – біля об'єкту; 9 – під об'єктом; “к” – курс; “з/в” – заочне відділення; “ст” – стаціонар; М – середнє значення.

Як випливає з табл. 1, загальний рівень володіння прийменниками категорії 1 відносно невисокий – біля 50%. Разом з тим, окремі компоненти категорії засвоєні на досить високому рівні: прийменники *on* та *at* (підкатегорія 1) – вище 90%; *among* та *between* (підкатегорія 2) – більше 85%; *in* та *inside* (підкатегорія 3) – вище 70%. Але починаючи з підкатегорії 4, рівень правильності вживання різко падає і знаходиться на рівні 50±4,5%, а у випадку з підкатегоріями 8 та 9 знижується ще більше. Таке різке зниження можна пояснити значною внутрішньомовною інтерференцією: підкатегорія 8 (“положення біля об'єкту”) включає 6 (*beside, near, at, by, next to, against*), а підкатегорія 9 (“положення під об'єктом”) – 4 (*below,*

under, beneath, underneath) компоненти, значення яких досить схожі, внаслідок чого вони часто змішуються.

Звертає на себе увагу майже повна тотожність ієрархій в усіх чотирьох групах. Так у групі 1 лише одного разу спостерігається випадок, коли результати по підкатегорії 7 вище за підкатегорію 6. Однак слід зауважити, що середні значення цих підкатегорій по усім групам однакові (48,1%), а тому можливі природні коливання в групах. Це підтверджується результатами по цих підкатегоріях в інших групах – в групі 2 спостерігається ситуація аналогічна групі 1 (перевага підкатегорії 7 у 2,6%), в групі 3 результати у цих двох підкатегоріях майже однакові, зате у групі 4 велику перевагу (11,1%) має підкатегорія 6. Можна ще відзначити невелику перевагу (3,5%) підкатегорії 5 по відношенню до підкатегорії 4 у групі 4, але такі невеликі відмінності на тлі повної тотожності ієрархії засвоєння логічно можна інтерпретувати як випадковості. Загалом подібна тотожність дає досить підґрунтя аби припустити існування універсальної послідовності засвоєння прийменників в межах категорії, що розглядається.

Перевіримо обґрунтованість такого припущення на матеріалі категорій 2 (“напряму рух”), 3 (“темпоральні прийменники”) та 4 (“відносні прийменники”) (див. табл. 2, 3 та 4).

підкатегорії групи	1	2	3	4	5	6	7	8	9	М
1. II к (з/в)	94,6	70,2	77,8	67,2	74,1	63,9	59,0	62,8	50,2	67,0
2. III к (з/в)	85,6	84,5	81,9	80,6	67,8	67,6	66,7	60,0	63,4	71,8
3. V к (з/в)	88,1	88,9	81,9	77,3	72,2	69,4	63,6	61,7	56,2	71,7
4. III к (ст.)	84,9	87,7	81,9	73,9	75,7	63,8	68,9	62,7	60,9	71,2
М	88,3	82,8	80,9	74,8	72,5	66,2	64,6	61,8	57,7	70,4

Таблиця 2. Процент правильності виконання завдань тесту з категорії “напряму рух”. Підкатегорії: 1 – рух навколо об’єкту; 2 – рух уздовж об’єкту; 3 – рух через об’єкт; 4 – рух вгору або вниз; 5 – рух повз об’єкту; 6 – рух до або від об’єкту; 7 – рух у напрямку або проти напрямку руху іншого об’єкту; 8 – рух усередину або із середини іншого об’єкту; 9 – рух на поверхню або з поверхні іншого об’єкту; “к” – курс; “з/в” – заочне відділення; “ст” – стаціонар; М – середні значення.

підкатегорії групи	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	М
1. II к (з/в)	96	94	76	84	79	89	91	84	86	73	78	65	60	23	78
2. III к (з/в)	98	93	93	93	87	82	86	89	84	82	74	85	59	30	83
3. V к (з/в)	94	96	88	90	91	83	88	85	83	79	74	73	59	18	80
4. III к (з/в)	91	95	95	85	86	88	79	89	83	83	83	79	57	24	81
М	95	94	88	88	86	86	86	86	84	79	77	76	59	24	81

Таблиця 3. Процент правильності виконання завдань тесту з категорії “тем-поральні прийменники”. Підкатегорії: 1 – *between*; 2 – *in*; 3 – *during*; 4 – час за годинником; 5 – *on*; 6 – *after*; 7 – *for*; 8 – початок та кінець періоду; 9 – *by*; 10 – *before*; 11 – *at*; 12 – *since*; 13 – *through(out)*; 14 – *towards*; “к” – курс; “з/в” – заочне відділення; “ст” – стаціонар; М – середнє значення. Числа у таблиці округлені.

підкатегорії групи	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	М
1. III к (з/в)	80,1	78,0	77,9	61,9	63,4	51,4	41,4	46,3	36,7	38,8	29,2	13,0	43,2
2. III к (з/в)	88,0	88,0	85,7	72,8	69,6	58,9	50,0	45,5	49,4	40,2	35,9	17,0	49,9
3. V к (з/в)	87,3	88,9	87,7	74,1	68,4	61,1	49,4	46,6	47,9	44,5	35,6	14,5	50,0
М	85,1	85,0	83,8	69,6	67,1	57,2	46,9	46,1	44,7	41,2	33,7	14,8	47,7

Таблиця 4. Процент правильності виконання завдань тесту з категорії “відносні прийменники”. Підкатегорії: 1 – виконавець/спосіб; 2 – присвійність/кінечність; 3 – донор/реципієнт; 4 – підтримка/протидія; 5 – роль; 6 – предмет обговорення; 7 – матеріал/інгредієнт; 8 – посилення; 9 – доповнення; 10 – допустові відношення; 11 – причинно-цільові відношення; 12 – виключення; “к” – курс; “з/в” – заочне відділення; М – середнє значення.

Табл. 2 загалом підтверджує тенденції, які спостерігаються у табл. 1. Ієрархія засвоєння прийменників категорії 2 тотожна в усіх групах з природними винятками із загального правила. Це стосується, насамперед, підкатегорій 2-3 та 4-5, які помінялися місцями (порівняно із загальною для усіх груп ієрархією) у групі 1 та підкатегорій 6-7 у групі 4. Порядок у ієрархії решти підкатегорій повністю ідентичний в усіх групах. Рівень засвоєння категорії 2 загалом вищий (на 17,7%), ніж категорії 1 (див. табл.1), що можна пояснити більшою концептуальною складністю останньої: хоча обидві категорії мають по 9 підкатегорій, але в категорії 1 вони включають 26 прийменників, а в категорії 2 – лише 18.

Рівень засвоєння темпоральних прийменників (див.табл.3) ще вищий (80,4%) і знову це можна пояснити відносною концептуальною просто-

тою – 14 підкатегорій включають лише 17 прийменників, тобто більшість підкатегорій мають лише по одному прийменнику і, відповідно, засвоєння таких прийменників на супроводжується внутрішньомовною інтерференцією. Ще однією відмінністю темпоральних прийменників є невелика різниця між рівнем їх засвоєння (за винятком останніх двох підкатегорій), а тому спостерігаються природні перестановки у ієрархії всередині кожної групи. Проте різниця при цьому така невелика, що її можна вважати випадковою.

Загальний рівень володіння відносними прийменниками (див.табл.4) найнижчий – менше 50%. Але компоненти перших трьох підкатегорій, які включають прийменники *with, by* (підкатегорія 1); *of, with, out of* (підкатегорія 2), *for, to, from* (підкатегорія 3), засвоєні на високому рівні – більше 80%. Це добре узгоджується з результатами інших досліджень (1), за даними яких вказані прийменники засвоюються серед найперших. Починаючи з підкатегорії 4 спостерігається зниження рівня засвоєння від близько 70% для підкатегорій 4-5 до 20-30% для підкатегорій 11-12. Таке зниження може пояснюватися впливом внутрішньомовної інтерференції: підкатегорія 7 включає 4 (*with, of, out of, from*), підкатегорія 12 – 8 (*except, except for, apart(aside)from, bar, barring, excepting, but, but for*), а підкатегорія 11 – 10 компонентів (*at, because of, on account of, for, from, through, out of, due to, owing to, thanks to*).

Як і у трьох попередніх категоріях, спостерігається тотожність ієрархій в усіх трьох групах з деякими виключеннями. Так у групі 1 рівень засвоєння підкатегорій 5 та 8 вищий, ніж у підкатегоріях 4 та 7, але середні значення цих підкатегорій по усіх групах дуже близькі (69,6% та 67,1%; 46,9% та 46,1%), тому можливі певні коливання. У групах 2 та 3 спостерігається подібне з підкатегоріями 8 та 9 (перевага останньої 3,9% для групи 2 та 1,3% для групи 3). У групі 3 також спостерігається перевага підкатегорій 2 та 3 над підкатегорією 1, але вона дуже незначна (1,6% та 0,4% відповідно). Ці відмінності можна вважати випадковістю на тлі загальної тотожності ієрархій.

Таким чином, проведене дослідження дозволило сформулювати висновки про існування універсальної ієрархії засвоєння англійських прийменників, а також встановити конкретну ієрархію в межах кожної з їх категорій. Одержані результати можуть бути використані при побудові програми навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черноватый Л.Н. Психологические и лингводидактические основы теории педагогической грамматики. – Харьков: Основа, 1998. – 192 с.
2. Ingram D. First Language Acquisition. Method, Description and Explanation. – Cambridge University Press, 1989. – 572 с.

ПОНЯТИЙНЫЕ КАТЕГОРИИ ДЛЯ ПОСТРОЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ГРАММАТИКИ

Набокова И.Ю. (Харьков)

Способы организации языкового материала для формирования иноязычных грамматических навыков являются одним из аспектов проблематики педагогической грамматики (ПГ). Под последней мы понимаем «дидактизированное описание структуры языка, предназначенное для использования учащимся и обучаемым в процессе овладения иностранным языком и/или управления таким процессом, с учетом его психологических, психолингвистических и лингводидактических особенностей» (4:3).

В работах, посвященных анализу данной проблемы (2, 4), указывается, что принципиально возможны структурный, понятийный или смешанный варианты организации ПГ. Наиболее разработанным в лингвистической (ЛГ) и педагогической грамматиках является структурный подход, лежащий в основе большинства учебников. При таком подходе языковой материал группируется по грамматическим категориям без учета связи последних с передаваемыми значениями и коммуникативными функциями языка. В результате такой организации ПГ понятийная категория времени, например, может рассматриваться в разных разделах: видо-временная система, наречия времени, предлоги и союзы, используемые для передачи временных значений, придаточные предложения времени и т.д. Это приводит к фрагментарности языковой системы в сознании учащихся, снижает их мотивацию, затрудняет формирование коммуникативных навыков. Одним из путей решения этих проблем может стать понятийный подход к организации ПГ. Целью данной статьи является анализ некоторых лингвистических предпосылок реализации такого подхода.

Понятийная организация языкового материала основывается на описании функционирования языка в речи с учетом выполняемых им коммуникативных функций (8). Это позволяет сгруппировать языковые явления в зависимости от выражаемого ими значения и степени важности для коммуникации. Учащимся дозированно вводится набор средств, с помощью которых решается конкретная коммуникативная задача, и условия их функционирования. Такая организация материала может быть эффективной для формирования способности вести коммуникацию на иностранном языке с учетом конкретных условий общения. По результатам исследований, преимуществами понятийного подхода являются: а) соответствие предполагаемым принципам организации языкового ма-

териала в сознании индивида (1); б) возможность более полно реализовать коммуникативные задачи обучения; в) ориентация учащихся на глубинную, а не поверхностную структуру высказывания, что, в свою очередь, создает благоприятные условия для концентрации говорящего на содержании (а не на форме) высказывания. По мнению некоторых авторов (10: 10), учебные пособия, построенные по понятийному принципу, предназначены для студентов, обладающих определенными знаниями о системе и структуре языка и нуждающихся в их реорганизации по семантическому признаку. Это делает понятийную организацию ПГ оптимальной для коррективных курсов, позволяет внести в них элемент новизны.

В зарубежной практике предпринимались попытки реализовать понятийный подход в ПГ путем построения учебных пособий, например, по ситуациям («знакомство», «приветствие» и т.д.) или коммуникативным актам («запрос информации», «выражение негодования» и т.д.). Однако такие учебники часто сохраняют грамматическую организацию языкового материала, инвентарь и последовательность введения которого определяются целями и задачами обучения, формулируемыми их авторами.

В отечественной методике опыт создания подобных учебных пособий весьма незначителен. Предпринимались отдельные попытки реализовать понятийный принцип на материале категории актуальности (3), и лексико-грамматического поля целенаправленности (2). В другой работе рассматривалась возможность использования семантической сети для обучения категории «концентрация внимания на различных частях высказывания» (4: 166-175). По смешанному принципу построено еще одно учебное пособие (5, 6, 7), в котором, наряду с грамматическими категориями типа *“Adjective”*, *“Adverb”* и т.д., рассматриваются такие понятийные категории как *“Distribution and Intensifiers”*, *“Certainty”* и т.д. Очевидно, что перечисленные выше работы не носят комплексный характер, затрагивают ограниченные сегменты языковой системы, а их количество недостаточно для обеспечения адекватного коммуникативно-ориентированного обучения.

Для более полной реализации понятийного принципа организации ПГ необходимо, прежде всего, определить перечень категорий, которые могли бы составить основу такой организации. С этой целью мы проанализировали две наиболее перспективные, с нашей точки зрения, лингвистические классификации по понятийному принципу (см. табл. 1):

Таблица 1. Сравнительная классификация понятийных категорий
в двух лингвистических таксономиях

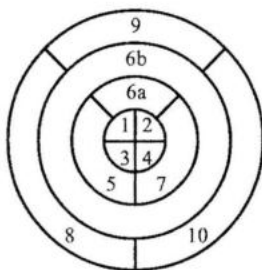
Классификация 1 (10)	Классификация 2 (8)
1. Concepts: nouns, pronouns, determiners, possessives, numbers, quantifiers, time, tense, aspect, means expressing duration and frequency, means expressing place, direction and distance, means expressing manner, means and instrument (adverbs, prepositions and prepositional phrases), adjectives, degrees of comparison.	1. Referring to people and things: nouns, pronouns, determiners. 2. Giving information about people and things: adjectives, possessives, quantifiers, numbers, qualifiers. 3. Expressing time: verb tenses, adjuncts of time (time expressions and prepositional phrases, adverbs and conjunctions of time). 4. Expressand conjunctions of sing manner and place: adjuncts, manner (adverbs, their forms and degrees, adverbs of manner and degree), place (prepositions of position, direction), prepositional phrases, place names.
2. Information, reality and belief: statements, questions, responses; omission of information; reported statements and questions; negation, denial, disagreement; fact, hypothesis and neutrality; prediction, probability, possibility (using modals)	5. Making a message: transitivity, complementation. 6a. Varying the message: declarative, interrogative and imperative moods; negation. 7. Reporting what people say or think; reporting verbs, reporting statements, questions, orders; using verbs for politeness; other ways of indicating what is said.
3. Mood, emotion and attitude: intensifiers, interjections, expressing likes and dislikes, preferences, pleasure and other emotions, intention, insistence, permission, obligation (using modals); influencing people.	6b. Varying the message: using modals to express ability, permission and so on.
4. Meanings in connected discourse: linking signals, linking constructions, relative and non-finite clauses, substitution and omission, presenting and focusing information, order and emphasis.	8. Combining messages: adverbial, relative, non-finite clauses; linking words and word groups; coordinating conjunctions. 9. Making texts: referring back in a specific and general ways; substitution and omission; referring forward. 10. The structure of information: introductory structures; focusing, selecting or taking off the focus; other information structures.

Как следует из таблицы 1, количество категорий в рассматриваемых классификациях колеблется от 4 в первой до 10 во второй. С другой стороны, классификация 2 может рассматриваться, в значительной степени, как модифицированная и разделенная на большее количество категорий классификация 1. Например, категория 1 в классификации 1 по содержанию почти полностью соответствует категориям 1–4 в классификации 2 (см. табл. 1), за исключением подкатегории *Qualifiers* в классификации 2. Примерно так же категория 2 в классификации 1 соответствует категориям 5–7 в классификации 2, хотя степень такого совпадения меньше, чем в предыдущей категории. В частности, в классификации 1 отсутствуют такие элементы как *Transitivity*, *Complementation*, *Using verbs for politeness*. С другой стороны, в классификации 2 отсутствует, например, такая подкатегория классификации 1 как *Facts, hypothesis and neutrality*, подкатегория *Omission of information* частично коррелирует с категорией 9 классификации 2, а категория 6 классификации 2 *Varying the message* коррелирует сразу с двумя категориями классификации 1 – категориями 2 *Information, reality and belief* и категорией 3 *Mood, emotion and attitude*. Как отмечалось выше, категория 3 классификации 1 частично поглощается содержанием категории 6 в классификации 2 (случаи употребления модальных глаголов), но другие подкатегории категории 3 классификации 1 не имеют явных коррелятов в классификации 2 (см. *Intensifiers*, *Interjections*, *Means expressing likes and dislikes, pleasure and other emotions*, *Influencing people*). В целом можно констатировать, что основной объем категории 3 в классификации 1 отсутствует в явном виде в классификации 2 вообще. Наконец, категория 4 классификации 1 почти полностью соответствует содержанию категорий 8–10 классификации 2, за исключением подкатегорий *Referring back in a specific and general ways*, *Referring forward* и *Other information structures*.

В целом, констатируя большую степень совпадения двух классификаций, представленных в таблице 1, можно предположить, что более поздняя по времени классификация 2, вероятно, и более приемлема в качестве основы для построения ПГ. Это объясняется ее более четкой ориентацией на коммуникацию: сравните категории *Concepts* в классификации 1 и категории «Указание на предметы и людей» – «Указание на дополнительную информацию, касающуюся предметов и людей» – «Указание на ориентацию во времени» – «Указание на способ и место выполнения действия», т.е. в этом случае построение ПГ соответствует требованию относительно ее концентрической структуры. В первом концентре (см. рис. 1) формируются умения указания на людей, предметы, их ха-

рактики, действия, расположение действий на временной оси, в пространстве и согласно способу их выполнения. Во втором концентре формируются умения оформления высказывания: собственно организация высказывания, его варьирование (в соответствии с выполняемыми речевыми актами) и трансмиссия речевых актов и мыслей других людей. В третьем концентре структурируются средства, выражающие отношение говорящего к порождаемым высказываниям (модальность), а в четвертом – способы объединения высказываний в тексты, включая средства варьирования в пределах такого текста (см. рис. 1).

Рис. 1. Схема расположения понятийных категорий по классификации 2 (8) при концентрическом построении ПГ

Если рассматривать уровень языкового вуза, то такое построение ПГ выглядит вполне приемлемым. При этом содержание первых трех концентров целесообразно распределить на первые два года обучения, что фактически уже и реализовано в существующих учебных пособиях, разработанных в рамках концепции ПГ (5, 6, 7). Содержание же четвертого концентриа является наименее разработанным с точки зрения построения ПГ и, как правило, не выступает объектом усвоения даже в языковых вузах. Учитывая изложенное выше, исследование способов организации формирования иноязычных грамматических навыков в пределах четвертого концентриа (см. рис. 1) представляется актуальным, перспективным и составит содержание работы на следующем этапе нашего исследования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Залевская А.А. Вопросы организации лексикона человека в лингвистических и психолингвистических исследованиях. – Калинин: Изд-во КГУ, 1978. – 87 с.
2. Свердлова І.О. Методика формування лексико-граматичних навичок усного мовлення на професійні теми при понятійній організації матеріалу: Дис. ...канд-

- .пед.наук. К., 1996. 3. Степкина Т.Н. Практическая грамматика на базе функционально-семантического подхода: Учебное пособие. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1984. – 88 с. 4. Черноватый Л.Н. Психологические и лингводидактические основы теории педагогической грамматики. – Харьков: Основа, 1998. – 191 с. 5. Черноватый Л.Н., Дородных А.И., Денисов О.И. Kharkiv University Grammar (Part 1). – Харьков: Константа, 2000. – 170 с. 6. Черноватый Л.Н., Дородных А.И., Денисов О.И. Kharkiv University Grammar (Part 2). – Харьков: Константа, 2000. – 143 с. 7. Черноватый Л.Н., Дородных А.И., Денисов О.И. Kharkiv University Grammar (Part 3). – Харьков: Константа, 2000. – 175 с. 8. Collins Cobuild English Grammar. – London: Collins, 1994. – 478 p. 9. Halliday, M. Towards a Sociological Semantics // C.J.Brumfit & K.Johnson (eds.) The Communicative Approach to Language Teaching. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1979. – P. 27-45. 10. Leech, G., Svartvik, J. A Communicative Grammar of English. – Longman, 1991. – 324 p.

ЗМІСТ

ПРАГМАЛІНГВІСТИКА. КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

Тарасова Е.В. СИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКЕ	3
Ейгер Г.В., Шевченко И.С. МОТИВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕЧЕВЫХ АКТОВ	10
Морозова Е.И. ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ ІІЕ КАК КОГНИТИВНО- ДИСКУРСИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ	18
Бессонова О.Л. ОЦЕНОЧНЫЕ АБСТРАКТНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ В КОГНИТИВНОМ АСПЕКТЕ	27
Бондаренко Е.В. АКТУАЛИЗАЦИЯ “ХОЛОДНЫХ” И “ТЕПЛЫХ” КОНЦЕПТОВ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА (на примере освещения военного конфликта в Чеченской республике 1999-2000 гг. в российских и западных периодических изданиях)	35
Жаборюк О.А. ДО ПИТАННЯ ПРО ДІАЛЕКТИКУ ВЗАСМОВІДНОШЕНЬ МІЖ МОВОЮ, МИСЛЕННЯМ ТА МИСТЕЦТВОМ	42
Ільченко О.М. ЕТИКЕТНІ ФУНКЦІЇ АПРОКСИМАЦІЇ У АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	51
Ключко Л.И. К ПРОБЛЕМЕ МОДЕЛИРОВАНИЯ РЕЧЕВОГО АКТА ПОХВАЛЫ	58
Михайлова Л.В. СРЕДСТВА КОСВЕННОГО ВЫРАЖЕНИЯ ИЛЛЮКУЦИИ ПОБУЖДЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ 16 - 20 ВВ.	66
Мищенко В.Я. КОМПЛИМЕНТ КАК ПЕРЛОКУТИВНЫЙ АКТ	72
Пастушенко Т.В. ЦВЕТОВАЯ КОННОТАЦИЯ КАК ФОРМА ЯЗЫКОВОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ МИРА	79
Полина А.В. КОНЦЕПТ «БОГ» В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ	85

Потапова О.І. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА ВИКРИВЛЕННЯ ІСТИНИ (на матеріалі лексики англійської мови)	93
Потыкина В. Л. ТИПЫ РЕАКЦИЙ НА ДОСТОВЕРНОСТЬ ВЫСКАЗЫВАНИЯ	99
Пудровская Т.Н. МИТИГАЦИЯ КАК СТРАТЕГИЯ РЕЧЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ КОММУНИКАНТОВ	104
Рудякова В.М. АВТОРИТАРНЫЙ ДИСКУРС КАК ОСОБЫЙ ВИД РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	109
Солощук Л.В. КОНФЛИКТНО-НАПРАВЛЕННЫЙ ПАРЕНТАЛЬНЫЙ ДИАЛОГ КАК ТИП ДИСКУРСА	115
Снигур Л.А. БИЗНЕС ДИСКУРС И НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ АКТУАЛЬНОГО ЧЛЕНЕНИЯ ПРЕДЛОЖЕНИЯ (на материале английского языка)	123
Черновол-Ткаченко О.А. К ПРОБЛЕМЕ СЕМАНТИЧЕСКОГО И ПРАГМАТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ЮМОРИСТИЧЕСКОГО ТЕКСТА	128
Шамаева Ю.Ю. К ПОСТРОЕНИЮ КОГНИТИВНОЙ МОДЕЛИ РАДОСТИ В АНГЛИЙСКОМ, УКРАИНСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ	134
Ярхо А.В. СМЯГЧЕНИЕ (МИТИГАЦИЯ) КАК КОГНИТИВНЫЙ КОМПОНЕНТ МОДЕЛИ РЕАЛИЗАЦИИ НЕУВЕРЕННОСТИ В РЕЧИ	140

СИНТАКСИС. СЕМАНТИКА. ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Зацный Ю.А. РАЗВИТИЕ СЛОВАРНОГО СОСТАВА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОЙ РЕВОЛЮЦИИ	145
Денисюк Е.А. ВЕРБОЦЕНТРИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ: ЗА И ПРОТИВ	156
Образцова Е.М. ВЫСКАЗЫВАНИЯ С ОБЪЕКТНЫМ И АДВЕРБИАЛЬНЫМ ВОСПОЛНИТЕЛЕМ: ИХ СЕМАНТИКО-РОЛЕВЫЕ СТРУКТУРЫ И РЕФЕРЕНТНОЕ СОДЕРЖАНИЕ (на материале английского, украинского и русского языков)	161

Sazykina T.P. GRAMMATICAL STATUS OF THE NOUN AND THE VERB IN MODERN ENGLISH	170
Krivenko V.P. AORISTISCHE FUNKTION DES PERFEKTS IM MODERNEN DEUTSCH	177
Приходько А.М. ЛОГІКО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА СПОЛУЧНИКІВ СУРЯДНОСТІ ЯК СКЛАДНИХ ПРЕДИКАТІВ ПЕРШОГО РАНГУ	181
Богдан В.В. ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПАРЦЕЛЯЦІЇ ТА ПРИЄДНАННЯ	192
Бабенко М.Ю. НЕКОТОРЫЕ СИНТАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ С СЕМОЙ “ВОЛЕВЫЕ КАЧЕСТВА ЧЕЛОВЕКА”	198
Євтушенко В.М. ДИХОТОМІЧНА СИСТЕМА ТИПІВ КОННОТАЦІЇ	203
Ершова Е.П. ЭМОТИВНЫЙ АСПЕКТ СЕМАНТИКИ ВЫСКАЗЫВАНИЙ, ВЫРАЖАЮЩИХ УДИВЛЕНИЕ	208
Лебедєва Т.Б. КОМПЛЕКСНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ (АНГЛО-АМЕРИКАНІЗМИ) У ВІЙСЬКОВОМУ ВОКАБУЛЯРІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	216
Попович М.М. ДЕНОТАТИВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ НОМІНАТИВНОЇ ОДИНИЦІ МОВИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ КАТЕГОРІЄЮ СЕМАНТИЧНОЇ УСТАНОВКИ ІМЕННИКА	221
Рубцов И.В. СЕМАНТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В СТУДЕНЧЕСКОМ СЛЕНГОВОМ ВОКАБУЛЯРЕ	229
Толчєва Т.С. СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБРАЗОВАНИЙ СО ВТОРЫМ КОМПОНЕНТОМ –LIKE, -LOOKING В СОВРЕМЕН- НОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	234
Удовєнко И.В. СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАНЦУЗСКИХ НАРЕЧИЙ — ИНТЕНСИФИКАТОРОВ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИЗНАКА	241

Чумак Л.М.

РІЗНОВИДИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ЕЛІПСА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	247
--	-----

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ

Смушинская И.В.

АНТРОПОНИМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ АВТОРСКОЙ МОДАЛЬ- НОСТИ (функциональный аспект)	252
---	-----

Григор'єва Л.М.

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛИХ ФОРМ ФОЛЬКЛОРУ	259
---	-----

Дмитренко В.А.

РОЛЬ ОНОМАСТИКИ В ТЕКСТЕ АНЕКДОТА	263
---	-----

Калугина Е.А.

К ПРОБЛЕМЕ КЛАССИФИКАЦИИ КИНЕТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА	271
--	-----

Кучеренко К.О.

ВЗАЄМОДІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ В ДРУКОВАНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ ТА В ГАЗЕТАХ, РОЗМІЩЕНИХ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	277
---	-----

Мізецька В.Я., Васильєва Г.В.

АНГЛОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВЖИВАННЯ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ	281
---	-----

Морозова М.В.

ЮМОР В ТЕХНИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ	288
---------------------------------------	-----

Перлина Ю.Г.

СИСТЕМА СТИЛИСТИЧЕСКИХ ПОЛЕЙ НЕМЕЦКИХ ИЗРЕЧЕНИЙ	292
---	-----

Рассказова О.А., Остроушко В.Б.

РАЗЛИЧНЫЕ СПОСОБЫ КЛАССИФИКАЦИИ УСТНОЙ РЕЧИ	300
---	-----

Сотникова С.И., Желтухина Т.Ф.

СПЕЦИФИКА ПРОЯВЛЕНИЯ МЕТАТЕКСТА В НЕМЕЦКИХ НАРОДНЫХ СКАЗКАХ	304
--	-----

Рыжкова В.В.

РЕЧЕВЫЕ СРЕДСТВА КОМИЧЕСКОГО У МАРКА ТВЕНА: ПРИЁМ РАСКРЫТИЯ БУКВАЛЬНОГО ЗНАЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ	310
--	-----

МІЖМОВНІ ЗІСТАВЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Говердовский В.И. ПЕРЕВОД КАК КРИВОЕ ЗЕРКАЛО ДУХА И КУЛЬТУРЫ НАРОДА	316
Maslova N.I., Kostygina G.Y. ON IMMEDIACY PATTERNS VARIATION IN DIFFERENT LINGUOCULTURAL COMMUNITIES	321
Щириков В.Ю., Григорьев М.В. USAGES LINGUISTIQUES DANS LES SOCIETES MULTINATIONALES	332
Оніщенко Н.А. КОННОТАТИВНА ВАРТІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СТІЙКИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	336
Воробйова О.Л. НОТАТКИ З ПРОБЛЕМИ МІЖМОВНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ (на матеріалі клішованих порівнянь англійської та української мов)	342

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Ковальчук Н.М. ІСРАРХІЯ ЗАСВОЄННЯ СИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИЙМЕННИКІВ	346
Набокова И.Ю. ПОНЯТИЙНЫЕ КАТЕГОРИИ ДЛЯ ПОСТРОЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ГРАММАТИКИ	351

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ ВІСНИКА ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів у галузі романо-германської філології та методики викладання іноземних мов.

Мова публікацій: українська, російська, англійська, німецька, французька.

Обсяг публікацій у межах: 7-9 стор. для докторів та кандидатів наук; 5-7 стор. для аспірантів та викладачів.

Правила оформлення рукописів:

- стаття подається у вигляді 3,5" дискети в редакції Word для Windows версія 6.0, 7.0 без автоматичних переносів слів разом з двома примірниками тексту.

- відцентрована назва публікації друкується звичайними літерами жирним шрифтом (розмір шрифту 14), під нею в центрі звичайними літерами прізвище, ініціали автора, вчена ступінь після коми (канд. філол. наук) та поряд у дужках — назва міста;

- основний текст рукопису друкується через 1,5 інтервали шрифтом 12 Times New Roman або Times ET, поля ліворуч, вгорі, внизу — 2,5 см, праворуч — 1 см. Відступ абзацу — 5 знаків. Чітко диференціюються тире (—) та дефіс (-);

- при використанні спеціальних шрифтів або символів їх додають відокремленими файлами. При наявності ілюстрацій їх теж подають відокремленими файлами;

- сторінки рукопису нумеруються олівцем на звороті;

- ілюстративний матеріал подається курсивом. Елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюються. Значення слів тощо беруться у лапки.

- посилання у тексті оформлюються згідно з нумерацією списку використаної літератури, наприклад: С.Левінсон (1:35), де перший знак — порядковий номер за списком, а другий — номер цитованої сторінки;

- завершує публікацію Література (друкується жирним шрифтом звичайними літерами без відступу від лівого поля). Нижче вибір до тексту подається заздалегідь упорядкований перелік цитованих робіт (довідники включно) в алфавітному порядку авторів, оформлений із дотриманням стандартів ВАК України (див. Бюлетень ВАК, 1977 р.), наприклад:

1. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка. — М.: Высш.школа, 1963. — 335 с. 2. Богданов В.В. Коммуниканты // Вестник Харьковск. ун-та. — 1989. — № 339. — С.12-18.

При необхідності надається список джерел ілюстративного матеріалу, оформлений так само, якому передують назва джерела ілюстративного матеріалу;

- підрядкові виноска не допускаються.

В окремому файлі та на окремому аркуші подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, звання, місце роботи, посада, домашня адреса, телефон, електронна адреса.

Аспіранти та викладачі додають до рукопису виписку із протоколу засідання кафедри/вченої ради з рекомендацією рукопису до друку.

Разом з матеріалами просимо надіслати 2 конверти для листування.

Усі зазначені матеріали подаються в папці для паперів або файлі.

Подані матеріали не рецензуються і не повертаються.

Редакційна колегія

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Вісник Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна, № 500
Серія романо-германська філологія

Відповідальний редактор
Технічний редактор
Художній редактор

І.С. Шевченко
Л.П. Зябченко
Г.П. Ульяніч

Підписано до друку 05.12.2000. Формат 60х84/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Прагматика.
Ум. друк. арк. 22.75. Обл. вид. арк. 27.30.
Зам. № УП02012/2000 Наклад 300 прим. Ціна договірна.

61077, Харків-77, пл. Свободи, 4.
Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна
Видавничий центр

Видавництво "Константа"
61145 м. Харків, вул. Космічна, 26, к.113.
Тел.: (0572) 17-55-21, 30-36-88.
E-mail: konstanta@vl.kharkov.ua
<http://www.wepublish.kharkov.ua>

Віддруковано в друкарні видавництва "Константа"
61145 м. Харків, вул. Космічна, 26.